

Običaji i kultura hrvatskih krajeva u udžbenikoj literaturi za hrvatski jezik

Žalac, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:930141>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Ana Žalac

Običaji i kultura hrvatskih krajeva u udžbeničkoj literaturi za Hrvatski jezik

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ana Žalac

Matični broj: 0009062830

Običaji i kultura hrvatskih krajeva u udžbeničkoj literaturi za Hrvatski jezik

(DIPLOMSKI RAD)

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Povijest

Mentor: prof. dr. sc. Karol Visinko

Rijeka, 2017.

Sadržaj:

1. Uvod	1

I.

2. Kultura i uloga kulture	3
2.1. Kulturni „mozaik“	3
2.2. Tradicijska kultura i kulturna baština	4
3. Kultura hrvatskih krajeva – značajke hrvatske kulture	5
3.1. Bogatstvo hrvatske kulture	5
3.2. Tradicijska kultura hrvatskih krajeva	5
4. Hrvatska kultura i običaji u osnovnim školama Republike Hrvatske	7
4.1. Kultura i običaji hrvatskih krajeva u nastavi i udžbenicima Hrvatskoga jezika	7
4.1.1. Načelo zavičajnosti	8
5. Hrvatska kultura i običaji u predmetima hrvatskih sveučilišta	11
5.1. Hrvatska kultura i običaji u predmetima kroatističkih studija	11
6. Nastavni plan i program	13
6.1. Nastavni plan i program za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj	13
6.2. Nastavni plan i program Hrvatskoga jezika za osnovnu školu	14
6.2.1. Hrvatska kultura i običaji u nastavnim jedinicama hrvatskoga jezika propisanim Nastavnim planom i programom 2006.	15
7. Udžbenici hrvatskoga jezika	18
7.1. Udžbenik/čitanka književnosti	19
7.1.1. Književnometodički/literarni predložak	21
7.1.2. Metodički instrumentarij	22
7.2. Udžbenici iz hrvatskoga jezika	23
7.2.1. Lingvometodički predložak	24

II.

1. Istraživanje.....	26
1.1. Predmet istraživanja:	27
1.2. Ciljevi istraživanja:.....	27
1.3. Hipoteze istraživanja:	27
1.4. Uzorak istraživanja:	28
1.5. Metoda rada	28
2. Rezultati istraživanja	31
2.1. Udžbenici književnosti – tablični prikaz	35
2.1.1. Književnometodički/literarni predlošci	37
2.1.2. Metodički instrumentarij.....	62
2.2. Udžbenici iz hrvatskoga jezika – tablični prikaz.....	151
2.2.1. Lingvometodički predlošci u udžbenicima iz hrvatskoga jezika	153
2.2.2. Cjelovite nastavne jedinice u udžbenicima hrvatskoga jezika.....	170
2.3. Kvalitativan i kvantitativan prikaz rezultata provedenog istraživanja:	174
2.4. Objašnjenje dobivenih rezultata istraživanja:	180
3. Zaključak	181
4. Sažetak: Običaji i kultura hrvatskih krajeva u udžbeničkoj literaturi za Hrvatski jezik..	184
5. Literatura:	185

1. Uvod

Od malih nogu moja velika ljubav bila je narodna tradicija – pjesme, plesovi, narodne nošnje i običaji moga kraja, Slavonije. Poseban užitak predstavljalo mi je slušati stare bake i djedove kako *divane* na starom slavonskom ikavskom govoru, kako se u svojim pričanjima sjećaju starih vremena i starih običaja i o njima govore s ponosom i suzom u oku.

Polazak u školu samo je dodatno učvrstio strast i želju za širenjem znanja i očuvanjem narodne tradicije. A škola je postala iznimno važna u daljnjem razvijanju mojih interesa, šireći spoznaje i o narodnoj tradiciji, tj. običajima i ostalih hrvatskih krajeva. Posebno mjesto dobili su udžbenici iz hrvatskoga jezika i književnosti koji su pisanom riječi i slikom svjedočili hrvatsku kulturu i običaje. Prelazak u srednju školu značio je i sljedeće: rad i teme vezane za narodnu tradiciju bili su analizirani u puno manjoj mjeri, ali zahvaljujući nastavnici hrvatskoga jezika, otkrila sam novu strast. Ljepotu i ljubav prema svom hrvatskom jeziku i hrvatskoj književnosti.

Slušajući, čitajući i analizirajući tekstove iz usmene književnosti te učeći o hrvatskim narječjima i zavičajnim govorima u nastavi jezika, stvari su se posložile. Postalo je jasno kako običaji, jezik i narodna i nacionalna književnost čine čvrstu vezu.

Izbor u daljnjem školovanju bili su hrvatski jezik i književnost, a kao kruna školovanja izbor je teme diplomskoga rada koja se odnosi na običaje hrvatskih krajeva prisutne u udžbenicima za osnovnu školu, jer su upravo u njima ovi sadržaji, ili bi trebali biti, i najzastupljeniji.

U dogovoru s mentoricom, prof. dr. sc. Karol Visinko, tema je prihvaćena, ali i produbljena na cjelokupnu kulturu hrvatskih krajeva, kojoj obilježja pronalazimo u osnovnoškolskim udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti predmetne nastave.

Rad započinje uvodom, a završava sažetkom i popisom literature. Sam sadržaj rada podijeljen je na dva velika dijela, a unutar kojih je izvedena podjela na nekoliko poglavlja i potpoglavlja. Iza uvodnog dijela, slijedi prvi dio rada u kojemu se, na teorijskoj razini, po poglavljima donose podaci o kulturi i običajima na znanstvenoj razini; podaci o nastavnim predmetima/kolegijima na fakultetima hrvatskih sveučilišta, a na odsjecima (kroatistici) na kojima se poučava o kulturi i običajima hrvatskih krajeva. Kako se na temelju tih izvedbenih planova planiraju i izvode Nastavni planovi i programi za osnovne i srednje škole, sljedeći dio rada donosi prikaz Nastavnog plana i programa za osnovne škole s posebnim naglaskom na

Nastavni plan i program za Hrvatski jezik, a unutar njega na one nastavne jedinice koje uključuju običajne i kulturne sadržaje hrvatskih krajeva. Zatim se u radu prikazuju udžbenici s naglaskom na udžbenike iz hrvatskoga jezika i udžbenike književnosti. Slijede podaci o metodičkoj/didaktičkoj prilagođenosti kulture i običaja nastavnoj situaciji i njihovoj uključenosti u udžbenike hrvatskoga jezika i književnosti.

Drugi dio rada ujedno je i najvažniji: odnosi se na provedeno istraživanje, tj. analizu odabranih udžbenika književnosti i jezika kojom se utvrđuje pojavnost sadržaja kulture i običaja hrvatskih krajeva. Istraživački dio počinje kratkim uvodom u istraživački dio, a iza kojega slijedi određivanje predmeta, ciljeva i hipoteza s kojima se ulazi u samo istraživanje, uzoraka na kojima će se istraživanje provoditi i objašnjavanjem metoda istraživanja. Rezultati istraživanja podijeljeni su na dva dijela: rezultate analize udžbenika književnosti i rezultate analize udžbenika iz hrvatskoga jezika, a donose se opisno i tabličnim prikazom te su kategorijalno podijeljeni. Istraživački dio završava donošenjem zaključka o ulozi sadržaja hrvatske kulture i običaja u nastavi i udžbenicima iz Hrvatskoga jezika i književnosti.

Rad završava sažimanjem osnovnih odrednica, ciljeva i rezultata rada te popisom građe i udžbeničke literature na koju se ovaj rad pozivao.

I.

2. Kultura i uloga kulture

Govoreći o kulturi govorimo o najvećim dosezima čovječanstva. Upravo je kultura, odnosno svi segmenti koji čine kulturu, a prema E. Tayloru riječ je o *sklopu koji uključuje znanja, vjerovanja, umjetnost, moral, pravo, običaje i bilo koju drugu sposobnost koju je čovjek stekao kao član društva* (Mikšić, 1983.; u Strugar, 2005.; 43.), a pri čemu misli na materijalna ostvarenja na području graditeljstva, tehnologije, prehrane, uzgoja životinja, izrade alata i slično, svjedok čovjekova postojanja i opstanka još od prapovijesnih vremena do suvremenosti.

Kultura je svjedok intelektualnog, duhovnog, psihičkog, fizičkog i emocionalnog razvoja čovjeka; ukazuje na potrebu svakoga društva za napredovanjem, određivanjem svojih vlastitih osobina i stvaranja vlastitoga identiteta te, u konačnici, ostavljanja postignutih vrijednosti budućim naraštajima i u zalog povijesti. *Kultura je skup misaonih, duhovnih i vrijednosnih iskaza i tvorevina koje pobliže određuju pojedine skupine ljudi u njihovom okruženju.* (Mijatović, 2002.; 6.)

2.1. Kulturni „mozaik“

Suvremenu kulturu, na svjetskoj razini koja zapravo predstavlja mozaik nacionalnih kultura, ili na razini svakog pojedinog naroda ili nacije, čine upravo ti „povijesni ostaci“ kulture (kulturna baština, nasljedstvo) predaka koji su samo prilagođeni potrebama suvremenih društava a na koje su nadograđivani suvremeni kulturni dosezi. Na taj način društva i narodi svjedoče i izgrađuju svoju posebnost i jedinstvenost u svijetu, svoj vlastiti kulturni i nacionalni identitet koji sudjeluje u izgradnji svjetske kulturne baštine.

I upravo je ta svjetska kulturna baština jedno od najvećih dobara i bogatstava čovječanstva te ju treba čuvati i njegovati. A kako bi se moglo poticati njegovanje baštine na jednoj široj razini, potrebno je prvo razviti ljubav prema vlastitoj kulturi i svijest o potrebi njezina očuvanja.

2.2. Tradicijska kultura i kulturna baština

Tradicijsku kulturu u pravom smislu riječi predstavljaju materijalni i nematerijalni narodni ostvaraji i djelovanja, odnosno sve sastavnice kulturne baštine: *Kulturna baština, kao univerzalna vrijednost u kontekstu šire definicije kulture obuhvaća autentična duhovna i materijalna dobra koja je čovjek stvorio u svojem društveno-povijesnom djelovanju.* (Kušević, Dobrota, 2008.; 260.) a napose ostaci vidljivi u usmenoj književnosti: *Usmena književnost je jedan od modaliteta etnoduhovnosti nekog naroda, stalna sastavnica i važna kopča u dijakronijskom nizu kojom se (kao i arheologijom, etnologijom) lako dodiruje duhovno prastanje ili stanje kulture u vremenu bespismenosti.* (Botica, 1995.; 3.), i narodnim običajima: *Običaj je ponašanje vezano za skupinu ljudi, očuvano tradicijom i podržano normom, koji pomoću održane forme izražava nešto unutarnje na slikovit način i uvijek je u funkcionalnoj vezi s vremenom i okruženjem u kojem se izvodi.* (Hartinger, 1992.; 38; u Čapo-Žmegač, 1997.; 8.)

Riječ je o onim segmentima i oblicima kulture koji su naslijeđeni od najranijih vremena, a prenošeni su usmenim putem ili u folklornim izvedbama, a koji su u nizu stoljeća, pa i tisućljeća, očuvani i dan danas se njeguju i čuvaju od zaborava, u donekle izmijenjenim oblicima prilagođenima potrebama suvremenosti.

Uloga usmenosti i običaja je dodatno naglašena činjenicom da je njihovo izvođenje osiguravalo komunikaciju i koherentnost njihovih izvođača, a na taj način i razvijanje identiteta - kulturnog, jezičnog i nacionalnog, pojedinoga naroda. *Običaji su način (sredstvo) komuniciranja među ljudima s vlastitim pravilima i predlošcima, te kao takvi prenose poruke unutar i izvan skupine ljudi. Stoga se običaji mogu proučavati i kao komunikacijski sustav (sustav prenošenja poruke) neke zajednice prema van i njezinih članova među sobom. Njihov je smisao u održavanju društvene ravnoteže i zajedništva skupine, rješavanju sukoba unutar zajednice, stvaranju moralnog stava zajednice, obvezi pomaganja slabijima, natjecanju i sl.* (Weber-Kellerman, 1985.; u: Čapo-Žmegač, 1997. 11., 12.)

3. Kultura hrvatskih krajeva – značajke hrvatske kulture

Kada se usmjeravamo na kulturu koja predstavlja hrvatski narod, onda zapravo uključujemo cijeli niz kultura i podkultura raznih hrvatskih regija i manjih lokalnih mjesta. Tako možemo govoriti o kulturi Slavonije, kulturi sjeverozapadne Hrvatske, kulturi Primorske Hrvatske i Velebitskog primorja, Istre i Kvarnera, kulturi Gorske Hrvatske, kulturi Like, kulturi Dalmacije. Unutar svake od ovih kultura očituje se čitav spektar kulturnih osobina manjih mjesta i lokalnih zajednica (sela, gradova).

3.1. Bogatstvo hrvatske kulture

Jedna je od posebnosti Republike Hrvatske po kojoj ulazi u rijetke zemlje kako Europe, tako i svijeta, upravo kulturno bogatstvo i raznovrsnost. Razlog tomu leži ponajviše u činjenici da hrvatska kultura, koja baštini svoju izvornu kulturu još ih doba hrvatskih kraljeva od razdoblja doseljenja Hrvata (cca. 7. stoljeće) i uspostavljanja Hrvatskog Kraljevstva pod dinastijom Trpimirovića do pada pod ugarsku vlast 1102. godine, baštini i kulture drugih naroda koji su u povijesti nastojali hrvatska područja staviti pod svoju vlast. Tako je riječ ponajviše o utjecajima njemačke, austrijske, mađarske, turske/osmanske i talijanske kulture. *Kao malogdje na svijetu kultura našeg podneblja, preko kojega su prelazile sve vojne sile gotovo svih epoha novije povijesti, preuzela je sve kulturne obrasce koji su pomogli da preživi i održi kakav – takav egzistencijalni kontinuitet života.* (Mijatović, 2002.; 12.)

3.2. Tradicijska kultura hrvatskih krajeva

Uz kulturne dosege hrvatskih krajeva u suvremenom razdoblju hrvatske povijesti i narodnosti, poseban naglasak u ovom radu daje se pregledu tradicionalno baštinjenih kulturnih segmenata koji svoje izvore imaju u narodu. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi posebno se ističe bogatstvo usmenog stvaralaštva. Najčešće je riječ o širokoj lepezi usmenoga pjesništva, a koje je onda obavezno pratilo i razne oblike folklornog i ritualnog izvođenja.

Usmeno je pjesništvo najstariji oblik umjetničkog izražavanja riječju. U prošlosti je ono često bilo usko povezano s glazbenom i plesnom umjetnošću, pratilo je čovjeka u svakodnevnim životnim situacijama, no još se češće javljalo u posebnim prigodama važnima za pojedinca ili zajednicu: proslavi svetkovina, obredima vjenčanja, po završetku velikih godišnjih poslova, kao što su berba ili žetva. (Banov, 2000.; 5.)

Upravo čuvanje i prenošenje usmenih ostvaraja, folklora i običaja, (...) tako se često i u tradicijskoj kulturi, očuvanoj u folklornim tvorevinama, čuvaju ostaci starijih tradicija, običaja, obreda i vjerovanja na koja su se vremenom naslojavale sastavnice novijih kulturnih tvorevina. (Banov, 2000.; 5.) svjedoči hrvatsku opstojnost i nacionalni identitet kojim Hrvati i Hrvatska predstavljaju svoju jedinstvenost:

Hrvatska tradicijska kultura je zbroj svih duhovnih i materijalnih dobara što su ih stvorili najširi narodni slojevi u tijeku povijesti ovog naroda, a i sada čine prepoznatljiv 'genus specificum croatorum' u kulturnoj i civilizacijskoj djelatnosti. (Botica, 1995.; 3.) i istovremeno sudjeluju u stvaranju svjetske baštine čovječanstva.

Prema tome, što više ulazimo u gospodarske i političke europske i svjetske integracije, to je potrebniji rad na jačanju identiteta, zavičajnog i nacionalnog, po kojem ćemo stati prepoznatljivi u mnoštvu drugih, pa i najvećih naroda, kojim ćemo bogatiti ukupnu baštinu čovječanstva. (Bežen, 2005.; 192.)

4. Hrvatska kultura i običaji u osnovnim školama Republike Hrvatske

Ipak, glavna svrha ovog rada je ukazati na primjenu kulture i običaja hrvatskih krajeva u hrvatskim školama, odnosno na pojavnost navedenih sastavnica u udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti u višim razredima osnovne škole, drugom i trećem obrazovnom ciklusu.

Škola svojom identifikacijskom prepoznatljivošću kao institucija s odgojno-obrazovnom zadaćom, dobiva dužnost u svojim programima poticati mlade u stjecanju i razvijanju znanja o vlastitoj domovini, jeziku, povijesti, kulturi, vjeri. Napose, škola treba poticati ljubav prema istima. *Obrazovna funkcija podržava, nastavlja i podiže kulturu. Kulturna funkcija zahtjeva obrazovanje. Sadržaji kulture organizirano se uče u školi, odnosno u odgojno-obrazovnom procesu. Zato govorimo o školi kao o mjestu kulture.* (Vrgoč, 2005.; 12., 13.)

Prema tome, škola poučavanjem o kulturi vlastitoga naroda ima važnu ulogu u formiranju nacionalne svijesti učenika, a treba težiti da ono uvijek bude na onoj pozitivnoj razini, koja će kod učenika razvijati ljubav prema svojoj domovini, jeziku, narodu, kulturi i kulturnoj baštini, ali će isto tako doprinijeti razvijanju tolerancije i uključivosti drugih i drugačijih. (Špehar, u: Vrgoč: 2005.; 15.)

4.1. Kultura i običaji hrvatskih krajeva u nastavi i udžbenicima Hrvatskoga jezika

U organiziranom i vođenom književnom odgoju i obrazovanju u našoj je osnovnoj školi važan udio hrvatske tradicijske kulture. (Visinko, 2005.; 170)

U hrvatskim se školama prisutnost tih kulturoloških i običajnih sastavnica potiče u svim predmetima, ali je najraznovrsnija i najzastupljenija njihova uloga u nastavi Hrvatskoga jezika. Razlog tomu je emocionalna razina koju zavičajni elementi dobivaju u nastavi Hrvatskoga jezika: *Emotivni i odgojni potencijal zavičaja i zavičajnosti najviše dolazi do izražaja u predmetu Hrvatski jezik. Glavne funkcije zavičajnosti u predmetu Hrvatski jezik su: komunikacija, književno obrazovanje, jezikoslovno obrazovanje, jezično i književno stvaralaštvo, svijest o kulturnom identitetu.* (Bežen, 2005.; 191.)

Govoreći o integraciji kulturnih i običajnih karakteristika hrvatskih regija i krajeva u nastavi Hrvatskog jezika, a samim time i u građevni korpus udžbenika namijenjenih

nastavnom predmetu, zapravo govorimo o primjeni zavičajnosti. Bitno je naglasiti kako zavičajnost unutar sebe okuplja cjelokupnu tradicijsku i kulturnu baštinu, kao i jezičnu i književnu: *Zavičajna baština ne obuhvaća isključivo materijalne ostatke, nego uključuje i folklor, glazbu, zavičajnu književnost, jezik, zavičajni govor, likovnu umjetnost, rukotvorine, narodnu nošnju, vjerske i pučke običaje, stare sportove i igre.* (Dvornik, 2008. u: Botić, 2009.; 246.)

Uključenost zavičajnih elemenata u udžbenike iz hrvatskoga jezika i književnosti, a potom u sam proces nastave, od neizmjerne je važnosti za sam odgojno-obrazovni proces, a s obzirom da su namijenjeni upravo učenicima, trebaju biti prilagođeni potrebama škole. To znači da emotivna funkcija koju imaju (Bežen, 2005.; 183.) treba u odgojnom procesu biti prilagođena razvijanju željenih efekata određenih Nastavnim planom i programom i zadanim ciljevima i svrhom svakog zavičajnog elementa: *Zavičajnost u odgojno-obrazovnom procesu se promatra kao didaktičko-metodička kategorija.* (Rosandić, 1975.; 11.)

O neospornoj važnosti zavičajnosti u Hrvatskom jeziku: *Najrazvijenija je prisutnost zavičaja u hrvatskom jeziku gdje zavičajni jezik i teme imaju mjesto u početnom čitanju i pisanju, književnom i jezikoslovnom obrazovanju te razvijanju kulturnog i nacionalnog identiteta.* (Bežen, 2005.; 183.) svjedoči i jedno od konstitutivnih načela nastave hrvatskog jezika, načelo zavičajnosti.

4.1.1. Načelo zavičajnosti

Primjenu načela zavičajnost u nastavi Hrvatskog jezika pratimo na području jezika i književnosti. O načelu zavičajnosti u jeziku govori Težak (Težak, 1996.; 97., 98.), dok o primjeni istog načela u književnosti govori Rosandić. (Rosandić, 1975.; 10. – 17.)

4.1.1.1. Načelo zavičajnosti u nastavi hrvatskoga jezika

Načelo zavičajnosti govori o važnosti i vrijednosti iskorištavanja imanentne gramatike, dakle, zavičajnog govora (narječja, dijalekta, lokalnog ili mjesnog idioma) u nastavnoj komunikaciji, a kako bi učenici na što jednostavniji način usvajali sustav

standardnog jezika, odnosno spoznaje o jeziku podigli na višu razinu. (Težak, 1996.; 97., 98.) Stoga i udžbenici korišteni u nastavi Hrvatskoga jezika moraju posjedovati tekstove pisane narječjima i dijalektima hrvatskoga jezika, a što se posebno očituje u nastavnim jedinicama kojima se poučava o hrvatskim narječjima ili povijesti jezika. Upravo je pisana riječ, rad na tekstu koji je u nastavi jezika nezamjenjiv, a posebno kad je riječ o jeziku koji je većem dijelu učenika u Republici Hrvatskoj nepoznat, uz dodatna objašnjenja nastavnika, najbolji način učenja. Tekstovi u udžbenicima u kojima je prisutno načelo zavičajnosti, mogu biti pisani u cijelosti narječjem ili se leksik pojedinog dijalekta može naći djelomično u tekstu.

Omogućavanjem korištenja zavičajnog idioma, (u pojedinim nastavnim situacijama) uz usvojeni standardni jezik, kojega, ovisno o razredu, treba razvijati, učenici postaju vertikalno dvojezični govornici, a što omogućuje njihovu komunikaciju u širem društvenom krugu.

4.1.1.2. Načelo zavičajnosti u nastavi književnosti

Zavičajnost je u nastavi književnosti zastupljenija u puno većoj mjeri nego u nastavi jezika. U udžbenicima književnosti, tj. čitankama, je prisutna, za razliku od udžbenika iz hrvatskoga jezika, u kojem je riječ o jezičnoj građi, podjednako i sadržajno, kao književnoumjetnički tekst, i jezično, najčešće u obliku dijalektalne poezije ili kraćeg proznog ili dramskog ostvaraja a ujedno dijalektalni tekst može uključivati zavičajnu tematiku. Rosandić kaže da se određivanje kategorije zavičajnosti određuje kao *književna inspiracija i zavičajni književni izraz te zavičajna književnost*. (Rosandić, 1975.; 11.) Udžbenici književnosti, posebno u osnovnim školama, tematski ostvaruju zavičajnu tematiku.

S obzirom na građu o kojoj govore, a koja većim dijelom predstavlja kulturni, povijesni i nacionalni identitet hrvatskog naroda, najveći dio zavičajne književnosti ima, uz obrazovnu, posebno naglašenu odgojnu ulogu.

Učenici se na nastavnom satu književnosti pobliže upoznaju sa zavičajnom književnosti (usmenom književnosti, materijalnom ili nematerijalnom kulturom danom u tekstu, književnom i jezičnom baštinom, poviješću, zavičajem u širem smislu), a sudjelujući u interpretaciji dobivaju mogućnost upoznavanja vlastite kulture u širokom spektru koji je obuhvaćen nastavnim jedinicom. *U interpretaciji književnih djela istražuju se: zavičajni*

motivi, zavičajna inspiracija, zavičajni krajolik, zavičajno podneblje, zavičajni jezični izraz.
(Rosandić, 1975.; 11.)

4.1.1.3. Načelo zavičajnosti u Nastavnom planu i programu

Prema proučenom Nastavnom planu i nastavnom programu za osnovne škole, jer samo udžbenici osnovnih škola ulaze u razmatranje ovog rada, kao i prema proučenim udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti od petog do osmog razreda, uočena je različitost u kvalitativnoj i kvantitativnoj pojavnosti kulturne i običajne (zavičajne) građe. Zavičajna je građa u nastavi jezika najzastupljenija u osmom razredu, zatim u petom te šestom i sedmom razredu. U nastavi književnosti zavičajna je građa najzastupljenija u šestom razredu osnovne škole, u petom i osmom je česta, ali je u sedmom gotovo i nema.

Stoga je vrlo važno u nastavni proces pokušati unositi što više zavičajnih kulturnih i običajnih elemenata, ponajprije stoga što posjedovanjem i razvijanjem zavičajnog znanja učenici obogaćuju i razvijaju sebe kao osobu u svim područjima života, a ujedno bi se tako i ostvarivale odgojne zadaće Hrvatskoga jezika. *Istraživanja posvećena tom problemu pokazuju da zavičajna književnost razvija rodoljubne osjećaje, pobuđuje interes za dubljim upoznavanjem kulturnog i književnog blaga, intimnije povezuje nastavu sa životom, utječe na kulturni život zavičajne sredine, usmjeruje učenike na samostalno istraživanje, razvija stvaralačke sposobnosti, proširuje spoznaje i duhovne vidokruge, izgrađuje cjelovitiju ličnost.*
(Rosandić, 1975.; 12.)

5. Hrvatska kultura i običaji u predmetima hrvatskih sveučilišta

Kultura i običaji ulaze u korpus izučavanja, poučavanja i učenja humanističkih znanosti na hrvatskim sveučilištima. Iako se njima posebno bave odsjeci za kulturologiju te odsjeci za kulturnu antropologiju i etnologiju, s obzirom na temu rada, ograničavamo se na one sadržaje kulture i baštine o kojima se poučava i uči na odsjecima za kroatistiku. Razlog tomu je činjenica da se upravo na temelju sveučilišnih, odnosno akademskih nastavnih programa, osmišljavaju, prave, mijenjaju i razvijaju Nastavni planovi i programi za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, a u ovom diplomskom radu navedeno se odnosi na Nastavne planove i programe Hrvatskoga jezika i književnosti za osnovne škole. Kolegiji o kojima je riječ, odnosno oni predmeti koji se odnose na izučavanje tradicijske kulture i kulturne baštine, u najvećem broju su predmeti koji se odnose na usmenu narodno stvaralaštvo ili kulturne jezične i književne povijesne tvorevine hrvatskoga naroda.

5.1. Hrvatska kultura i običaji u predmetima kroatističkih studija

Kroatistika se kao znanost odnosi na *proučavanje hrvatskoga jezika, književnosti i kulture*. (Anić, 2009.: 641).

Fakulteti na kojima se kroatistika izučava su Filozofski fakultet u Osijeku, Filozofski fakultet u Zagrebu, Filozofski fakultet u Rijeci, Filozofski fakultet u Zadru i Filozofski fakultet u Splitu. Zajedničko je svim ovim fakultetima da se predmeti koji se odnose na usmenu baštinu i narodnu kulturu daju kao obavezni i izborni predmeti. Razlog poučavanju i proučavanju ovih književnih i jezičnih kolegija je činjenica se hrvatska kultura i identitet temelje na hrvatskome jeziku, a plod kojega je bogatstvo kulturnih, književnih ostvaraja na zavičajnim govorima i hrvatskim narječjima, kao i na hrvatskome standardnom jeziku, odnosno fazama koje su sudjelovale u njegovu današnjem obliku. *Kultura sadrži kulturne vrednote jednoga jezika i tvori njegov kulturni identitet*. (Pasini, 2010., 190).

Na preddiplomskoj razini studija izvedbenim planom obavezan je barem jedan predmet koji se odnosi na tradiciju i usmenost, na nekim fakultetima i više. Uz obavezne predmete, na preddiplomskoj i diplomskoj razini nudi se i mogućnost upisa izbornih predmeta kojima se poučava o tradicijskoj hrvatskoj usmenoj književnosti i narodnoj baštini.

U tekstnoj bilješci¹ dan je popis književnih i jezičnih kolegija koji se poučavaju na kroatističkim odsjecima, a u kojima su hrvatska kultura i običaji sadržajno zastupljeni.

¹Predmeti koji su prikazani predstavljaju najnovije programske/izvedbene planove kroatističkih odsjeka na navedenim Sveučilištima, a uvid je dostupan na mrežnim stranicama svakog fakulteta.

Filozofski fakultet Osijek: <http://web.ffos.hr/>; Književni kolegiji: *Hrvatska usmena književnost, Ćirilometodska baština u hrvatskoj kulturi 19. stoljeća*. Jezični kolegiji: *Hrvatska dijalektologija, Kajkavsko narječje, Slavonski dijalekt, Štokavsko narječje, Jezik hrvatskih glagoljaša, Čakavsko narječje*.

Filozofski fakultet Zagreb: <http://www.ffzg.unizg.hr/>; Književni kolegiji: *Tipologija malih literarnih formi i usmenosti, Ćirilometodska baština u hrvatskoj kulturi i politici 19. stoljeća, Teorija i poetika hrvatske usmene književnosti, Iz povijesti hrvatske usmene književnosti, Biblija i hrvatska usmena književnost, Hrvatska usmena književnost, Predaja kao usmenoknjiževni žanr, Hrvatska ćirilička pismenost*. Jezični kolegiji: *Uvod u materinski i inojezični hrvatski, Jezik hrvatskoglagoljskog Prvotiska, Hrvatska dijalektologija I., Hrvatska dijalektologija II.*

Filozofski fakultet Rijeka: <http://www.ffri.uniri.hr/hr/>; Književni kolegiji: *Hrvatska kultura i civilizacija, Glagoljski spomenici na Krku i u Istri, Oblici hrvatske usmene književnosti, Povijest hrvatske usmene književnosti, Usmeni pripovjedni oblici, Epovi u slavenskim književnostima, Glagoljaštvo, Poetika mita*. Jezični kolegiji: *Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika, Čakavsko/kajkavsko/štokavsko narječje, Dijalektologija hrvatskoga jezika, Kajkavsko narječje, Čakavsko narječje, Štokavsko narječje, Hrvatska narječja u dijalektalnoj književnosti, Njegovanje kulturne baštine: izrada školskih dijalekatnih rječnika*.

Filozofski fakultet Zadar: <http://www.unizd.hr/>; Književni kolegiji: *Hrvatska usmena književnost, Teorija usmenoknjiževnih oblika, Duhovna kultura hrvatskog srednjovjekovlja, Mit, obred, običaj*. Jezični kolegiji: *Dijalektologija, Hrvatska narječja*.

Filozofski fakultet Split: <http://www.ffst.unist.hr/>; Književni kolegiji: *Hrvatska usmena književnost, Povijesne predaje, Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu, Hrvatska književna baština*. Jezični kolegiji: *Dijalektologija*.

Pregledano: 8. studenoga 2016.

6. Nastavni plan i program

Nastavni plan i program je strateški dokument odgojno-obrazovnog procesa koji donosi Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske za osnovne škole i srednje škole.

Pod nastavnim planom razumijeva se školski dokument u kojem se u obliku tablice propisuju odgojno-obrazovna područja, odnosno nastavni predmeti koji će se proučavati u određenoj školi, zatim redoslijed proučavanja tih područja ili predmeta po razredima ili semestrima te tjedni broj sati za pojedino područje ili predmet. Nastavni program definiraju kao školski dokument kojim se propisuje opseg, dubina i redoslijed nastavnih sadržaja u pojedinom nastavnom predmetu. Zato je nastavni program konkretizacija nastavnog plana (...). Programe i globalne planove propisuju prosvjetne vlasti ili školske ustanove, a izvedbene planove (godišnje, mjesečne, tjedne ili dnevne) izrađuju nastavnički stručni aktivni ili svaki nastavnik za svoj predmet. (Težak, 1996.; 93.)

6.1. Nastavni plan i program za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj

Nastavni plan i program donosi se za osnovne škole i za srednje škole – gimnazije i strukovne škole. Nastavni plan i program za osnovnu i srednju školu donosi Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta; donosi se na općoj razini i vrijedi za sve odgojno-obrazovne školske institucije u Republici Hrvatskoj na osnovnoškolskoj razini i razini srednjeg obrazovanja.

Na temelju Nastavnog plana i programa kojeg je propisalo nadležno tijelo, MZOS svaka školska ustanova donosi svoje nastavne planove i programe na godišnjoj, mjesečnoj i tjednoj razini te razini svakog pojedinog nastavnog sata.

Nastavnim planom i programom utvrđen je broj sati obvezne nastave, izborne nastave, dodatne nastave, dopunske nastave, izvannastavnih djelatnosti u okviru kojih se trebaju ostvariti postavljeni ciljevi i zadaće u nastavnom programu za svaki pojedini predmet. Trenutno je u Republici Hrvatskoj za osnovne škole aktualan Nastavni plan i program iz 2006. godine.

Nastavni plan i program nastaje na temelju kompatibilnih i srodnih predmeta koji se poučavaju na hrvatskim sveučilištima, odnosno na temelju planova i programa sveučilišnih kolegija pojedinih predmeta, a iz kojih se izdvajaju sadržaji koji se poučavaju u školama Republike Hrvatske.

6.2. Nastavni plan i program Hrvatskoga jezika za osnovnu školu

U ovom radu riječ je o nastavnom predmetu Hrvatski jezik, za koji se Nastavni plan i program stvara na temelju sveučilišnih kroatističkih kolegija, jezičnih i književnih, navedenih u prethodnom poglavlju. Stoga je potrebno detaljnije objasniti ulogu Nastavnog plana i programa Hrvatskoga jezika za osnovne škole od petog do osmog razreda.

Hrvatski nacionalni obrazovni standard, naziv je Nastavnog plana i programa koji je u primjenu ušao 2006. godine. Njime se kao najopširniji i temeljni nastavni predmet osnovnog školovanja određuje Hrvatski jezik. Razlog tomu je činjenica da je hrvatski jezik materinski jezik većine stanovništva u Republici Hrvatskoj u kojoj je službeni jezik. Stoga je njime određen i cjelokupan život stanovnika; važno je omogućiti komunikacijsku kompetentnost svakog stanovnika Republike Hrvatske u raznim komunikacijskim situacijama. Posebnu ulogu u jezičnom obrazovanju ima škola, a unutar škole sam predmet Hrvatski jezik čijim se prvim, polazišnim i glavnim ciljem određuje: *osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju koja im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje.* (HNOS, 2006.; 25.)

S obzirom na složenost područja koja ulaze u sam nastavni predmet: književnost, jezik, jezično izražavanje i medijska kultura, Nastavni plan i program za Hrvatski jezik je isto tako složen jer se donosi za sva četiri područja, odnosno, određuju se odgojno-obrazovna područja, ciljevi i svrha (zadace) njihova učenja. Na jezičnoj razini: *osposobljavanje učenika za uspješno snalaženje u svakodnevim priopćajnim situacijama; ovladavanje jezičnim sredstvima potrebnim za uspješnu komunikaciju; osvješćivanje potrebe za jezičnim znanjem; suzbijanje straha od jezika.* Na području jezičnog izražavanja, izdvajaju se ove zadace: *Razvoj sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja misli, stavova; stvaranje navika uporabe pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) norma; ostvarivanje uspješne usmene i pisane komunikacije.* Na području književnosti: *spoznavanje i doživljavanje, tj. primanje (receptija) književnih djela; razvijanje osjetljivosti za književnu riječ; razvijanje*

čitateljskih potreba; stvaranje čitateljskih navika; osposobljavanje za samostalno čitanje i primanje (receptiju) književnih djela. Zadaće medijske kulture utvrđene u nastavnom programu su: osposobljavanje za komunikaciju s medijima: kazalištem, filmom, radijem, tiskom, stripom, računalom; primanje (receptija) kazališne predstave, filma, radijske i televizijske emisije; osposobljavanje za vrednovanje radijskih i televizijskih emisija te televizijskih ostvaraja. (HNOS, 2006.; 25.)

6.2.1. Hrvatska kultura i običaji u nastavnim jedinicama hrvatskoga jezika propisanim Nastavnim planom i programom 2006.

U ovom se radu promatra i utvrđuje kvantitativna i kvalitativna pojavnost kulturnih i običajnih elemenata u udžbenicima Hrvatskog jezika. Usmjeren je na uočavanje propisanih obaveznih i izbornih nastavnih sadržaja, a koji u svojoj srži upućuju na kulturu i običaje, tj. kulturnu i tradicionalnu baštinu hrvatskih krajeva.

Uvidom u sam Nastavni plan i program za osnovne škole (2006) utvrđena je pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja po razredima, a unutar svakog razreda u predmetnoj nastavi po nastavnim područjima hrvatskoga jezika.

Uočeno je kako se gradivo nastavnih jedinica, koje se u potpunosti ili djelomično dotiču sadržaja hrvatske kulture i običaja, javlja vertikalno-spiralnim slijedom, odnosno, uvodi se po razvojnim i obrazovnim postignućima učenika, nastojeći produbiti postojeće spoznaje ili znanje. (Rosandić, 1986.; 71.) Nastavne jedinice, bilo obavezne ili izborne, koje uključuju kulturu i običaje hrvatskih krajeva javljaju se najviše u nastavi jezika i nastavi književnosti. U nastavi jezika riječ je o sadržajima koji se odnose na povijesni razvoj hrvatskoga jezika te narječnu i dijalektalnu složenost hrvatskoga jezika, dok su u nastavi književnosti zastupljeni sadržaji iz usmene književnosti i hrvatske književne baštine.

Slijedi prikaz nastavnih jedinica u kojima je očit doticaj s kulturnim i običajnim osobinama hrvatskih krajeva, u nekima (književnim) i na općoj razini, prema Nastavnom planu i programu (2006)² za predmetnu nastavu Hrvatskoga jezika.

² Nastavni plan i program za osnovnu školu - MZOS 2006., ; <http://www.azoo.hr>; pregledano 9. studenoga 2016.

5. razred: a) Jezik (*Hrvatski jezik – prošlost i sadašnjost, Hrvatski jezik - dvojezičnost*),

b) Jezično izražavanje (ništa);

c) Književnost (ništa);

d) Medijska kultura (*Kazalište*);

e) Izborni sadržaji (*Hrvatski govori: ikavski, ekavski, (i)jekavski, U zavičaju hrvatske himne miruje prošlost i zrcali se budućnost moje zemlje, Usmene i lirske pjesme o Božiću, Lirske pjesme na zavičajnom narječju, Pejzaž u djelima zavičajnih pisac*

6. razred: a) Jezik (*Počeci hrvatske pismenosti*);

b) Jezično izražavanje (ništa);

c) Književnost (*Usmena (narodna) književnost, Pripovjedne vrste: crtica, vic, anegdota, Povjestica, Povijesni i znanstvenofantastični roman*);

d) Medijska kultura (ništa);

e) Izborni sadržaji (*Glagoljske knjige i glagoljičke i latiničke inkunabule, Povijesni spomenici na otoku Krku (Jurandvor) i u Istri (Aleja glagoljaša), Izlet u zavičaj duha (Josip Bratulić), škola glagoljice, Aleja glagoljaša od Roča do Huma, Bašćanska ploča (Krk) i Valunska ploča (Cres), Počeci hrvatske pismenosti i književnog stvaralaštva, Hrvatski epski junaci usmene književnosti, Anegdote i vicevi na zavičajnom narječju, Dramski tekstovi zavičajnih pučkih pisaca, Zavičajne narodne poslovice i poruke u njima*).

7. razred: a) Jezik (*Povijest hrvatskog književnog jezika*);

b) Jezično izražavanje (ništa),

c) Književnost (*Mit i legenda*);

d) Medijska kultura (ništa);

e) Izborni sadržaji (*Najstariji hrvatski rječnici: Jakov Mikalja, Juraj Habelić, Ivan Belostenec, Stare hrvatske knjige (Lekcionar Bernardina Splićanina), Mitski likovi, Prijevod dijalektnih tekstova, Lirsko-epske književne vrste – romanca i poema, Zavičajne legende*).

8. razred: a) Jezik (*Podrijetlo riječi, Osnovna obilježja hrvatskih narječja, Zavičajni govor i narječja prema književnom tekstu, Povijest hrvatskoga jezika od 20. stoljeća*);

b) Jezično izražavanje (ništa);

c) Književnost (*Ep, Književna baština*);

d) Medijska kultura (*Zagrebačka škola crtanog filma*);

e) Izborni sadržaji (*Štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje, Poučavanje govora materinskog narječja i dijalekta, Stoji grad (poezija i proza inspirirana Domovinskim ratom), Vukovarske ratne slike Siniše Glavaševića, Nacionalni i umjetnički epovi, Stari pisci hrvatski prema načelu zavičajnosti, Šumore šume, zlate se žita i miruje more...dušom zemlje Hrvatske (individualno stvaralaštvo)*)

7. Udžbenici hrvatskoga jezika

Čitanka/udžbenik osnovno je sredstvo i izvor znanja u odgojno-obrazovnom procesu svakog nastavnog predmeta u Republici Hrvatskoj, pa tako i Hrvatskoga jezika. Hrvatski jezik kao nastavni predmet polazišni je i temeljni nastavni predmet u hrvatskim školama i izvan Republike Hrvatske.

Čitanke/udžbenici hrvatskoga jezika namijenjeni su ponajprije učenicima. *Udžbenik je knjiga za učenika. Ako se učenik njome ne može služiti bez učiteljeve ili roditeljske pomoći, očito udžbenik ne ispunjava svoju svrhu.* (Težak 1996.; 159.) Uz učiteljevu riječ osnovni su izvor znanja i spoznaja o poučavanoj nastavnoj građi. *Uz učitelja, to jest njegovu naobrazbu, stvaralački intelektualni i imaginacijski kapacitet, udžbenik je još uvijek u školi najdostupniji izvor znanja.* Težak (1996.; 158.)

Ipak, udžbenik/čitanka u nastavnom predmetu Hrvatski jezik, bilo da je riječ o području jezika, književnosti, jezičnog izražavanja ili medijske kulture, uvelike pomaže i samom učitelju u organizaciji nastavnog sata, a napose u izvršenju svrhe i cilja cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa, kao i svake nastavne jedinice. *Udžbenik, dakako, služi i nastavniku: a) da bi učenika naučio učiti, b) da ga iskoristi u nastavnom procesu kao izvor znanja, c) da bi učeniku mogao dati zadaću za samostalan rad kod kuće.* (Težak, 1996.; 160.)

S obzirom na složenost i razgranatost Hrvatskoga jezika kao nastavnoga predmeta (obuhvaća četiri razine: jezik, jezično izražavanje, književnost, medijska kultura), u osnovnim i srednjim školama uvriježeno je korištenje integriranih udžbenika jezika i jezičnog izražavanja te integriranih udžbenika, često zvanih čitankama, književnosti i medijske kulture.

U tradiciji je hrvatskoga osnovnog i srednjeg školstva da se, upravo zbog brojnosti njegovih ciljeva i složenosti strukture, za predmet Hrvatski jezik za svaki razred izdaju dvije vrste temeljnih udžbenika: udžbenici za hrvatski jezik (koji obuhvaćaju sadržaje gramatike-slovnice i izražavanja) i udžbenici za književnost ili čitanke (obuhvaćaju sadržaje književnosti i medijske kulture. (Bežen, 2003.: u Bjelanović, Pilić, 2003.: 142.)

Čitanke/udžbenici hrvatskoga jezika, odnosno njihov sadržaj, nastaju na temelju Nastavnog plana i programa kao glavnog dokumenta kojim se određuje broj nastavnih sati i količina i sadržajnost nastavnog gradiva. *Čitanka/udžbenik određen je nastavnim planom i programom.* (Rosandić, 1986.; 301.) Ipak, sami autori udžbenika ne moraju striktno slijediti nastavni plan i program.

Kako bi bile uključene u odgojno-obrazovni proces, udžbenici iz hrvatskoga jezika i književnosti moraju ispunjavati dva uvjeta. Prvi je da građa koja se u udžbenicima nalazi, bude u skladu s učeničkim spoznajama i mogućnostima. Iz ovoga prvoga zahtjeva proizlazi drugi. U skladu s težnjom da udžbenička građa bude dostupna i razumljiva učenicima i da prati nastavni proces, ista ta građa koja je zapravo preuzeta iz raznih znanstvenih i stručnih područja, mora proći niz metodičkih i didaktičkih postupaka kako bi omogućila ostvarivanje programskih ciljeva i zadataka postavljenih Školskim i Nastavnim planom i programom. *Čitanka/udžbenik ostvaruje programske ciljeve i zadatke. Na primjeren način transponira rezultate znanosti u odgovarajuće metodičke sustave i postupke.* (Rosandić, 1986.; 301.)

7.1. Udžbenik/čitanka književnosti

Razni metodičari hrvatskoga jezika i književnosti objašnjavaju vrijednost udžbenika književnosti različito, ali bit svakog određenja svodi se na ulogu čitanke u poučavanju književnih sadržaja u školi.

Čitanka/udžbenik književnosti temeljna je školska knjiga namijenjena književnom odgoju i obrazovanju. (Rosandić, 1986.; 301.) *Svaka čitanka (udžbenik) iz književnosti zapravo je mala antologija pisaca i njihovih djela s metodičkom svrhom. Temeljni kriterij izbora teksta za čitanku je, dakle, poučna vrijednost toga teksta pomoću koje se mogu ostvariti opći i posebni ciljevi nastave književnosti u pojedinom razredu osnovne i srednje škole.* (Bežen: u Bjelanović, Pilić, 2003.; 144.)

Osnovni cilj nastave književnosti u osnovnoj školi je poticanje literarne doživljajnosti i ljepote te razvijanje ljubavi prema književnomjetničkoj riječi, a u srednjoj školi nastava književnosti proširuje se i na prenošenja i poučavanja književnopovijesnih i književnoteorijskih podataka. Stoga se zahtjeva da udžbenici/čitanke književnosti prate postavljene zahtjeve nastave književnosti.

U tom smislu govorimo o dva osnovna načina strukturiranja udžbenika književnosti, odnosno programiranja nastavnih sadržaja propisanih Nastavnim planom i programom, a po kojima se formiraju udžbenici književnosti. *Književnomjetnički tekstovi u čitankama za osnovnu školu svrstavaju se u odgovarajuće tematske cjeline ili u sustav književnih rodova i*

vrsta. U srednjoškolskim udžbenicima književnoumjetnički tekstovi razvrstavaju se u sustav teorije i povijesti književnosti. (Rosandić, 1986., 298.)

U skladu s ovim ciljevima, a napose s edukativnom namjenom udžbenika, autori udžbenika književnosti trebaju paziti da u udžbeniku budu prisutni sljedeći slojevi koje Bežen određuje sadržajno-funkcionalnima: *1. Književno-umjetnički sloj, 2. Književnoteorijski sloj, 3. lingvističko-stilistički sloj, 4. medijski sloj, 5. sloj ostalih umjetnosti, 6. psihološki sloj, 7. pedagoški sloj, 8. didaktičko-metodički sloj. (Bežen, 2002.; 62. – 65.)*

Osnovna je uloga udžbenika/čitanaka književnosti odgojno-obrazovna, a njime se nastoji postepeno, u skladu s razvojnim i spoznajnim sposobnostima učenika širiti njihovo znanje i zanimanje i ljubav za književnoumjetničku riječ. Isprva se kod učenika u prvom obrazovnom ciklusu potiče uočavanje estetske komponente i ljepote izraza književnoumjetničke riječi, od drugog razreda uvode se već i određeni književnoteorijski pojmovi a potom se u skladu s pojedinim odgojno-obrazovnim ciklusima nastoji učeničko znanje širiti vertikalno-spiralnim slijedom i, u osnovnoj školi, induktivno-deduktivnim zakonitostima, dok se u srednjoj školi često kreće od deduktivno-induktivnih zakonitosti.

Te osobitosti učeničkih razvojnih osobitosti po kojima se prave nastavni planovi i programi, moraju prati i sami udžbenici.

Važno je naglasiti kako je u udžbenike književnosti ugrađena znanstvena i stručna književna građa koja, kako bi omogućila ostvarivanje cilja i svrhe nastave književnosti, mora biti metodički i didaktički prilagođena potrebama učenika i nastavnog procesa. *Jedan je od bitnih elemenata po kojima se čitanka/udžbenik razlikuje od stručne ili znanstvene knjige metodička oblikovanost. Zakonitosti metodičkog oblikovanja proizlaze iz specifičnosti književnog sadržaja, recepcijskih i kognitivnih mogućnosti učenika i odgojno-obrazovnih zadataka i ciljeva. Metodičko oblikovanje čitanke/udžbenika uključuje različite pristupe, metode i postupke u organizaciji i interpretaciji književnog sadržaja. Pristupi se usklađuju s prirodom književnog sadržaja. (Rosandić, 1986.; 305.)*

Metodički pristup znanstvenim sadržajima u udžbenicima književnosti pojavljuje se na razini književnoumjetničkog teksta te na razini metodičkih sredstava koja omogućuju rad na tekstu i ostvarivanje zadaća svakog novog nastavnoga sata.

Beženov pristup, koji se u bitnom slaže s Rosandićevim, govori o dvanaest metodičkih načela kojih se autori udžbenika trebaju pridržavati prilikom kreiranja i pisanja školskih udžbenika književnosti kako bi oni mogli ispuniti sve zadaće koje su pred njih

stavljene, a riječ je o odgojno-obrazovnoj zadaći (u koju je uključena mogućnost recepcije, usvajanja i primjene književnoumjetničkih djela i književnoteorijskih i književnopovijesnih svojstava) nastave književnosti, kao i o zadaći razvijanja ljubavi prema književnoumjetničkoj riječi, razvijanja moralnih i estetskih vrijednosti kao i izgradnje vlastitog identiteta učenika. (Bežen: u Bjelanović, Pilić, 2003.; 144. – 151.)

7.1.1. Književnometodički/literarni predložak

Književnometodički/literarni predložak je književnoumjetnički tekst, odnosno, ulomak ili dio proznog ili dramskog književnoga djela. *Glavni je izvor književnog odgoja i obrazovanja književnoumjetnički tekst. On je temeljni sadržaj čitanke i udžbenika književnosti.* (Rosandić, 1968.; 298.) U cijelosti je u čitankama/udžbenicima prisutan samo ako je riječ o poeziji ili kraćem proznom ostvaraju, do pola kartice teksta. *Književnoumjetnički tekst je cijelo djelo (samo se lirske pjesme i kraća proza mogu u čitanke uvrstiti kao cjelina) ili njegov dio (ulomak, odlomak) koji je izabran kao predložak za ostvarivanje zadataka nastavnog sata.* (Bežen, 2002.; 66.)

Temeljno je i osnovno nastavno sredstvo koje služi poučavanju i učenju književnih pojmova i pojava i radu na satu. Glavni je dio svake nastavne jedinice, jer je svrha većine nastavnih sati književnosti, ovisno o vrsti sata (najčešće interpretativno-analički i problemsko-stvaralački) upravo rad na tekstu, odnosno njegova analiza i učenje i utvrđivanje književnoteorijskih, a u srednjoj školi i književnopovijesnih, pojmova i podataka.

Kako je ranije spomenuto, udžbenik/čitanka sadrži građu preuzetu iz znanstvenih i stručnih domena. Upravo je književnometodički/literarni predložak dio udžbenika koji predstavlja taj znanstveni ili stručni aspekt, a za potrebe nastavnog procesa i škole, u udžbenike se uvijek odabiru oni tekstovi koji su najpogodniji za ostvarenje postavljenih ciljeva i zadataka nastave književnosti. Činjenica je da i ti izabrani tekstovi, kako bi omogućili učeničko zanimanje, recepciju, rad na tekstu (interpretaciju), uočavanje problematike, ako postoji, kao i izvođenje sinteze, odnosno ostvarenje ciljeva i zadataka nastave književnosti, moraju biti primjereni učenicima i školskoj potrebi na visokoj metodičkoj razini.

Tako tekstovi koji se nalaze u čitankama podliježu određenim kriterijima o kojima govori Rosandić: *Izbor književnoumjetničkih tekstova u čitanku za osnovu školu temelji se na*

ovim kriterijima: a) psihološkom; b) estetskom; c) gnoseološkom; d) etičkom; e) idejnom; f) nacionalnom. U srednjoškolskim se udžbenicima uvode i dva nova kriterija: kriterij reprezentativnosti tekstova i pisaca i kriterij povijesno – stilskih formacija. (Rosandić, 1986., 298.)

7.1.2. Metodički instrumentarij

Metodički instrumentarij predstavlja didaktičko–metodički prilog svakom književnometodičkom tekstu u udžbeniku/čitanci književnosti. Omogućuje potrebu za školskom analizom i interpretacijom svake nastavne jedinice koja je ugrađena u udžbenik. Metodički instrumentarij predstavlja pomoć učiteljima u obradi nastavne jedinice, a ponajviše služi učenicima omogućujući im recepciju samog teksta, uočavanje potrebnih podataka i razvijanje poželjnih obrazovnih, odgojnih, funkcionalnih i komunikacijskih zadataka.

Metodički instrumentarij, odnosno pristup metodičkom oblikovanju i obradi svakog pojedinog književnoumjetničkog teksta u udžbeniku/čitanci književnosti, razlikuje se prema funkcijama pojedinog oblika metodičke prilagodbe i zadatakama koje treba izvršiti.

Čitanka/udžbenik uključuje bogatu skalu metoda, postupaka i sredstava u funkciji metodičkog i pedagoškog oblikovanja. Karakter i raspon metodičkih sredstava uvjetovan je psihološko-spoznajnim činiocima, zadacima i ciljevima odgojno-obrazovnog procesa. Prema funkciji koju preuzimaju u čitanci/udžbeniku razlikujemo ova metodička sredstva: a) metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta (uspostavljanje doživljajno-spoznajnog konteksta za recepciju djela, objašnjenje strukturnih elemenata teksta, objašnjenje nepoznatih riječi); b) metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta (pitanja i zadaci percepcijskog tipa, pitanja i zadaci analitičko-sintetičkog tipa, pitanja i zadaci klasifikacijskog tipa, tekstovni i izvantekstovni komentari i objašnjenja, vizualna, auditivna i grafička sredstva koja pomažu recepciji); c) metodička sredstva koja služe poticaju i razvijanju različitih oblika samostalnog i stvaralačkog rada učenika (zadaci stvaralačkog tipa, zadaci istraživačkog tipa, reproduktivni tip zadataka). (Rosandić, 1986.; 305.)

Bežen (Bežen, 2002., 66.) ističe sljedeću podjelu metodičkoga instrumentarija, no očita je bliskost s Rosandićevom: *poticaji za motivacijski uvodni razgovor, objašnjenje*

nepoznatih riječi, pitanja i zadaci za analizu teksta na satu, zadaci za samostalan rad učenika, primjerena određenja (definicije) književnoteorijskih pojmova, objašnjenja pojmova iz opće kulture u vezi s tekstom, likovni prilozi,; razni sintetički tekstovi.

Treba napomenuti da ne sadrže svi udžbenici sve navedene oblike metodičkog instrumentarija.

7.2. Udžbenici iz hrvatskoga jezika

Udžbenici iz hrvatskoga jezika su osnovno nastavno sredstvo i, uz učiteljevu riječ, primarni izvor učenja jezičnog nastavnoga gradiva, odnosno jezičnih zakonitosti hrvatskoga jezika. U udžbenicima iz hrvatskoga jezika sadržana je jezična građa i građa jezičnog izražavanja Hrvatskoga jezika kao nastavnoga predmeta (gramatika, pravopis, pravogovor, rječnik; slušanje, čitanje, govorenje pisanje). (Težak, 1996.; 41. - 72). Sadržajni dio udžbenika iz hrvatskoga jezika, odnosno gradivo koje se na nastavnom satu poučava, propisan je Nastavnim planom i programom.

Udžbenicima iz hrvatskoga jezika se omogućuje ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća nastave jezika i jezičnoga izražavanja.

U udžbenicima iz hrvatskoga jezika, izraženije nego u udžbenicima književnosti, dolazi do izražaja potreba za sustavnim praćenjem razvojnih mogućnosti učenika. Razlog tomu je činjenica da je jezično gradivo većim dijelom apstraktne razine, a stoga je potrebno samu građu prezentirati tako da bude što primjerenija potrebama samih učenika u procesu učenja.

To znači sljedeće: kako je gramatika osnovno i najopširnije područje na kojem se temelji nastava jezika, učenicima treba omogućiti da u nove jezične (gramatičke) spoznaje i zakonitosti uđu na što lakši način. Činjenica je da učenici već po dolasku u školu posjeduju prvu gramatičku razinu, imanentnu gramatiku (gramatika zavičajnog govora, obiteljskog i lokalnog govora). Stoga, prema Nastavnom planu i programu (2006), kako sam nastavni proces, a tako i posebno udžbenici iz hrvatskoga jezika, trebaju iskoristiti ta gramatička znanja i na njima, počevši, prema Težaku, s četvrtim razredom osnovne škole, poticati razvoj i usvajanje drugog stupnja, školske, odnosno didaktičke gramatike. Tek se od sedmog razreda

treba raditi na usvajanju i poučavanju gramatike kao izrazito apstraktnog sustava, što znači prijelazu na tzv. znanstvenu ili analitičku gramatiku. (Težak 1996.; 48.)

7.2.1. Lingvometodički predložak

Jedno od najvažnijih pitanja prilikom strukturiranja udžbenika iz hrvatskoga jezika odnosi se na izbor teksta koji služi kao izvor uočavanja i spoznavanja jezičnih jedinica. U prilog rečenome govori načelo teksta prema kojemu je tekst i rad na tekstu osnovni izvor znanja i spoznaja jezika. (Težak, 1996.; 100., 101.)

Razlog važnosti odabira teksta je činjenica da se zapažanje, promatranje, opis, definiranje i uvježbavanje jezične jedinice najfunkcionalnije ostvaruje upravo radom učenika na tekstu, odnosno, samostalnim uočavanjem osobitosti nove jezične jedinice u odnosu s drugim jezičnim jedinicama. Težak taj tekst definira kao: *Tekst je prema tome lingvističko-didaktička osnovica za razmišljanje o jeziku, za proučavanje jezika, za stvaralačku primjenu jezičnih znanja.* (Težak, 1996., 101.) Taj tekst čini poseban dio udžbenika iz hrvatskoga jezika i u struci se pojavljuje kao lingvometodički predložak.

Lingvometodički predložak je tekst, bilo pisani ili, kada se čita usmeno, govoreni, koji se nalazi na početnoj stranici svake nove nastavne jezične jedinice u udžbeniku iz hrvatskoga jezika. Primjer je metodičke prilagođenosti jezične građe nastavnom procesu jer se u udžbenike iz hrvatskoga jezika uzimaju oni tekstovi u kojima su uočljive jezične jedinice nastavne teme koja se radi na satu, a koji su učenicima tematski zanimljivi i na taj način prihvatljivi za rad na njima. Radom na njima, moguće je ostvarivanje postavljenih zadaća nastavnoga sata. Stoga je poželjno da se, prije nego se uđe u samu obradu jezične pojave, provede kratka interpretacija teksta kako bi daljnji rad bio moguć. *Interpretacija polaznog teksta temeljni je uvjet za pravilno iskorištavanje književnih i drugih jezičnih predložaka, jer se obilježja jezične pojave u pravom smislu mogu upoznati samo u kontekstu koji je jasan u svim svojim slojevima: sadržajnom i izraznom.* (Težak, 1996.; 234.)

Služi učitelju/nastavniku kao pomoć u obradi nastavne jedinice i učenicima kao motivacija u primanju novog gradiva. Lingvometodički predložak je tekst koji služi

promatranju same jezične pojave drugoj fazi nastavnog sata, čitanja i kratke interpretacije teksta.

Mora biti zasićen jezičnom pojavom koju učenika poučavamo u novoj nastavnoj jedinici; cjelovit, rječnikom razumljiv i temom prihvatljiv učenicima, kratak. (Težak, 1996.; 102.)

Može biti tekst, odnosno ulomak dužeg djela, ako je riječ o proznom ili dramskom ostvaraju, koji pripada svim stilovima hrvatskog jezika. U manjoj je mjeri u službi lingvometodičkog predloška i lirski ostvaraj. *U pravilu se lirski pjesma iskorištava kao lingvometodički predložak ako je u potrebnoj mjeri zasićena istovrsnim jezičnim činjenicama koje se u kontestu očituju po svojim temeljnim i ekspresivno značajnim obilježjima.* (Težak, 1998.; 654)

Iako su u većinu jezičnih udžbenika uvršteni polazni tekstovi, nije obavezno iskorištavanje svakoga od njih. Ukoliko nastavnik smatra da lingvometodički predložak, tj. početni tekst dan u udžbeniku nije odgovarajući za pojedinu nastavnu jedinicu, dopuštena je, dapače, poželjna, samostalna izrada lingvometodičkog predloška. *Nastavnik i sam može sastavljati lingvodidaktičke predloške, a to će biti osobito korisno kada želi nastavu aktualizirati, uskladiti s trenutačnom situacijom u razredu, mjestu, domovini, svijetu.* (Težak, 1996., 102.)

II.

1. Istraživanje

Svi podaci dani u teorijskom dijelu rada važni su kako bi se shvatio pristup istraživanju i olakšao pregled rezultata istraživačkog dijela ovoga rada. Naglašena je, u posljednjem dijelu teorijskog dijela, važnost udžbenika iz hrvatskoga jezika i književnosti za osnovnu školu kao osnovnih izvora znanja i spoznaja o jezičnim zakonitostima standardnoga hrvatskoga jezika i jezičnih karakteristika hrvatskih narječja i njihovih dijalekata, kao i znanja o hrvatskoj književnoumjetničkoj riječi.

U istraživačkom dijelu rada ukazat će se na važnost integracije sadržaja koji se odnose na hrvatsku kulturu i običaje u nastavne jedinice odabranih udžbenika hrvatskoga jezika i književnosti, kako bi učenici znanja i sposobnosti propisana Nastavnim planom i programom širili i razvijali svijest o pripadnosti hrvatskom narodu i njegovoj kulturnoj odrednici, odgovornost prema svome narodu i njegovoj kulturnoj baštini, te u konačnici razvijali želju za očuvanjem hrvatske kulture i njezine prepoznatljivosti među drugim kulturama i narodima koje se istovremeno uče poštovati i prihvaćati.

1.1. Predmet istraživanja:

Predmet ovog istraživanja je zastupljenost kulturnih i običajnih sastavnica hrvatskih krajeva u osnovnoškolskim udžbenicima jezika i književnosti od petog do osmog razreda u nastavnom predmetu Hrvatski jezik. U istraživanje su uključeni metodički instrumentarij i književnometodički predlošci u udžbenicima književnosti te lingvometodički predlošci u udžbenicima jezika i jezičnoga izražavanja, kao i cjelovite nastavne jedinice koje se odnose na povijest hrvatskoga jezika i narječja i materinski jezik.

1.2. Ciljevi istraživanja:

1. U odabranim udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti utvrditi pojavnost kulture i običaja hrvatskih krajeva.
2. U udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti utvrditi pojavnost hrvatske kulture i običaja na razini lingvometodičkih i literarnih predložaka te na razini metodičkog instrumentarija.
3. Utvrditi pojavnost sadržaja hrvatske kulture i baštine u potpunosti prisutnih tekstova ili djelomičnu pojavnost traženih sadržaja u prisutnim tekstovima.
4. Utvrditi tematsko-motivsku i jezičnu zastupljenost (u literarnim predlošcima i metodičkom instrumentariju) te žanrovsku raznovrsnost u literarnim predlošcima.

1.3. Hipoteze istraživanja:

1. Sadržaji kulture i običaja hrvatskih krajeva zastupljeniji su u udžbenicima književnosti.
2. Sadržaji kulture i običaja hrvatskih krajeva zastupljeniji su u 5. i 6. razredu u udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti.
3. Sadržaji hrvatske kulture i običaja u lingvometodičkim i literarnim predlošcima većim dijelom pojavnost imaju u potpunosti teksta, a kada je riječ o tekstovima na hrvatskim narječjima, veći je broj onih u potpunosti pisanih narječjem.
4. Prevladava žanrovska raznovrsnost tekstova u kojima se uočavaju sadržaji hrvatske kulture i običaja.

1.4. Uzorak istraživanja:

Istraživanje je obuhvatilo osam udžbenika, četiri udžbenika književnosti i četiri udžbenika iz hrvatskoga jezika od petog do osmog razreda.

Analizirani udžbenici književnosti su:

Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka*, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Zelena čitanka*, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): *Modra čitanka*, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Narančasta čitanka*, čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Analizirani udžbenici iz hrvatskoga jezika su:

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak, Julijana (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

1.5. Metoda rada

U ovom diplomskom radu provodi se istraživanje kojim se utvrđuje kvalitativna i kvantitativna pojavnost sadržaja koji upućuju/se odnose na kulturu i običaje Hrvatske, odnosno hrvatskih krajeva. Istraživana/analizirana su četiri udžbenika književnosti i četiri udžbenika jezika koji se primjenjuju u predmetnoj nastavi Hrvatskoga jezika od petoga do

osmoga razreda osnovne škole, a koji su prikazani prethodno. Udžbenike je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta 2013. godine.

Prvo su istraživani udžbenici književnosti³. Istraživanje se provodilo na dvije razine, na samim književnometodičkim/literarnim predlošcima, tj. tekstovnim predlošcima i na razini metodičkog instrumentarija.

Proučavani su književni tekstovi dani u izabranim udžbenicima/čitankama književnosti, a među kojima su se izdvajali oni u kojima su tražene sastavnice, kulturološki i običajni sadržaji hrvatskih krajeva, uočene.

Pojavnost tih sastavnica pratila se na dvije razine: sadržajnoj, odnosno tematsko-motivskoj i jezičnoj. Uočena je pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja na dvama razinama: u potpunosti i/ili djelomično i na sadržajnoj (tematsko-motivskoj) i na jezičnoj razini. Na sadržajnoj razini riječ je o potpunoj ili djelomičnoj pojavnosti teme i motiva koji se odnose na kulturu i običajnost hrvatskih krajeva. Na jezičnoj razini riječ je o tekstovima u potpunosti ili djelomično ostvarenima na narječjima hrvatskoga jezika, dijalektalnim govorima i zavičajnom govoru.

Usljedilo je utvrđivanje tematske i motivske zastupljenosti, a potom su, prema utvrđenoj tematici, određene kategorije u koje su uočeni sadržaji, tj. sastavnice svrstane. Nakon toga, određena je žanrovska raznovrsnost proučenih tekstova.

Nakon što su kulturološki i običajni sadržaji hrvatske kulture i običaja utvrđeni u književnometodičkim predlošcima, prešlo se na utvrđivanje istih u metodičkom instrumentariju koji prati sve nastavne jedinice, što znači da su u razmatranje ušli i nastavne jedinice u čijim tekstovima nisu uočene tražene sastavnice. Analizirane su sve vrste metodičkoga instrumentarija. Samim time, potrebno je naglasiti kako je uočen puno veći broj traženih elemenata u samom metodičkom instrumentariju.

Prvi korak u podjeli uočenih kulturoloških i običajnih elemenata u metodičkom instrumentariju bio je odrediti kategorije podjele s obzirom na temu, odnosno oblik kulture i običaja o kojem se u konkretnoj vrsti metodičkog instrumentarija radi. Tako su prema

³ U istraživanje nisu uključeni sadržaji medijske kulture, a koji čine posljednji dio svakog odabranog i pregledanog udžbenika iz književnosti. No, uvidom u dane nastavne jedinice medijske kulture svakog od udžbenika iz književnosti, utvrđeno je preklapanje sa kulturnim sadržajima predviđenima u Nastavnom planu i programu.

najzastupljenijim sadržajima napravljene kategorije. Uočena je visoka razina preklapanja metodičkog instrumentarija jedne nastavne jedinice na dvije ili više kategorija.

Usljedila je podjela metodičkog instrumentarija s obzirom na funkciju koju obavlja u tekstu.

U istraživanje su uključene sve vrste metodičkoga instrumentarija, a u njihovoj analizi korištena je podjela metodičkog instrumentarija prema Rosandiću.⁴

Istraživanju i uočavanju kulturoloških i običajnih sadržaja hrvatskih krajeva u udžbenicima iz hrvatskoga jezika pristupilo se različito nego istraživanju udžbenika književnosti. Razlog tomu je sama uloga jezičnih udžbenika, odnosno nastave hrvatskoga jezika, koja se odnosi na stjecanje znanja i spoznaja o jezičnim zakonitostima hrvatskoga jezika, jezičnim jedinicama i njihovim značajkama te funkcioniranju jezičnih jedinica u određenom kontekstu.

Prvi korak u istraživanju jezičnih udžbenika bio je pregledavanje i proučavanje lingvometodičkih predložaka svih nastavnih jedinica, a u razmatranje su uzeti samo oni čiji su sastavni dio činili kulturološki i običajni sadržaji hrvatskih krajeva. Uočeno je kako su odabrani lingvometodički predlošci u cijelosti ispunjeni određenim kulturološkim ili običajnim sadržajem hrvatskih krajeva.

Potom je, s obzirom na različitost zastupljenih sadržaja, napravljena kategorijalna podjela u koje su podijeljeni lingvometodički predlošci.

Zatim su u razmatranje uzete one nastavne jedinice u kojima se kultura i običaji hrvatskih krajeva prate u cijeloj nastavnoj jedinici. Riječ je o onim nastavnim jedinicama koje se odnose na povijest i razvoj hrvatskoga književnog jezika, hrvatska narječja, dijalekte i zavičajne govore te materinski jezik.

U istraživanje su uključeni i vizualni prilozi koji uključuju određene običajne i kulturne oblike hrvatskih krajeva, a o koji mogu pomoći u razumijevanju i usvajanju gradiva, i o kojima se naknadno, kada se izvrši glavna funkcija sata, razgovarati.

⁴ Rosandić, 1986., 305.

2. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja su pokazali kako su sadržaji hrvatske kulture i običaja u udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti zastupljeni u širokom rasponu, što znači da obuhvaćaju sve oblike i područja koja prema Težaku (Težak, 1996., 97., 98.) i Rosandiću (Rosandić, 1986., 10.-17.) predstavljaju zavičajnost u nastavi Hrvatskoga jezika i književnosti.

Sadržaji hrvatske kulture i običaja predstavljaju podatke o hrvatskoj kulturi, kulturnoj baštini i običajima: usmenoj književnosti, konkretnim narodnim običajima i folkloru, podatke o važnim hrvatskim književnicima te kanonskim i antologijskim književnim ostvarajima hrvatske književnosti, podatke o kulturnim, znanstvenim, umjetničkim i društvenim događanjima i obljetnicama, kao i institucijama koje brinu o očuvanju pojedinog vida hrvatske kulture, daju konkretan uvid u tekstove ostvarene na narječjima i dijalektima hrvatskoga jezika, povijesti hrvatskih krajeva te zavičajne karakteristike hrvatskih krajeva (podatke o građevinskim karakteristikama životnih nastamba različitih hrvatskih krajeva, o arheološkim lokalitetima i bogatstvu flore i faune zavičajne karakteristike).

Prema pronađenim sadržajima, u istraživanju su sadržaji koji se odnose na hrvatsku kulturu i običaje svrstani u pojedine kategorije, a najefikasnijim načinom prikaza dobivenih rezultata pokazao se tablični.

Sadržaji koji se odnose na kulturu i običaje hrvatskih krajeva, a koji pojavnost imaju u udžbenicima iz hrvatskoga jezika prikazani su u sljedećim kategorijama: *a) narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika; b) konkretni običaji i narodna tradicija; c) zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva, d) znamenite osobe za hrvatsku kulturu (književnost, povijest, tehnologiju, znanost)*. Isti sadržaji u udžbenicima književnosti prikazani su u ovim kategorijama: *a) usmena književnost, b) konkretni običaji, folklor i narodna tradicija; c) književnici i književna baština; d) kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije; e) dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik; f) povijest, nacionalni identitet i domoljublje; g) zavičajnost (regionalnost, arheološka nalazišta, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune), h) korelacija*

U svakom istraženom udžbeniku hrvatskoga jezika kao i u svakom udžbeniku književnosti nisu prisutne neke kategorije koje su prisutne u drugom.

Nakon što su odabrani udžbenici iz hrvatskoga jezika i književnosti pretraženi i analizirani, uočena je, u lingvometodičkim i literarnim/književnometodičkim predlošcima, približno jednaka zastupljenost sadržaja koji se odnose na kulturu i običaje hrvatskih krajeva. No, udžbenici književnosti imaju visoku prednost u zasićenosti traženih sadržaja za ovaj rad, a koju dobivaju posjedujućim metodičkim instrumentarijem.

Istraživanje je pokazalo kako metodički instrumentarij odabranih udžbenika književnosti posjeduje bogatu skalu sadržaja hrvatske kulture i običaja, i to u gotovo svim vrstama metodičkoga instrumentarija kako ga određuje Rosandić. (Rosandić, 1986., 305.) S druge strane, sadržaji hrvatske kulture i običaja u metodičkom instrumentariju udžbenika iz hrvatskog jezika uključeni su isključivo kao rijetka pitanja kojima se uspostavlja doživljajno-spoznajna motivacije te kao gotovo uvijek prisutno vizualno sredstvo.

Istraživanjem je utvrđena pojavnost isključivo onih lingvometodičkih predložaka, u pretraženim udžbenicima iz hrvatskoga jezika, u kojima se sadržaji hrvatske kulture javljaju u potpunosti teksta. S druge strane, pretraženi udžbenici književnosti pokazali su veću zastupljenost književnometodičkih predložaka u kojima se sadržaji koji svjedoče hrvatsku kulturu i običaje javljaju u potpunosti teksta, dok je manji broj onih u kojim se relevantni sadržaji javljaju djelomično. Situacija je jednaka i kada je riječ o literarnim tekstovima prisutnima u udžbenicima iz književnosti, a koji su ostvareni na nekom od hrvatskih narječja ili njihovim dijalektima te u lingvometodičkim predlošcima u udžbenicima iz hrvatskoga jezika.

Rezultati istraživanja su pokazali kako hrvatska kultura i običaji u udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti ima široku tematsko-motivsku pojavnost. Raspon tema koje obuhvaćaju područje hrvatske kulture i baštine u ovom radu odnosi se na sljedeće: usmenu književnost, narodne običaje i tradiciju hrvatskih krajeva (pjesma, ples, narodna nošnja, tradicijska jela, godišnji, životni i radni običaji hrvatskih krajeva), hrvatske književnike i njihova djela, povijest hrvatskih krajeva i ljubav hrvatskoga naroda za svoju domovinu, zavičajne teme.

Uočena razlika u zastupljenosti sadržaja hrvatske kulture i baštine odnosi se na stil teksta u kojemu su oni integrirani. Dok su traženi sadržaji u literarne predloške u udžbenicima književnosti integrirani u tekstove ostvarene književnoumjetničkim stilom, sadržaji hrvatske

kulture i običaja u udžbenicima iz hrvatskoga jezika integrirani su, najčešće, u lingvometodičke predloške čiji su tekstovi pisani znanstvenim ili publicističkim stilom.

Istraživanje je pokazalo, a što je ujedno i u skladu sa stilskim ostvarajima tekstova u odabranim udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti, žanrovsku raznovrsnost literarnih/književnometodičkih predložaka u kojima se prate sadržaji hrvatske kulture i običaja. Riječ je tekstovima ostvarenima u lirskom, epskom i dramskom književnom rodu, a unutar svakog od ova tri književna roda o pripadajućim različitim književnim vrstama i oblicima.

Istraživanjem je utvrđeno kako se sadržaji iz područja hrvatske kulture i običaja u odabranim udžbenicima za hrvatski jezik i književnost pojavljuju poštujući vertikalno-spiralni slijed nastavnog programa i učeničkih spoznajnih obilježja, a kojim se omogućuje produbljivanje i širenje učeničkih znanja i sposobnosti vezanih uz područje hrvatskoga jezika i književnosti, a u koje su implementirane informacije o hrvatskoj kulturi i običajima.

Istraživanjem je utvrđeno kako se vertikalno-spiralni slijed posebno poštuje u udžbenicima književnosti, u kojima se, uz davanje sadržaja o hrvatskoj kulturi i baštini integriranoj u literarni predložak ili metodički instrumentarij, javljaju i poučavaju i književnoteorijski pojmovi koji su vezani uz književna ostvarenja hrvatske kulturne baštine. U udžbenicima iz hrvatskoga jezika, situacija je sasvim drugačija. Poštivanje vertikalno-spiralnoga slijeda u njima se odnosi na postepeni i pravilan razvoj i širenje znanja o jezičnim zakonitostima hrvatskoga jezika, dok se sadržaji koji se odnose na hrvatsku kulturu i običaje javljaju kao tekst kojim će se učenici motivirati za rad na satu te na kojemu će usvajati nova znanja o novoj jezičnoj jedinici.

Nakon što su odabrani udžbenici pretraženi, pokazalo se kako su sadržaji hrvatske kulture i običaja u udžbenicima iz hrvatskoga jezika za peti, sedmi i osmi razred podjednako zastupljeni, no prednost u pojavnosti sadržaja hrvatske kulture i običaja ima udžbenik iz hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole. U udžbenicima književnosti traženi sadržaji podjednako zastupljeni u sva četiri pretražena udžbenika, no prednost dobivaju udžbenici petoga i osmoga razreda u odnosu na udžbenik književnosti za šesti i sedmi razred osnovne škole.

Prilikom istraživanja metodičkoga instrumentarija u udžbenicima književnosti, uočena je visoka pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja, a kojima se teži i potiče unutarpredmetna korelacija s medijskom kulturom i međupredmetna korelacija, najčešće s povijesti i zemljopisom.

Konkretan uvid u sadržaje hrvatske kulture i običaja prisutne u istraživanim udžbenicima književnosti i udžbenicima iz hrvatskoga jezika dan je u tabličnom prikazu koji slijedi.

2.1. Udžbenici književnosti – tablični prikaz

Dobiveni rezultati (kvalitativni i kvantitativni prikaz sadržaja hrvatske kulture i baštine u odabranim udžbenicima književnosti) podijeljeni su na kategorije prema kojima se najbliže može odrediti tematska i motivska pripadnost traženih sadržaja kulturi i običajima hrvatskih krajeva. Kategorije su sljedeće i okupljaju različite sadržaje koji predstavljaju hrvatsku kulturu i običaje:

- a) *usmena književnost* - okuplja one tekstove koji svojim sadržajem ili oblikom pripadaju hrvatskoj usmenoj tradiciji (usmene lirske pjesme, usmene epske pjesme, usmene prozne vrste, dramske usmene ostvaraje, govorničke ili retoričke usmene oblike i jednostavne usmene oblike) te su karakteristične za pojedine hrvatske krajeve, više hrvatskih krajeva ili čak i cjeloviti geografski prostor Republike Hrvatske.
- b) *konkretni običaji, folklor i narodna tradicija* – okuplja one sadržaje u literarnim predlošcima i metodičkom instrumentariju koji svjedoče o običajima hrvatskih krajeva: godišnjim, životnim i radnim, kao i o folkloru kao spoju usmenosti, tradicijske glazbe, plesa te dramske i likovne umjetnosti te o tradicionalnim obrtima, nošnji, jelu. (Udier, 2014., 207. -222.), (Banov, 2000.; 5.)
- c) *književnici i književna baština*⁵ – obuhvaća sadržaje i informacije o hrvatskim književnicima koji se smatraju kanonom i antologijom hrvatske književnosti, posebno dječje, te njihova djela koja predstavljaju temelje hrvatske književnosti ili pak donose novine i odišu posebnom literarnom ljepotom i porukom.
- d) *kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije*⁶ – okuplja informacije o brojnim i različitim godišnjim, kulturnim, umjetničkim i tradicionalnim manifestacijama i kulturnim i znanstvenim institucijama Republike Hrvatske kojima se vodi briga i njega za očuvanje i zaštitu hrvatske kulture i kulturne baštine.
- e) *dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik* – obuhvaća literarne tekstove i metodički instrumentarij ostvarene na nekom od tri hrvatska narječja ili njihovim dijalektima. Također, unutar metodičkog instrumentarija, obuhvaća

⁵ Kategorija *Književnici i književna baština* se javlja u tek u literarnim/književnometodičkim predlošcima u udžbenicima književnosti osmoga razreda, te redovno u metodičkom instrumentariju udžbenika književnosti petoga, šestoga, sedmoga i osmoga razreda.

⁶ Kategorija *Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije* redovito se nalazi tek u sadržajima metodičkoga instrumentarija udžbenika književnosti petoga, šestoga, sedmoga i osmoga razreda, dok u literarnim predlošcima istih udžbenika književnosti nije ostvarena.

definicije i objašnjenja književnoteorijskih pojmova koji se odnose na dijalektalno stvaralaštvo.

- f) *povijest, nacionalni identitet i domoljublje* – riječ je o onim literarnim predlošcima i metodičkom instrumentariju koji svojim sadržajem svjedoče hrvatsku povijest od najranijeg spomena hrvatskog imena do današnjih dana. Ti sadržaji govore o važnim povijesnim osobama i događajima za hrvatski narod i hrvatsku državu, te time potiču osjećaj nacionalnog identiteta i domoljublja kod učenika.
- g) *zavičajnost (regionalnost, arheološka nalazišta, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)* – kategorija zavičajnosti obuhvaća one sadržaje koji prikazuju zemljopisna obilježja hrvatskih regija, prepoznatljivost hrvatskih regija po različitostima građevinskog materijala i oblika kuća, arheološke lokalitete smještene na području Republike Hrvatske, prirodna bogatstva biljnoga i životinjskoga svijeta. Naime, zbog širine shvaćanja pojma zavičajnosti, sadržaji koji su ovim istraživanjem utvrđeni kao zavičajni predstavnici hrvatske kulture i običaja, vrlo lako bi se mogli svrstati i neke od prethodnih kategorija.

U prikazu rezultata metodičkog instrumentarija, uvedena je i jedna nova kategorija:

- h) *korelacija* – kategorija koja obuhvaća najčešće treću skupinu pitanja i zadataka metodičkoga instrumentarija, a kojima se potiče korelativna nastava Hrvatskoga jezika i književnosti, odnosno sadržaja hrvatske kulture i baštine prisutnih u odabranim udžbenicima književnosti s nastavnim programom drugih osnovnoškolskih predmeta.

2.1.1. Književnometodički/literarni predlošci

2.1.1.1. Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Usmena književnost

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Poslovice i zagonetke</i> , str. 50.	U potpunosti – nastale u narodu, sadržaj svjedoči narodnu mudrost		Tema i motivi vezani uz narodnu mudrost: ljudske osobine, jezik kao sredstvo zadavanja boli, prijateljstvo	Epika/proza – kratki usmeni oblici
<i>Tri kralja jahahu</i> , (usmena narodna pjesma), str. 64.	U potpunosti - Sveta Tri Kralja u hrvatskoj usmenoj predaji	Djelomično – utjecaj aorista i imperfekta	Tema i motivi vezani uz narodnu predaju o pohodu i darivanju tri sveta kralja Isusu u štalici.	Lirika/lirska usmena pjesma
<i>Ero s onoga svijeta</i> , usmena (narodna) pripovijetka, str. 152., 153.	U potpunosti – tema i motivi preuzeti iz narodne predaje Dalmatinskoj zagori		Tema i motivi preuzeti iz narodne predaje: Ero s kojim se povezuje lukavost, spretnost i snalažljivost; s Turkinjom motiv prevare i naivnosti.	Epika/proza – usmena narodna pripovijetka
<i>Brojilice, Ššanje, Ecipecilica</i> , Pajo Kanižaj, str. 159.	U potpunosti – brojilice nastale u narodu kao dječja igra nabrajanja			Epika/kratki prozni ostvaraji

Utjecaj usmene književnosti utvrđen je u četiri literarna predloška. U literarnim predlošcima *Poslovice i zagonetke*, *Tri kralja jahahu* i *Ero s onoga svijeta*, sadržaji usmene književnosti pojavnost imaju u potpunosti sadržaja, odnosno na tematsko-motivskoj razini tekstova. Ističe

se tekst *Brojilice, Ššanje, Ecipecilica* koji u kategoriju usmenosti ulazi po pripadajućoj usmenoknjiževnoj formi – jedan od retoričkih oblika hrvatske usmene književnosti. Utjecaj jezičnih oblika specifičnih usmenoj književnosti (aorist i imperfekt) utvrđen je u tekstu *Tri kralja jahahu*. Na žanrovskoj razini, tri su epska i jedan prozni tekst.

Tablica 2. Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Dobrodošlica Božiću</i> , Božica Jelušić, str. 60	U potpunosti – običaji i obiteljsko ozračje badnje noći		Tema i motivi vezani su uz badnje narodne običaje i doček Božića: svjetiljka na prozoru, jabuka, žito, božićni kolač s grožđicama, orasi, ponoćna večera	Lirika/lirska pjesma
<i>Karneval</i> , Sanja Seferović Bosak, str. 99.	U potpunosti – tema i motivi vezani uz karnevalski običaj maskiranja		Tema i motivi su pokladni, karnevalski: maskiranje djece, kostimi balerine, gospodina, dame iz Pariza	Drama/igrokaz (ulomak iz zbirke dječjih igrokaza <i>Maštarije</i>)

Dva su literarna predložka koja ukazuju na sadržaje hrvatskih običaja i narodne tradicije. U oba teksta su sadržaji koji se odnose na hrvatske običaje pojavnost imaju u potpunosti tematsko-motivskog kriterija. Oba prikazuju godišnje običaje hrvatskih krajeva, no u tekstu *Dobrodošlica Božiću* prikazani su badnji, a u tekstu *Karneval* pokladni običaji. Prvi tekst je lirski, a drugi dramski književni ostvaraj.

Tablica 3. Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>U dolini potoka Blizneca</i> , Zvonimir Milčec, str. 34., 35.	Djelomično-radnja vezana uz Kvaternikov trg, naselje Bukovac i potok Bliznec	Djelomično – kajkavsko narječje zagrebačkog područja	Tema i motivi vezani uz dječju igru i istraživanje okoline potoka Blizneca	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Zvižduk Bukovca</i>)
<i>Knjiga</i> , Ljubica Duić, str. 84.		U potpunosti – kajkavsko narječje	Tema i motivi su školski (knjiga) i motivi igre (lopta) i posla.	Lirika/lirska pjesma
<i>Šporki Roko</i> Tonči Petrasov Marović, str. 142.		U potpunosti – čakavsko narječje	Tema i motivi vezani uz dječjaka Roka i njegovu neurednost.	Lirika/lirska pjesma

Tri literarna predložka svjedoče stvaralaštvo na narječjima i dijalektima hrvatskoga jezika. Dva literarna predložka u potpunosti su ostvarena dijalektalnim govorima: *Knjiga* kajkavskim narječjem i *Šporki Roko* čakavskim narječjem. Tekst *U dolini potoka Blizneca* posjeduje djelomično stvaralaštvo na kajkavskom narječju, a ono je u funkciji karakterizacije lika.

Tablica 4. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Moja domovina</i> , Pajo Kanižaj, str. 24.	U potpunosti – prirodna bogatstva hrvatskih krajeva		Domoljubna tema i zavičajni motivi: ljubav prema bogatstvu i ljepoti flore i faune u svim godišnjim dobima.	Lirika/lirska pjesma
<i>Horvatska domovina</i> , Antun Mihanović, str. 26.	U potpunosti: prirodna bogatstva; bogatstvo narodne		Domoljubna tematika; zavičajni, povijesni i folklorni motivi – ljepota i bogatstvo krajolika, dobrota i društvenost ljudi, bogatstvo folklorne	Lirika/lirska pjesma

	baštine i mentalitet ljudi		tradicije (kolo, vjerovanja, poslovi)	

Dva su literarna teksta koja svjedoče hrvatsku povijest – donose podatke o povijesti hrvatskih krajeva te posjeduju izrazito domoljuban izričaj i to u potpunosti tematsko-motivskog kriterija. Oba su teksta lirska, a manja razlika proizlazi upravo na tematskoj razini: dok tekst *Moja domovina* na domoljublje ukazuje zavičajnom temom, *Horvatska domovina* sadržajno ukazuje na konkretna povijesna, društvena i folklorna obilježja hrvatskoga naroda.

Tablica 5. Zavičajnost (regionalnost, arheološka nalazišta, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Voćni gradići</i> , Željka Horvat Vukelja, str. 28., 29.	Djelomično – istarski gradići i njihove povijesne znamenitosti	Djelomično – čakavsko narječje galeba Mate	Putovanje po istarskim gradićima (Pula, Grožnjan, Višnjan); povijesni, zavičajni i motivi tradicionalnih životinja:	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Putovanje patuljka Zvončića</i>)

Jedan literarni tekst sadržajno, odnosno tematsko-motivskim kriterijem, ulazi u kategoriju zavičajnosti. U tekstu su predstavljena zavičajna obilježja Istre. Zavičajnost je zadovoljena i jezičnim kriterijem jer se u tekstu javljaju i djelomična ostvarenja na čakavskom narječju, no karakteristična splitskom području. Tekst pripada epici, prozi.

Tablica 6. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u literarnim predlošcima; Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka*, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Kategorija:	Broj literarnih predložaka
Usmena književnost	4
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija	2
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik	3
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje	2
Zavičajnost	1

U udžbeniku književnosti za peti razred utvrđeno je **dvanaest nastavnih jedinica**, a u čijim literarnim predlošcima pojavnost imaju sadržaji koji svjedoče hrvatsku kulturu i običaje. Riječ je o sadržajima ostvarenima sadržajnim, odnosno tematskim i jezičnim kriterijem. Zastupljene teme ukazuju na bogatstvo i raznolikost kulture i običaja hrvatskih krajeva, a prema prevladavajućem sadržaju, odnosno temi i motivima, uvrštene su u pojedinu tematsku kategoriju.

2.1.1.2. Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić; Jasmina – Skopljak Barić, Irena

(2014.): Zelena čitanka, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Tablica 1.Usmena (narodna) književnost

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Ive vara dva duždeva sina,</i> usmena (narodna) pjesma, str. 27., 28.	U potpunosti		Teme i motivi su iz usmene predaje o Senjaninu Ivi kao narodnom hrv. junaku; u ovoj pjesmi koji mudrošću vara Mlečane	Epika/epska narodna pjesma
<i>Jesenski darovi i zimska dokolica,</i> Snježana Grković-Janković, str. 54., 55.	U potpunosti		Teme i motivi (smjena godišnjih doba, borba slavenskih mitoloških bogova za prevlast) preuzeti iz slavenske mitologije; Velebit kao planina kojoj se daju magične osobine	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Ukradeno proljeće</i>)
<i>Kameni svatovi,</i> August Šenoa, str. 97., 98.	U potpunosti		Teme i motivi preuzeti iz narodne (usmene) predaje nastalu u okolici Susedgrada; ljubavni motivi, motivi bijesa	Lirsko-epska vrsta - povjestica
Lirske (narodne) pjesme, str. 100., 101.	U potpunosti	U potpunosti	Teme i motivi preuzeti iz narodnoga shvaćanja ljubavi i djevojačke ljepote	Lirika/lirske usmene pjesme
a) <i>Klinček stoji pod oblkom</i>	U potpunosti	U potpunosti – kajkavsko narječje	Tema i motivi djevojčine ljepote i ljubavi djevojke i mladića	
b) <i>Lipa divojka,</i>	U potpunosti	U potpunosti – čakavsko narječje	Tema i motivi djevojčine ljepote	

c) <i>Lako ti je poznati djevojku</i>	U potpunosti	U potpunosti – slavonski dijalekt	Tema i motivi djevojičine ljepote	
<i>Anegdote</i>	Djelomično		Životne zgode svjetskih i hrvatskih književnika	Epika/proza
<i>Vicevi</i> , str.179.	Djelomično		Šaljivi karakter viceva – tema i motivi vezani uz školu i učenje	Epika/proza – kratki prozni ostvaraji

Osam je (odnosno šest nastavnih jedinica: nastavna jedinica *Lirske narodne pjesme* uključuje tri literarna predloška) literarnih predložaka koji svojim sadržajem ukazuju na utjecaj usmene književnosti. U šest literarnih predložaka sadržaji preuzeti iz usmene književnosti imaju pojavnost u potpunosti tematsko-motivskog kriterija, dok su tekstovi *Anegdote* i *Vicevi* u kategoriju usmenosti uvršteni samo po pripadajućoj usmenoknjiževnoj formi. Utjecaj usmenih jezičnih oblika utvrđen je u tekstu *Kameni svatovi*, a i tekstovi uvršteni u *Lirske narodne pjesme* stvaralaštvom na narječjima ukazuju na jezična obilježja usmene književnosti. Četiri su prozna teksta, dvije lirske pjesme i jedna lirsko-epska vrsta.

Tablica 2. Konkretni narodni običaji i vjerovanja, folklor i narodna tradicija

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj			
<i>Zbogom, kućo bijela</i> , Viktor Vida, str. 40.	Djelomično		Zavičajni tema i motivi: rodni zavičaj (Mediteran) i oproštaj s njime; običajni motivi prošnje i smrti	Lirika/lirska pjesma
<i>Božić u Gradu</i> , Luko Paljetak, str. 70.	U potpunosti	Djelomično – dubrovački štokavski dijalekt	Tema i motivi vezani za božićne i novogodišnje običaje koledanja u Dubrovniku i okolici, kao i pripreme tradicionalnog kolača od rogača	Lirika/lirska pjesma

Dva literarna predloška svojim sadržajem predstavljaju običaje hrvatskih krajeva. Oba teksta govore o običajima mediteranskog područja. U tekstu *Zbogom, kućo bijela* prikazani su životni običaji vezani uz smrt i prošnju, a na tematsko-motivskoj razini zastupljeni su djelomično. S druge strane, tekst *Božić u Gradu* govori o godišnjem, badnjem običaju

koledanja u Dubrovniku, a opis kojega ima pojavnost u potpunosti tematsko-motivskoga kriterija.

Tablica 3. Dijalekaltno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Anda...kaj?</i> , Tihomir Horvat, str. 30.		Djelomično - kajkavština	Tema i motivi vezani su uz arheološko nalazište Andautoniju.	Proza/epika – ulomak iz romana <i>Frka u Ščitarjevu</i>
<i>Mali pot</i> , Ivan Goran Kovačić, str. 46.		U potpunosti - kajkavština	Tema i motivi vezani su uz ljepotu šumskog puta pjesnikova kraja	Poezija/lirska pjesma
<i>Mojä zemjä</i> , Drago Gervais, str. 52.		U potpunosti - čakavština	Tema i motivi vezani uz ljepotu pjesnikova zavičaja – istarskog krajolika	Poezija/lirska pjesma
<i>Kameni svatovi</i> , August Šenoa, str. 97., 98.		U potpunosti – arhaičan jezik	Tema i motivi vezani uz narodnu legendu o svatovima u Susedgradu	Epika, epsko-prozna vrsta - povjestica
<i>Lirske (narodne) pjesme</i> , str. 100., 101. a) <i>Klinček stoji pod oblokom</i> b) <i>Lipa djevojka</i> , c) <i>Lako ti je poznati djevojku</i>		U potpunosti, čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječje. Kajkavsko narječje Čakavsko narječje Štokavsko narječje	Teme i motivi preuzeti iz narodnih pjesama o ljepoti djevojaka i ljubavi djevojke i momka.	Poezija/lirska pjesma

Sedam literarnih predložaka (odnosno pet nastavnih jedinica) svjedoči stvaralaštvo na hrvatskim narječjima i njihovim dijalektima ili jezičnim oblicima svjedoči povijesni razvoj

hrvatskoga jezika. Pet je tekstova u potpunosti ostvareno na nekom od tri hrvatska narječja: dva na kajkavskom, dva na čakavskom i jedan na slavonskom štokavskom narječju. Djelomično stvaralaštvo na kajkavskom narječju utvrđeno je u tekstu *U dolini potoka Blizneca*, a što je u funkciji karakterizacije lika u ulomku. Jezik u tekstu *Kameni svatovi* svjedoči jezične oblike specifične usmenom stvaralaštvu. Pet je lirskih i jedan epski tekst. Jedna je lirsko-epska vrsta.

Tablica 4. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Zvonimirova lađa</i> , Vladimir Nazor, str. 25.	U potpunosti		Teme i motivi iz razdoblja hrvatskih kraljeva; Zvonimirova lađa kao simbol hrv. povijesti	Lirika/lirska pjesma
<i>Sporazum s Dubrovčanima</i> , Alojz Majetić, str. 34., 35.	U potpunosti		Teme i motivi iz hrvatske povijesti 12. i 13. stoljeća; zbog opasnosti od Mlečana, Omišani žele zajedništvo s Dubrovnikom	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Omiški gusari</i>)
<i>Susret u Roču</i> , Danijel Nančinović, str. 37., 38.	U potpunosti		Tema i motivi vezani uz hrvatsku glagoljičku tradiciju, Bašćansku ploču i kralja Zvonimira	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Mali glagoljaši</i>)

Utjecaj hrvatske povijesti pojavnost na sadržajnoj razini ima u tri literarna predložka. U sva tri teksta povijesni sadržaji pojavnost imaju u potpunosti tematsko-motivskoga kriterija. Razlika proizlazi iz same teme, odnosno povijesnih osoba i događaja o kojima je u pojedinom tekstu riječ. Dva su epska, prozna teksta i jedna je lirska pjesma.

Tablica 5. Zavičajnost (regionalnost, arheološka nalazišta, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko-motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Anda...kaj?</i> , Tihomir Horvat, str. 30., 31., 32.	U potpunosti	Djelomično – kajkavsko narječje	Teme i motivi vezani uz Andautoniju u Ščitarjevu, arheološko nalazište iz razdoblja staroga Rima u blizini Zagreba	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Frka u Ščitarjevu</i>)
<i>Zbogom, kućo bijela</i> , Viktor Vida, str. 40.	U potpunosti		Zavičajni tema i motivi: rodni zavičaj (Mediterana) i oproštaj s njime; običajni motivi prošnje i smrti	Lirika/lirska pjesma
<i>Mali pot</i> , Ivan Goran Kovačić, str. 84.	U potpunosti	U potpunosti – kajkavsko narječje Gorskog kotara	Tema i motivi vezani uz zavičaj pjesnikove goranske šume.	Lirika/lirska pjesma
<i>Mojä zemjä</i> , Drago Gervais, str. 52.	U potpunosti	U potpunosti – čakavsko narječje zapadne Istre	Teme i motivi su zavičajni: vezani uz pjesnikovu rodnu Istru – prikaz stambenih kuća i same prirode	Lirika/lirska pjesma

Četiri su literarna predložka koja na sadržajnoj razini svjedoče zavičajna obilježja hrvatskih krajeva. Zavičajna obilježja (Mediterana, Gorskog kotara, Istre) u potpunosti tematsko-motivskog kriterija su utvrđena u tri teksta (*Zbogom, kućo bijela*, *Mali pot*, *Mojä zemjä*), a istovremeno tekstovi *Mali pot* i *Mojä zemjä* zavičajna obilježja svjedoče i stvaralaštvom na narječjima, odnosno dijalektima krajeva o kojima govore. Tekst *Anda...kaj?* prikazuje arheološki lokalitet Ščitarjevo u blizini Zagreba. Tri su lirska i jedno epski, prozni tekst.

Tablica 6. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u literarnim predlošcima; Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić; Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Zelena čitanka*, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Kategorija:	Broj literarnih predložaka
Usmena književnost	8 (6 nastavnih jedinica)
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija	2
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik	7 (5 nastavnih jedinica)
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje	3
Zavičajnost	4

U udžbeniku književnosti za šesti razred utvrđeno je **četrnaest nastavnih jedinica** (šesnaest literarnih predložaka: tri su literarna predloška obuhvaćena u nastavnoj jedinici *Lirske narodne pjesme*) u kojima literarni predlošci svjedoče sadržaje hrvatske kulture i običaja. Sadržaji hrvatske kulture i baštine pojavnost imaju na sadržajnoj, tematsko-motivskoj razini, kao i na jezičnoj razini. Ukazuju na bogatu lepezu kulturne i narodne baštine svih hrvatskih regija. U nekoliko tekstova (*Lirske narodne pjesme*, *Kameni svatovi*, *Zbogom kućo bijela*, *Mali pot*, *Mojà zemjã*) uočena je pojavnost dva ili tri tematska obilježja, a prema kojima je isti literarni predložak uvršten u dvije ili više tematske kategorije.

2.1.1.3. *Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): Modra čitanka, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Usmena (narodna) književnost

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Kako je kralj Matijaš cijepao drva u Koprivnici,</i> Tomislav Đurić, str. 66., 67.	U potpunosti		Tema i motivi vezani uz narodnu legendu o kralju Matiji Korvinu i njegovu posjetu Koprivnici	Epika/proza (jedna od legendi iz zbirke <i>Legende puka hrvatskoga</i>)

Samo je jedan literarni predložak koji sadržajem svjedoči utjecaj usmene književnosti u potpunosti tematsko-motivskog kriterija. Važu ulogu u tekstu imaju povijesni podaci. Riječ je o epskom, proznom tekstu.

Tablica 2. Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Dugo u noć, u zimsku bijelu noć,</i> Dragutin Tadijanović, str. 71.	Djelomično - tkanje		Tema i motivi majčine žrtve i rada u idili zimske noći	Lirika/lirska pjesma
<i>Prošla baka s kolačima,</i> Julijana Matanović, str. 79.	Djelomično – izriječom se spominju sarma, šape i breskvice		Tema i motivi vezani uz strast djevojčice prema kolačima za vrijeme novogodišnjih posjeta bližnjima	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Kao da smo otac i kći</i>)
<i>Mali od foguna,</i> Zvonko Todorovski, str.	U potpunosti – pomorstvo otoka Hvara		Tema i motivi vezani uz obiteljsku, ali i hvarske tradicije	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Vjetrovi</i>)

158., 159., 160.			pomorstva	<i>Lampeduze</i>
<i>Luda mladost</i> , Ivo Brešan, str. 176.	Djelomično – izriječno se spominju trubaduri i mandolina		Tema i motivi vezani uz odnos mladost – ludost i starost - mladost	Lirika/lirska pjesma

Četiri su literarna predložka koja na tematsko-motivskoj razini ukazuju na sadržaje koji predstavljaju običaje i narodnu tradiciju hrvatskih krajeva. U tri literarna predložka tematsko-motivski kriterij zadovoljen je djelomično, a svaki tekst predstavlja drugi oblik narodne tradicije: tkanje (*Dugo u noć, u zimsku bijelu noć*), tradicionalna božićna jela (*Prošla baka s kolačima*), tradicionalne glazbene instrumente (*Luda mladost*). U tekstu *Mali od foguna* u potpunosti tematsko-motivskog kriterija predstavljena je pomorska tradicija otoka Hvara. Dva su lirska, dva prozna teksta.

Tablica 3. Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezič		
<i>Tičica i ja</i> , Dragutin Domjanić, str. 40.		U potpunosti – kajkavsko narječje	Tema se odnosi na težnju pjesnika i ptica slobodi, visinama; zavičajni motivi	Lirika/lirska pjesma
<i>Moja mati</i> , Mate Balota, str. 48.		U potpunosti – čakavsko narječje	Socijalni motivi siromaštva	Lirika/lirska pjesma
<i>Mōj đid</i> , Drago Ivanišević, str. 90.		U potpunosti – čakavsko narječje	Tema djedove vezanosti s prirodom; zavičajni motivi prirode, masline, vjetra, tovara, jastreba	Lirika/lirska pjesma
<i>Lastavice</i> : Fran Galović		U potpunosti – kajkavsko narječje	Tema i motivi odnose se na povratak lastavica nakon zimskog izbivanja	Lirika/lirska pjesma

<i>Kampaneli,</i> Pere Ljubić, str. 140.	U potpunosti – prikaz krajolika i građevina	U potpunosti – čakavsko narječje	Tema se odnosi na prikaz uloge crkvenih zvona na našim otocima sj. Jadrana, motivi su zavičajni – brda, doline, valovi, kuće	Lirika/lirska pjesma
<i>Mojè bogãtstvo,</i> Jure Franičević Pločar, str. 162.	U potpunosti – zavičaj pjesnika – otok Hvar	U potpunosti – čakavsko narječje	Zavičajna tema i motivi – ljepote i ljubav prema zavičaju	Lirika/lirska pjesma

Šest je literarnih predložaka ostvarenih na nekom od narječja hrvatskoga jezika i njihovim dijalektima. U svih šest tekstova stvaralaštvo na hrvatskim narječjima javlja se u potpunosti jezičnoga kriterija. Dvije su lirske pjesme ostvarene na kajkavskom, a četiri na čakavskom narječju.

Tablica 4. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>U pustinjakovoj kolibi,</i> Višnja Stahuljak, str. 73., 74., 75.	U potpunosti – pismo Matije Bolfa Petru Zrinskome		Tema i motivi vezani uz povijesnu osobu – Petra Zrinskoga i njegove zemljišne posjede, kao i za svetište na Trsatu	Epika/proza (ulomak iz romana „Zlatna vuga“)
<i>Zemlja je naša blaga,</i> Vesna Parun, str. 153.	U potpunosti – spomen teške hrvatske povijesti		Tema i motivi vezani uz prirodna obilježja Republike Hrvatske, kao i uz spomen na tešku i slavnu povijest	Lirika/lirska pjesma

Dva literarna predložka svjedoče sadržaje hrvatske povijesti, nacionalnog identiteta i domoljublja, a koji su u oba teksta ostvarena/pojavnost imaju u potpunosti tematsko-motivskog kriterija. Uz žanrovsku razliku (*U pustinjakovoj kolibi* je prozni tekst, a *Zemlja je naša blaga* je lirska pjesma), razlika je prisutna i u temi: prvi tekst govori o Nikoli Zrinskom, a drugi prikazuje povijest hrvatskoga naroda od doseljenja na današnji teritorij RH.

Tablica 5. Zavičajnost (regionalnost, arheološka nalazišta,građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Srna</i> , Dinko Šimunović, str. 16., 17.	Djelomično – zavičaj Cetinske krajine		Odgojna tema; motivi zavičajni – zavičaj Čardaka i izgled kuća	Epika/proza (ulomak iz pripovijetke <i>Duga</i>)
<i>Praskozorje moga grada</i> , Višnja Stahuljak, str. 116.	U potpunosti – zagrebačka panorama u ranu zoru		Zavičajna tema – izgled Zagreba u ranu zoru; motivi zavičajni i povijesni – tvornice, tornjevi, ulice...	Lirika/lirska pjesma
<i>Kampaneli</i> , Pere Ljubić, str.140.	U potpunosti – prikaz krajolika i građevina (kuće, crkveni tornjevi) mediteranskih (sjevernojadranskih) otoka	U potpunosti – čakavsko narječje	Tema se odnosi na prikaz uloge crkvenih zvona na našim otocima sj. Jadrana, motivi su zavičajni – brda, doline, valovi, kuće.	Lirika/lirska pjesma
<i>Mojë bogätstvo</i> , Jure Franičević Pločar, str. 162.	U potpunosti – zavičaj pjesnika – otok Hvar	U potpunosti – čakavsko narječje	Zavičajna tema i motivi – ljepote i ljubav prema zavičaju	Lirika/lirska pjesma

Četiri literarna predloška svojim sadržajem ulaze u kategoriju zavičajnosti. U tri teksta, zavičajni sadržaji zastupljeni su u potpunosti tematsko motivskog kriterija (*Praskozorje moga grada* – zagrebački zavičaj, *Kampaneli* – sjeverni Jadran, *Mojë bogätstvo* - otok Hvar). U literarnom predlošku *Srna* zavičajni sadržaji Cetinske krajine samo se djelomično ostvaruju tematsko-motivskim kriterijem.

Tablica 6. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u literarnim predlošcima; Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): *Modra čitanka*, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Kategorija:	Broj literarnih predložaka
Usmena književnost	1
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija	4
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik	6
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje	2
Zavičajnost	4

U udžbeniku književnosti za sedmi razred osnovne škole, utvrđeno je **petnaest nastavnih jedinica** u čijim literarnim predlošcima pojava sadržaja hrvatske kulture i običaja. Riječ je o literarnim predlošcima u kojima traženi sadržaji pojava sadržaja imaju na sadržajnoj, tematskoj razini i jezičnoj razini. Sadržaji hrvatske kulture i baštine u literarnim predlošcima predstavljaju bogatstvo hrvatske kulture i običaja, a tematski su uvršteni u jednu od kategorija utvrđenih istraživanjem. Samo su dvije nastavne jedinice (*Kampaneli*, *Mojè bogätstvo*) svrstane u dvije kategorije, jer hrvatsku kulturu i običaje svjedoče dijalektalnim stvaralaštvom i zavičajnom tematikom. Razlog tomu je dobiveni broj od sedamnaest literarnih predložaka.

2.1.1.4. *Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): Narančasta čitanka, čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Usmena književnost

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Asanaginica</i> , usmena (narodna) balada, str. 157., 158.	U potpunosti – stvarna tema i likovi iz 17. st. u Imotskoj krajini	Djelomično – povijesni utjecaj turcizama	Odnos prema ženama u Osmanskom Carstvu; povijesni i zavičajni motivi Cetinske krajine u 17. stoljeću.	Lirsko – epska vrsta: balada

Jedan je literarni predložak koji sadržajem, u potpunosti tematsko-motivskog kriterija svjedoči sadržaje usmene književnosti. Riječ je o usmenoj predaji Dalmatinske zagore, a uz tematsko-motivski kriterij, obilježja usmenosti prate se i jezičnim kriterijem koji ukazuje na postojeće povijesne prilike Dalmatinske zagore u vrijeme nastanka ove balade.

Tablica 2. Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Na Badnjak</i> , Ksaver Šandor Đalski, str. 67., 68.	Djelomično – navodi se badnji običaj pravljenja luga od zelenih grančica		Tema i motivi su zavičajni i narodni – prikaz zagorskog krajolika u badnjoj noći; motivi kićenja kuće zelenilom	Epika/proza (ulomak iz pripovijetke „Na Badnjak“)
<i>Novela od Stanca</i> , Marin Držić, str. 89., 90.	U potpunosti –pokladna noć; spomen narodnih vjerovanja o preobrazbi na Ivandan;	U potpunosti – dubrovački štokavski dijalekt	Tema i motivi vezani uz prevaru starca Stanca; motivi su preuzeti iz narodnih vjerovanja o magijskim moćima Ivandana, zlatne jabuke	Drama/komedija (ulomak iz drame <i>Novela od Stanca</i>)

	simbolika zlatne jabuke i hladne vode u narodu		i hladne vode.	
<i>Pogled,</i> Dinko Šimunović, str. 97., 98.	Djelomično – tradicionalna viteška igra alka i narodna nošnja alkara		Tema i motivi vezani uz povijesnu igru alke u Cetinskoj krajini i ljubavni trokut Salka, Rašice i Marte	Epika/proza (ulomak iz pripovijetke <i>Alkar</i>)

Tri su literarna predložka koji svojim sadržajem svjedoče običaje i narodnu tradiciju hrvatskih krajeva. Tematsko-motivski kriterij u potpunosti je zastupljen u jednom tekstu, *Noveli od Stanca*, a čiji sadržaj prikazuje godišnji običaj – poklade – i narodna vjerovanja dubrovačkoga kraja. Ujedno, tekst je u potpunosti pisan na dubrovačkom štokavskom narječju, čime je zadovoljen i jezični kriterij koji ukazuje na narodnu tradiciju. U tekstovima *Na Badnjak* i *Srna*, sadržaji koji se odnose na hrvatske običaje ostvareni su samo djelomično tematsko-motivskim kriterijem; prvi pripovijeda o badnjem običaju Hrvatskog zagorja, drugi o viteškoj igri Cetinske krajine. Dva su epska, prozna i jedan dramski tekst.

Tablica 3. Književnici i književna baština

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Himna slobodi,</i> Ivan Gundulić, str. 31.	U potpunosti – slavljenje dubrovačke slobode		Tema i motivi vezani uz značaj slobode Dubrovačke Republike u povijesti	Lirika/lirska pjesma
<i>Novela od Stanca,</i> Marin Držić, str. 89., 90.	U potpunosti –pokladna noć; spomen narodnih vjerovanja o preobrazbi na Ivandan; simbolika zlatne jabuke i hladne vode	U potpunosti – dubrovački štokavski dijalekt	Tema i motivi vezani uz prevaru starca Stanca; motivi su preuzeti iz narodnih vjerovanja o magijskim moćima Ivanjdana, zlatne jabuke i hladne vode.	Drama/komedija (ulomak iz drame <i>Novela od Stanca</i>)

	u narodu			
<i>Judita.</i> Marko Marulić, str. 115.		U potpunosti – čakavsko narječje 15. i 16. stoljeća u Splitu	Tema i motivi preuzeti iz starozavjetne priče o Juditi	Epika / Ep (ulomak iz epa <i>Judita</i>)
<i>Planine,</i> Petar Zoranić, str. 117., 118.	U potpunosti – potreba za stvaranjem na materinskom hrvatskom jeziku		Tema i motivi su biblijski, mitološki i književni: zlatni perivoj, stablo u sredini, vila Hrvatica, zlatna jabuka, materinski jezik i književnost.	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Planine</i>)

Tekstovi obuhvaćeni ovom kategorijom smatraju se temeljnima za razvoj hrvatske književnosti, a njihovi autori imali su i imaju važnu ulogu za cjelokupnu hrvatsku kulturu. Četiri su literarna predloška uvrštena u ovu kategoriju i predstavljaju hrvatsku književnu baštinu. Svjedok su već visokih dosega hrvatske književnosti i ukazuju na žanrovsko (jedan lirski, dva prozna jedan dramski tekst) i tematsko bogatstvo, prikazujući aktualnu tematiku i time naglašenu didaktičku ulogu.

Tablica 4. Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Kesni sneg,</i> Dragutin Domjanić, str. 72.	Djelomično – spomen jabuke i žita u doba smjene zime u proljeće – narodni simboli	U potpunosti – kajkavsko narječje	Tema i motivi vezani uz padanje snijega u kasnu zimu kada dolazi do buđenja prirode ispod snježnog pokrivača.	Lirika/lirska pjesma
<i>Ni med cvetjem ni pravice,</i> Miroslav Krleža, str. 76., 77.		U potpunosti – kajkavsko narječje	Alegorijski prikaz nepravde među ljudima; motivi zavičajni - uzeti iz biljnog nazivlja	Lirika/lirska pjesma

<i>Prva rič što sam je čuo,</i> Vanja Radauš, str. 120.		U potpunosti – slavonski štokavski dijalekt	Tema i motivi vezani uz slavonski ikavski govor, materinski jezik pjesnika	Lirika/lirska pjesma
<i>Hrvatski jezik,</i> Vladimir Nazor, str. 122.	U potpunosti-važnost hrvatskoga kao materinskoga jezika pjesniku		Hrvatski jezik u pjesnikovu životu; slavljenje drevnosti; zavičajni motivi (morski prag, cvijeće)	Lirika/lirska pjesma
<i>Breza:</i> Slavko Kolar, str. 150.		Djelomično – kajkavsko narječje	Odnos prema ženama u prvoj polovici 20. st. u zagorskom selu; motivi bolesti i života	Epika/proza (ulomak iz novele <i>Breza</i>)
<i>Koza,</i> Mate Balota, str. 154.		U potpunosti – čakavsko narječje	Socijalna tematika i motivi: siromaštvo, koza kao egzistencija, smrt kože	Lirika/lirska pjesma
<i>Ja tjeram krdo riječi,</i> Vesna Parun, str. 166.	U potpunosti – ljubav prema materinskom jeziku		Tema i motivi vezani uz materinski jezik i zavičaj: bogatstvo materinskoga jezika, runo, vjetar, rijeka, smilje	Lirika/lirska pjesma

Sedam je literarnih predložaka koji su ostvareni na nekom od hrvatskih narječja ili ukazuju na hrvatski jezik kao materinski. Pet je tekstova ostvarenih na hrvatskim narječjima; u četiri je dijalektalno stvaralaštvo ostvareno u potpunosti jezičnog kriterija (dva kajkavska, jedan čakavski, jedan slavonski štokavski), dok je u *Brezi* stvaralaštvo na kajkavskom narječju prisutno djelomično, a u funkciji je karakterizacije lika. Tekstovi *Hrvatski jezik* i *Ja tjeram krdo riječi*, sadržajem ukazuju na pojam i važnost hrvatskoga kao materinskoga jezika.

Tablica 5. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Moj dom</i> , Silvije Strahimir Kranjčević, str. 26., 27.	U potpunosti – ljubav i briga prema domovini		Domoljubna tema i motivi; zavičajni motivi, povijesni motivi	Lirika/lirska pjesma
<i>Hrvatska</i> , Drago Ivanišević, str. 29.	U potpunosti – hrvatski krajolik, jezik i ljudi kao domovina		Domoljubna tema; zavičajni i povijesni motivi (nacionalni identitet, krajolik, jezik)	Lirika/lirska pjesma
<i>Soba</i> 325, Ivana Simić Bodrožić, str. 36.	U potpunosti – Domovinski rat u Hrvatskoj		Povijesna i socijalna tema i motivi rata i izbjeglištva Hrvata za vrijeme Domovinskoga rata u Hrvatskoj.	Lirika/lirska pjesma
<i>Pismo</i> , Miroslav Krleža, str. 102.	Djelomično – spomen Gvozda i Crkve sv. Marka – povijesna planina i povijesna crkva		Tema i motivi vezani uz pismo Beli Krleži – prisjećanje na upoznavanje.	Neknjiževni tekst - pismo
<i>Kći Lotrščaka</i> , Marija Jurić Zagorka, str. 110., 111., 112.	Djelomično – povijest grada Zagreba		Mandušino spašavanje Divljana od smrtne kazne; Povijesni motivi: Gradec, kula Lotrščak, knez Mikula Plemenščak, legenda o Majci Božjoj Kamenitih vrata	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Kći Lotrščaka</i>)
<i>Plinska lanterna na Griču</i> , Vjekoslav Majer, str. 124., 125.	U potpunosti – lanterna kao svjedok hrvatske povijesti i kritičar		Plinska lanterna na Griču – svjedok povijesti; motivi povijesni - (Matoš, tišina grada, rat, ratna glazba, plač, štakori; debela gospoda u novo	Lirika/lirska pjesma

	suvremenosti		doba	

Šest je literarnih predložaka u kojima pojavnost imaju sadržaji hrvatske povijesti, nacionalnog identiteta i domoljublja. U četiri teksta povijesni sadržaji prisutni su u potpunosti tematsko-motivskog kriterija, dok su u tekstovima *Pismo* i *Kći Lotrščaka* povijesni sadržaji zastupljeni samo djelomično tematsko-motivskim kriterijem. Tekstovi govore o različitim razdobljima hrvatske povijesti i imaju emocionalnu razinu kojom svjedoče domoljublje. Četiri su lirske pjesme, dva prozna teksta.

Tablica 6. Zavičajnost (regionalnost, arheološka nalazišta, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodički predložak	Kriterij zastupljenosti građe		Tematsko–motivska zastupljenost	Književni rod/vrsta
	Sadržaj	Jezik		
<i>Odlazak</i> , Tin Ujević, str. 42.	U potpunosti – pjesnikov zavičaj		Tema odlaska iz zavičaja; zavičajni motivi otoka Brača i Imotskoga	Lirika/lirska pjesma
<i>Iz Samobora</i> , Antun Gustav Matoš, str. 46., 47.	U potpunosti – povratak u Hrvatsku nakon izbivanja; doživljaj kraja, povijesti i tradicije		Opis samoborskoga krajolika i okolnih mjesta; zavičajni motivi, povijesni motivi (spomen začinjavaca i Marulića, povijesnih utvrda – Žumberak, Susjedgrad, Okić)	Epika/proza (ulomak iz zbirke putopisa <i>Naši ljudi i krajevi</i>)
<i>Vraćam se</i> , Arsen Dedić, str. 142.	U potpunosti – vezanost uz rodni Šibenik		Povratak u Šibenik kao polazni motiv i tema; zavičajni motivi – domaći ljudi, more, šume, zvijezde, majka, djetinjstvo	Lirika/lirska pjesma
<i>Prijateljice</i> , August Šenoa, str. 146.	Djelomično – zagrebački jesenski krajolik		Razgovor Branke i Hermine o učiteljskom pozivu	Epika/proza (ulomak iz romana <i>Branka</i>)

Četiri su literarna predloška u kojima su utvrđeni zavičajni sadržaji. Zavičajna obilježja hrvatskih krajeva ostvarena su u potpunosti tematsko-motivskog kriterija u tri teksta (*Odlazak* i *Vraćam se*, u kojima su prikazane zavičajne osobine srednje i južne Dalmacije te *Iz Samobora* – samoborski kraj). Tekst *Prijateljice* donosi opis zagrebačkog krajolika, no opis je ostvaren samo djelomično tematsko-motivskim kriterijem. Dva su lirska i dva prozna teksta.

Tablica 7. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u literarnim predlošcima; Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Narančasta čitanka*, čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Kategorija:	Broj literarnih predložaka
Usmena književnost	1
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija	3
Književnici i književna baština	4
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik	7
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje	6
Zavičajnost	4

U udžbeniku književnosti za osmi razred utvrđene su **dvadeset i četiri nastavne jedinice** čiji literarni predlošci svjedoče bogatstvo hrvatske kulture i običaja. Pojavnost sadržaja koji prikazuju kulturu i običaje hrvatskih krajeva pojavnost imaju na sadržajnoj, tematsko-motivskoj i jezičnoj razini u izdvojenim literarnim predlošcima. U literarnim predlošcima koji su navedeni pojavnost ima samo jedno od obilježja hrvatske kulture i običaja, a prema kojemu su svrstani u određenu tematsku kategoriju. Ipak, u literarnom predlošku *Novela od Stanca* sadržaja koji predstavljaju hrvatske običaje pojavnost imaju u dijalektalnom ostvaraju te kategoriji konkretnih običaja, folkora i narodne tradicije.

2.1.2. *Metodički instrumentarij*

Rezultati istraživanja pojavnosti kulturnih i običajnih sadržaja hrvatskih krajeva u metodičkom instrumentariju proučavanih udžbenika književnosti podijeljeni su u dvije osnovne kategorije.

Prvu kategoriju predstavlja podjela metodičkog instrumentarija s učenim kulturnim i običajnim sadržajima hrvatskih krajeva na sljedeće potkategorije: a) *usmena književnost*; b) *konkretni običaji, folklor i narodna tradicija*; c) *književnici i književna baština*; d) *dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik*; e) *povijest, nacionalni identitet i domoljublje*; f) *zavičajnost (regionalnost, arheološka nalazišta, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)*, g) *korelacija*.

Unutar ovih potkategorija izvršena je podjela metodičkog instrumentarija prema funkciji koju pojedini zadaci imaju u određenoj nastavnoj jedinici, a riječ je o tri osnovne skupine pitanja i zadataka metodičkoga instrumentarija: zadaci koji potiču recepciju teksta, zadaci koji omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta, zadaci koji potiču samostalan stvaralački rad učenika. (Rosandić, 1986., 305.)

Svaka od ove tri velike skupine obuhvaća nekoliko vrsta pitanja kojima ostvaruje željeni cilj, a u istraženim udžbenicima, te se vrste zadataka pojavljuju u sljedećim nazivima:

1. a) *Uspostavljanje doživljajno-spoznajne motivacije = Prije čitanja*
b) *Objašnjenje strukturnih elemenata teksta = uvod u tekst, u struci prototekst*
c) *Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena = Iz rječnika*
2. a) *Percepcijski tip pitanja = A što ti misliš?*
b) *Analitičko-sintetički tip pitanja = Razumijem što čitam*
c) *Tekstovno i/ili izvantekstovno objašnjenje/komentar = Iz pojmovnika, Tražilica*
d) *Vizualna i grafička sredstva = slikovni prilozi*
3. a) *Stvaralački tip pitanja = Stvaralački kutak, Tražilica*
b) *Istraživački tip pitanja = Stvaralački kutak, Tražilica*
c) *Reproduktivni tip pitanja = Iz pojmovnika*

Posebni odjeljak čini metodički instrumentarij kojim se potiče korelativna nastava, a utvrđeno je da se korelativna nastava potiče tekstovnim ili izvantekstovnim komentarima ili zadacima koji potiču samostalni stvaralački rad učenika.

Potrebno je naglasiti visoku razinu kategorijalne podijeljenosti, i u kategoriji pojedinog oblika kulture i običaja hrvatskih krajeva, kao i u vrstama i podvrstama samog metodičkog instrumentarija, na više razina.

2.1.2.1. Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Usmena književnost

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Gavran i lija, Ivana Brlić Mažuranić	Prije čitanja, str. 150.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Sigurno znaš za izreke vrijedan kao mrav, tvrdoglav kao magarac, hrabar kao lav, plašljiv kao miš. Za koga kažemo da je lukav kao lisica? Što znači biti lukav?</i>	
Ero s onoga svijeta, usmena (narodna) pripovijetka	Prije čitanja, str. 152.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Objasni značenje narodne poslovice 'U laži su kratke noge.' Jesi li se i sama/sam kad uvjerila /uvjerio u njezinu istinitost. Ispričaj.</i>	
Brojilica, Ššanje, Ecipecalica, Pajo Kanižaj	Prije čitanja, str. 159.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Kojom se brojalicom najčešće koristiš u igri? Izgovori dio te brojilice, a zatim pokaži na nekoga u razredu za koga bi htio da je dovrši. Igrajte se.</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Poslovice i zagonetke, usmena (narodna) književnost:	Razumijem što čitam, str. 51.	Pitanja i zadaci analitičko- sintetičkog tipa
	<i>1. Objasni poslovicu 'Jezik nema kostiju, a kosti lomi.; 5. Posljednja poslovica kaže: 'Tko vrijeme gubi u mladosti, plače u starosti.' Kako zamišljaš nekoga tko gubi vrijeme u mladosti?; 7. Slažeš li se s poslovicom: 'Knjige su duši što je hrana tijelu.'? Kako nas knjige mogu nahraniti?</i>	
	Iz pojmovnika, str. 51.	
	<i>1. Poslovica je mudra misao kojom se izriče životno iskustvo, savjet ili opomena. Izdvoji iz poslovice savjet koji smatraš</i>	Objašnjenje književnoteorijskih pojмова.

	<i>najkorisnijim i obrazloži svoj odabir.; 2. Zagonetka je poseban oblik pitanja u kojemu se događaj, pojava, predmet ili živo biće ne navode izravno, nego u prenesenom značenju. Najčešće su duhovite, a na rješenja skrivena u tekstu očekuje se brz, jasan i nedvosmislen odgovor. Objasni to na primjeru jedne zagonetke</i>	Reproduktivan tip zadataka
<i>Tri kralja jahahu,</i> usmena (narodna) pjesma	A što ti misliš?, str. 65. 2. Narodna pjesma govori o svetim trima kraljevima, ali spominje i ime djeteta i njegove majke. O kojem je mladom kralju riječ?	Pitanja i zadaci percepcijskog tipa.
<i>Šporki Roko,</i> Tonči Petrasov Marović	Razumijem što čitam, str. 143. 1. Izreka kaže: 'Ime smo dobili, a nadimak zaradili.' Čime je Roko zaradio svoj nadimak? Pronađi stihove u pjesmi koji o tome govore.	Pitanja i zadaci analitičko-sintetičkog tipa
<i>Ero s onoga svijeta,</i> usmena (narodna) pripovijetka	Iz pojmovnika, str. 154. 1. Pripovijetke nastale u narodu nazivamo narodne pripovijetke. One pripadaju usmenoj (narodnoj) književnosti. Najpoznatije su među njima šaljive narodne pripovijetke. U njima se često hvali lukavstvo, spretnost, snalažljivost, a ismijava naivnost, kukavičluk, lakovjernost. Što je tema ove šaljive pripovijetke?; 3. Narodne pripovijetke često završavaju na neočekivan način. Je li te iznenadio kraj pripovijetke? Objasni.; 4. Neočekivanim raspletom pripovjedač privlači pozornost slušatelja (čitatelja) i dodatno ističe osnovnu misao. Izreci ju jednom rečenicom.	Objašnjenje književnoteorijskog pojma. Pitanja i zadaci analitičko-sintetičkog tipa
<i>Brojilica, ŠŠanje,</i> <i>Ecipecalica,</i> Pajo Kanižaj	Iz pojmovnika, str. 160. 1. Brojilice su dječje pjesme sadržajno povezane s brojevima i brojenjem. Pročitaj pjesme još jedanput pa otkrij što se u svakoj od njih broji/nabraja.	Objašnjenje književnoteorijskog pojma. Pitanja i zadaci analitičko-sintetičkog tipa

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Kraljevna na zrnu graška,</i> Hans Christian Andersen	Tražilica, str. 90. <i>Jasna Held po zanimanju je pripovjedačica bajki i jedina je u Hrvatskoj koja se bavi tim zanimanjem. Za sebe kaže da je putnik namjernik. Kamo god da je cesta odvede, ona uvijek čini isto – priča bajke i živi u bajci. O pripovjedačici saznaj više na mreži.</i>	Istraživački tip zadataka
<i>Ero s onoga svijeta,</i> usmena (narodna) pripovijetka	Stvaralački kutak, str. 154. <i>1. Pripovijetka 'Ero s onoga svijeta' objavljena je u zbirci 'Šaljive narodne pripovijetke. Posudi zbirku u školskoj knjižnici, prolistaj ju i odaberi pripovijetku koja ti se osobito sviđa. Podatke o njoj zabilježi u dnevnik čitanja.</i>	Istraživački tip zadataka
<i>Brojilica, Ššanje,</i> <i>Ecipecalica,</i> Pajo Kanižaj	Tražilica, str. 160. <i>Potraži u knjižnici ili na mreži još neke brojilice. Vjerojatno ćeš i sama/sam primijetiti da se jedna brojilica često pojavljuje u nekoliko različitih inačica. To nije neobično jer su brojilice nastajale u narodu i prenosile se usmenim putem pa su se često u tom prenošenju mijenjale. Sad i ti možeš brojilicu koju pronađeš preoblikovati ili nadopuniti vlastitim tekstom. Poigraj se tekstom brojilice. Na kraju možeš dobiti šaljiv ili poučan tekst.</i>	Istraživački tip zadataka. Objašnjenje književnoteorijskog pojma

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju usmene književnosti prati/utvrđen je u sedam nastavnih jedinica. Navedeni metodički instrumentarij koji svjedoči sadržaje hrvatske usmene književnosti, a pojavnost ima u svim trima skupina metodičkih sredstava. Uočeno je bogatstvo podvrsta svake od triju skupina metodičkih sredstava čime se omogućuje različit pristup obradi sadržaja hrvatske usmene književnosti.

Tablica 2. Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Dobrodošlica Božiću,</i> Božica Jelušić	Prije čitanja, str. 60.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Opiši Božić u svome domu. Koje boje, okusi i mirisi prevladavaju?</i>	
<i>Priča o Sveta tri kralja,</i> Antonie Schneider Maura:	Prije čitanja, str. 62.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Kakvi su običaji u tvojemu kraju vezani uz rođenje djeteta? Čime se daruje tek rođeno dijete?</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. inst.
<i>Ero s onoga svijeta,</i> usmena (narodna) pripovijetka	Slikovni prilog, str. 152., 153.	Vizualni prilog
	Narodna nošnja dalmatinske zagore	
<i>Moja domovina,</i> Pajo Kanižaj	Tražilica, str. 25.	Izvantekstovni komentar: kulturološki i etnološki
	<i>Na popis zaštićene svjetske nematerijalne baštine UNESCO-a uvršteno je sedam kulturnih posebnosti iz Hrvatske: dubrovačka Festa svetog Vlaha, lepoglavska, hvarska i paška čipka, dvoglasje tijesnih intervala Istre i hrvatskog Primorja, umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja, godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana, procesija 'Za križen' na otoku Hvaru te godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastva.</i>	
<i>Kiša,</i> Sunčana Škrinjarić	Tražilica, str. 45.	Izvantekstovni komentar: etnološki
	<i>Zagrebačko naselje Šestine poznato je po svojoj narodnoj nošnji čiji je dio i šestinski kišobran. Taj je kišobran suvenir grada Zagreba, a prepoznatljiv je po crvenome platnu s raznobojnim prugama, debelom</i>	

	<i>drvenom štapu i prirodno savijenoj ručki od kestena.</i>	
	<i>U prošlosti božićna su se drvca ukrašavala papirom, sušenim voćem i šarenim bombonima od naranče, metvice, ruma, čokolade. U slastičarskome svijetu takvi su slatkiši poznatiji kao salonski bomboni ili salon-bomboni.</i>	
Usmena narodna pjesma: <i>Tri kralja jahahu</i>	Tražilica, str. 65.	Izvantekstovni komentar: religijski i etnološki
	<i>Na blagdan Sveta tri kralja u nekim je zemljama običaj da djeca odjevena poput kraljeva idu od kuće do kuće te nose pred sobom zvijezdu. Kao čestitari skupljaju novac za ljude u nevolji diljem svijeta i ispisuju na vrata blagoslov: Neka Isus blagoslovi našu kuću! Taj se blagoslov skraćuje na tri početna slova njihovih imena: G + M + B.</i>	
	Slikovni prilog, str. 66.	Vizualni prilog
	Slikovni prikaz božićnih motiva: božićni kolač, jabuka u žitu, svijeće na blagdanskome stolu	
<i>Zaljubljena u čitav svijet,</i> Olja Savičević Ivančević	Tražilica, str. 95.	Izvantekstovni komentar: etnološki
	<i>Licitarско srce šareno je ukrašen kolač od medenoga tijesta, žarkocrvene boje. Darivanje licitarskoga srca znak je simpatije između mladića i djevojke. Običaj darivanja vrlo je star i važan u sjevernoj Hrvatskoj, posebice u Hrvatskom zagorju. Licitar je jedan od hrvatskih simbola te predstavlja tradicijski suvenir.</i>	
<i>Karneval,</i> Sanja Seferović-Bosak	Tražilica, str. 101.	Izvantekstovni komentar: etnološki
	<i>Fašnički običaji rasprostranjeni su po cijeloj Hrvatskoj. Svaki kraj ima svoje posebnosti, kako u običajima, tako i u pripremanju hrane. U Zagorju su to krafne i krpice sa zeljem, u Slavoniji kobasice, štrudle i pogačice s čvarcima, smokvenjak, kolači od kestena, u Istri fritule i kroštule u Dalmaciji. Jedan od pokladnih običaja jest i spaljivanje tzv. 'princa Karnevala' – lutke od slame i krpa koja simbolizira sve zlo i ljudske grijehе iz prethodne godine.</i>	
	Slikovni prilog, str. 99.	Vizualni prilog

	Dječji fašnički kostimi	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Dobrodošlica</i> <i>Božiću,</i> Božica Jelušić	Stvaralački kutak, str. 61. <i>1. Budi skupljač narodnoga blaga – starih običaja. Istraži i zapiši božićne običaje u svome kraju: što su ljudi radili, kako su se pripremali za blagdane, o čemu su pripovijedali, kako su se odijevali, čime su ukrašavali kuću i okućnicu...</i>	Istraživački tip zadataka
<i>Knjiga,</i> Ljubica Duić	Tražilica, str. 85. <i>Prije stotinjak i više godina djeca su sama bila kod kuće izrađivala igračke. Najpopularnije su bile igračke od krpa. Skupljali su se ostatci krpa i čarapa, pa su se od njih izrađivale lutke za djevojčice i lopte krpenjače za dječake. U jednu bi se čarapu natrpali ostatci krpa, čarapa bi se zavezala užetom i tom bi se loptom igrali. Omiljen u društvu nije bio onaj koji je znao najbolje voditi loptu, već onaj koji je imao najbolju krpenjaču. Napravi svoju krpenu lutku ili krpenjaču pa uživaj u igri. Kako napraviti krpenu lutku, možeš pronaći na mreži.</i>	Stvaralački i istraživački tip zadataka

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju konkretnih običaja, folkloru i narodne tradicije prati osam nastavnih jedinica, a odnosi se na sadržaje koji svjedoče običaje i tradiciju hrvatskih krajeva. Navedeni metodički instrumentarij pojavnost ima u svim trima skupinama metodičkih sredstava, a okuplja podvrste svake od tri skupine metodičkih sredstava čime se omogućuje različit pristup obradi navedenih sadržaja.

Tablica 3. Književnici i književna baština

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Horvatska domovina,</i> Antun Mihanović	Fotografija, str. 26.	Vizualni prilog
	Antun Mihanović – mural u Rijeci	
<i>Kad bi pjesnici,</i> Zvonimir Balog	Tražilica, str. 9.	Izvantekstovni komentar: autobiografski
	<i>Književnik Zvonimir Balog u razgovoru o knjigama i čitanju jednom je rekao: - Za razliku od mnoge djece koju tjeraju na čitanje, meni su čitanje branili. 'Opet čitaš', govorili bi, 'bacaj knjigu i primaj se posla.' Uvjeravali su me da od mene nikad neće biti gospon i da mi knjiga neće trebati. Umjesto knjige u ruke su mi gurali motiku, lopatu, vile grablje, pilu, sjekiru. No ja nisam mogao odoljeti a da ne posegnem upravo za onim što mi se branilo.</i>	
<i>Marijana postaje špijunka,</i> Ivan Kušan	Tražilica, str. 141.	Izvantekstovni komentar: autobiografski
	<i>O likovima iz svojih romana Ivan Kušan je rekao: 'Koko je nadimak stvarnog dječaka iz moga djetinjstva, ali 'pokupio' je podosta i mojih osobina. Zlatko iz romana 'Koko u Parizu' prevoditelj je i urednik Zlatko Crnković. Melita iz romana 'Lažeš, Melita' kao osoba je izmišljena, ali ime je stvarno. Tako se zvala moja prva ljubav iz sarajevskog vrtića. Kolega sa studija, slikar i arhitekt Vinko Uhlik, zauvijek je ostao Žohar, a Mladen Veža, poznati slikar i moj nekadašnji susjed, u mojim je knjigama slikar Sikira.</i>	

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju književnici i književna baština utvrđen je u tri nastavne jedinice, a koji sadržajem predstavlja zanimljivosti i zadatke vezane uz hrvatske književnike. Navedeni metodički instrumentarij obuhvaća drugu skupinu metodičkih sredstava, a kojima se potiče bolje razumijevanje teksta.

Tablica 4. Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Ozvezdani kolači,</i> Nada Iveljić	Tražilica, str. 103. <i>Zvezdarnica Višnjan smještena je na zapadnom dijelu istarskoga poluotoka. Dio je slikovitoga grada Višnjana. U toj je zvezdarnici otkriveno više od 1700 različitih nebeskih tijela pa je postala najpoznatije mjesto na svijetu po otkriću malih tijela u Sunčevu sustavu. Poznata je i po Višnjanskoj ljetnoj školi astronomije/zvezdoznanstva u kojoj su tijekom dvadesetak godina djelovanja stasali mnogi priznati znanstvenici i istraživači u tome području.</i>	Izvantekstovni komentar: zemljopisni i astronomski

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Knjige lažu,</i> Darko Macan	Stvaralački kutak, str. 17. <i>Izdvojite knjige koje su u tvom razrednom odjelu najpopularnije i uredite razredni pano na temu 'Knjige – naši prijatelji' za Mjesec hrvatske knjige koji obilježavamo od 15. listopada do 15. studenoga svake godine.</i>	Stvaralački tip zadataka

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju koja donosi podatke o kulturnim događajima i institucijama utvrđen je u dvije nastavne jedinice. Riječ je o metodičkom instrumentariju koji obuhvaća metodička sredstva druge i treće skupine, a koji sadržajno predstavlja kulturnu manifestaciju – Mjesec hrvatske knjige.

Tablica 5. Dijalektno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Mačak</i> <i>Džingiskan i Miki</i> <i>Trasi,</i> Vesna Parun i Ladislav Tulač	Iz rječnika, str. 19. <i>Kefa – četka; boća – drvena ili plastična kugla za igru; flok – malo jedro na pramcu u obliku trokuta, sinjora – gospođa.</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Horvatska domovina,</i> Antun Mihanović	Iz rječnika, str. 26. <i>Djedovina – zemlja predaka; vazda – uvijek; kano – kao što, kako; česna – sretna; vele, veli – velike, veliki; rujna – crvena; silni – snažni; (...) luč – svjetlo; dalko – daleko; ljubni – zaljubljeni; poje – pjevaju; v dolini – u dolini; pobre – brate, prijatelju; hitra – brza;(...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Knjiga,</i> Ljubica Duić	Iz rječnika, str. 84. <i>Jena – jedna; kopitati se – kotrljati se; sakoga – svakoga; što – tko; v/vu – u; japek – otac; delati – raditi; polu – polju; šteri – koji; moral – morao; ve – sad; labodu ritati – nogom udarati loptu</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Šporki Roko,</i> Tonči Petrasov Marović	Iz rječnika, str. 142. <i>Šporki – prljavi; dišpet – prkos; bija – bio; mulac – mangup, deran; ni jema – nije imao; rišpet – poštovanje; vengo – nego; jerbo – jer; ni tija – nije htio; barenko – barem; jema – imao; kvintal – 100 kilograma; nije tra – nije brisao; deboto – umalo, zamalo, skoro; joko – oko; ponaresti – narasti</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Špekule,</i> Kruno Quien	Prije čitanja, str. 163. <i>Špekule su kuglice od stakla koje služe za igru. U različitim krajevima špekule se različito nazivaju: franje, pikule, klikeri...Jesi li se kad igrala/igrao špekulama? Ako jesi, objasni pravila igre.</i> Iz rječnika <i>Zišla – izašla, došla; štenge – stube; obe – obje</i>	Uspostavljanje doživljajno-spoznajne motivacije Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkoga instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Voćni gradići,</i> Željka Horvat- Vukelja	Tražilica, str. 30. <i>Istra je hrvatska regija poznata među ostalim, i po dvojezičnosti. Budući da u tome dijelu zemlje živi velik broj pripadnika talijanske nacionalne manjine, hrvatski i talijanski jezik u ravnopravnoj su službenoj uporabi. Putujući Istrom možeš zamijetiti da su nazivi nekih gradova i mjesta napisani dvojezično, na hrvatskome i talijanskome jeziku (Pula – Pola, Umag – Umago, Rovinj – Rovigno, Poreč – Parenzo, Višnjan – Visignano).</i>	Izvantekstovni komentar: lingvistički
<i>Svaki početak (ni)je težak,</i> Marijana Jaić	Tražilica, str. 14. <i>Nekada su se umjesto olovaka i bilježnica u školu nosile krede i pločice. Lijepu se pisanju (krasopisu) posvećivala posebna pozornost kad su pločice i krede zamijenili papir, guščja pera i tintarnice. Tek u drugoj polovici 19. stoljeća guščje pero zamjenjuje olovka. I predmeti su se nekada zvali drukčije: zemljopisje, risanje, računstvo, povjesnica...Posebno se ocjenjivao krasopis, a umjesto odlične ocjene u svjedodžbe se upisivala ocjena izvrstan.</i>	Izvantekstovni komentar: lingvistički

Dijalektalno stvaralaštvo i jezični ostvaraji koji predstavljaju jezično bogatstvo hrvatskoga jezika kao materinskoga jezika utvrđeni su u metodičkom instrumentariju koji prati sedam nastavnih jedinica. Ti ostvaraji pojavnost imaju u prvoj i drugoj skupini metodičkih sredstava.

Tablica 6. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Moja domovina</i> , Pajo Kanižaj	Prije čitanja, str. 24.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Kad čuješ riječ domovina, na što najprije pomisliš? Navedi nekoliko zanimljivosti o svojoj domovini koje bi vrijedilo ispričati posjetiteljima iz stranih zemalja.</i>	
<i>Horvatska domovina</i> , Antun Mihanović	Prije čitanja, str. 26.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>U kojim se prigodama pjeva hrvatska himna? Kako se osjećaš dok ju slušaš ili pjevaš?</i>	
<i>Voćni gradići</i> , Željka Horvat- Vukelja	Iz rječnika, str. 29.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Gornji grad – povijesna jezgra Zagreba (Gradec), poznat po Markovu trgu, povijesnim zgradama, crkvama i muzejima; Arena – pulska Arena, najsačuvaniji spomenik iz rimskoga doba u Hrvatskoj (1.st.)</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Moja domovina</i> , Pajo Kanižaj	A što ti misliš?, str. 25	Percepcijski tip zadataka
	<i>2. Koje osjećaje u tebi pobuđuju stihovi: 'domovina je sve oko nas / i najtopliji kutak u nama? Zašto?</i>	
	Razumijem što čitam, str. 25.	Analitičko- sintetički tip zadataka
<i>1. Što je sve za pjesnika domovina? Izdvoji nekoliko pjesničkih slika kojima ju pjesnik dočarava. Koja od njih može predstavljati i tvoj zavičaj?, 5. Pjesnik kaže da se domovina uvijek voli. Zašto svaki čovjek najviše voli svoj zavičaj i domovinu Odaberi odgovor i objasni ga.</i>		
<i>Horvatska</i>	Razumijem što čitam, str. 27.	Analitičko-

domovina, Antun Mihanović	<i>1. Kojim riječima pjesnik opisuje domovinu na početku pjesme? Zašto ju spominje kao junačku zemlju?; 5. Što pjesnik kaže o hrvatskome narodu? Koju njegovu osobinu ističe?; 6. Izdvoji stihove u kojima pjesnik govori o Hrvatskoj kao zemlji duge i prepoznatljive kulture i običaja.; 7. Koje se dvije rijeke spominju u posljednjoj kitici? Kakva je njihova uloga u širenju hrvatskoga domoljublja?</i>	sintetički tip zadataka
	Tražilica, str. 27.	Tekstovni
	<i>Himna je uz grb i zastavu simbol (obilježje) određene države. Državna himna Republike Hrvatske nosi naziv 'Lijepa naša domovina'. Tekst himne napisao je i objavio Antun Mihanović 1835. godine, a uglazbio ju je Josip Runjanin 1848. godine.</i>	komentar: nacionalni i kulturološki

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Moja domovina, Pajo Kanižaj	Stvaralački kutak, str. 25.	Stvaralački tip zadataka
	<i>1. U paru zamislite da ste putnici iz europske zemlje koji su posjetili Hrvatsku želeći upoznati novu članicu Europske unije. Jedan učenik neka počne pričati o tome što je doživio, koje je ljepote vidio, kakve je ljude upoznao, što je naučio o Hrvatskoj, a drugi neka ga pozorno sluša. Zatim zamijenite uloge, tako da drugi učenik ispriča svoje doživljaje. U pričanju se poslužite vlastitim stvarnim i izmišljenim doživljajima iz Hrvatske.</i>	

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju povijest, nacionalni identitet i domoljublje prati tri nastavne jedinice. Riječ je o metodičkom instrumentariju koji sadržajno svjedoči podatke i ukazuje na hrvatsku povijest i važnost nacionalnog identiteta i domoljublja. Pojavnost u navedenom metodičkom instrumentariju imaju razne podvrste sve tri skupine metodičkih sredstava. Ipak, u sve tri nastavne jedinice pojavnost imaju samo metodička sredstva okupljena u prvoj skupini.

Tablica 7. Zavičajnost (regionalnost, arheološki ostaci, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Voćni gradići,</i> Željka Horvat- Vukelja	Prije čitanja, str. 28.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Koji si dio Lijepa Naše posjetila/posjetio i posebno ti se svidio?</i>	
<i>Jesen,</i> Dobriša Cesarić	Prije čitanja, str. 46.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Opiši doživljaj jeseni u kraju u kojemu živiš.</i>	
<i>Na kraju grada....,</i> Miroslav Slavko Mađer	Prije čitanja, str. 52.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Opiši rijeku koja protječe kroz tvoje mjesto ili koju si vidjela/vido na nekom svom putovanju. Što znaš o njoj?</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Mačak</i> <i>Džingiskan i Miki</i> <i>Trasi,</i> Vesna Parun i Ladislav Tulač	Razumijem što čitam, str. 20	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. U kojem se dijelu Lijepa Naše odvija radnja ovog igrokaza? Pronađi u tekstu zemljopisna imena kojima ćeš potkrijepiti svoju tvrdnju.</i>	
<i>Horvatska</i> <i>domovina,</i> Antun Mihanović	A što ti misliš?, str. 27	Percepcijski tip zadataka
	<i>1. Koje hrvatske krajeve prepoznaješ u pjesmi 'Horvatska domovina'?</i>	
	Razumijem što čitam, str. 27.	Analitičko- sintetički tip zadataka
<i>3. Pronađi izraze kojima pjesnik ukazuje na ljepote i raznolikost hrvatskog krajolika.; 4. Na što se odnosi izraz 'vedro nebo', a na koga 'vedro čelo'? O kakvoj prirodi i ljudima govori pjesnik? Opiši kako ih</i>		

	<i>zamišljaš</i>	
<i>Voćni gradići,</i> Željka Horvat- Vukelja	Slikovni prilog, str. 28., 29.	Vizualni prilog
	Slikovni prikaz istarskih gradova smještenih na brežuljcima uz Jadransko more.	
<i>Kuća u Vučjaku,</i> Zdenka Marković	Razumijem što čitam, str. 33.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. U kojem se dijelu Hrvatske odvija radnja pripovijetke: a. u Dalmaciji; b. u Slavoniji; c. u Istri; d. u Gorskom kotaru? Po čemu to zaključuješ?</i>	
<i>U dolini potoka</i> <i>Blizneca,</i> Zvonimir Milčec	Tražilica, str. 36.	Tekstovni komentar: zemljopisni
	<i>Potok Bliznec, koji izvire u najvišim predjelima Medvednice, između vrhova Sljeme i Puntijarka, od posebnog je značenja za grad Zagreb. Potok nema jedan izvor, već se voda skuplja iz niza strmih jaraka.</i>	
<i>Jesen,</i> Dobriša Cesarić	Tražilica, str. 47.	Izvantekstovni komentar: zemljopisni i ornitološki
	<i>Selo Čigoč proglašeno je prvim 'Europskim selom roda'. Zbog iznimno pogodnih prirodnih uvjeta gotovo na svakoj kući ili štali bijele rode svijaju gnijezda te ih je više nego ljudi. Naime, u 45 gnijezda prebiva više od 2000 roda, a u sedamdesetak kuća živi tek 120 mještana.</i>	
<i>Nešto će se</i> <i>dogoditi,</i> Danica Juričić Spasović	Tražilica, str. 77.	Izvantekstovni komentar: zemljopisni
	<i>Bundek, smješten na području Novog Zagreba uz rijeku Savu, prirodna je oaza našega glavnog grada. U njemu se nalaze šume, livade i dva jezera. Područje oko jezera uređeno je kao zabavno-rekreacijski park s dječjim igralištima, pješačkim i biciklističkim stazama, terenom za odbojku i rukomet na pijesku. Od 2013. godine uređena je i ljetna pozornica na kojoj se održavaju brojni koncerti i predstave. Također, na obali Save uz jezero Bundek svake se godine krajem lipnja održava Festival vatrometa gdje nastupaju brojni izvođači vatrometa iz cijeloga svijeta.</i>	
<i>Pejzaž I.,</i> Vladimir Vidrić	Stvaralački kutak, str. 127.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>2. Možeš biti i geograf. Koji dio zavičaja prepoznaješ u pjesmi: a. nizinski ili ravničarski kraj; b. brežuljkasti kraj; c. gorsko-planinski kraj; d. primorski kraj? Potkrijepi odgovor navodima iz teksta.</i>	

	Slikovni prilog, str. 126.	Vizualni prilog
	Zagorski pejzaž	
<i>Kako je nastala duga,</i> Anto Gardaš	Tražilica, str. 131.	Izvantekstovni komentar: zemljopisni i botanički
	<i>Perunika ili iris cvijet je koji od davnina svojom ljepotom nadahnjuje ljude. Iris je bio simbol kraljevske moći, a tri dijela njegova cvijeta predstavljala su vjeru, mudrost i hrabrost. Hrvatski naziv 'perunika' dolazi od imena slavenskih božanstava Peruna i Perunike. U Hrvatskoj je poznat Hrvatski vrt perunika u Donjoj Stubici.</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Kuća u Vučjaku,</i> Zdenka Marković	Tražilica, str. 33.	Istraživački tip zadataka. Izvantekstovni kometnar: zemljopisni
	<i>Požeška kotlina ime je udoline na istoku Hrvatske u Slavoniji. U antičko doba nazivana je Vallis Aurea (Zlatna dolina). Spisateljica Zlata Kolarić-Kišur svoju knjigu sjećanja na Požegu naslovila je zato 'Moja zlatna dolina'. U blizini Požege smjestio se Vučjak. Imenica vučjak može još značiti: vučji brlog, pasminu psa (njemačkog ovčara), te vrstu cvijeća nježne ružičaste ili ljubičaste boje. Više o Požegi saznaj na mreži.</i>	
<i>Na kraju grada...,</i> Miroslav Slavko Mađer	Stvaralački kutak, str. 53.	Stvaralački tip zadataka
	<i>Napiši pismo u kojemu ćeš se obratiti rijeci, moru ili kojemu drugom dijelu prirode čije ljepote krasi tvoj rodni kraj. Napiši što ti znači, kako se osjećaš u njezinoj/njegovoj blizini. Pismo možeš započeti riječima 'Draga rijeko...</i>	

Kategorija zavičajnosti utvrđena je u metodičkom instrumentariju koji prati deset nastavnih jedinica. Riječ je o metodičkom instrumentariju koji svjedoči raznolikost zavičajnih obilježja hrvatskih krajeva. Metodički instrumentarij pojavnost ima u sve tri skupine metodičkih sredstava, a unutar njih utvrđene su razne podvrste svake skupine metodičkih sredstava.

Tablica 8. Korelacija

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Mačak</i>	Tražilica, str. 20.	Unutarpredmetna korelacija s kazalištem. Istraživački tip zadataka
<i>Džingiskan i Miki Trasi,</i> Vesna Parun i Ladislav Tulač	<i>Pogledaj na mrežnim stranicama igrokaz Mačak Džingiskan i Miki Trasi u izvedbi Hrvatskog narodnog kazališta iz Šibenika kojim je otvoren Mešunarodni dječji festival u Šibeniku 2012. godine.</i>	
<i>Selo iz slikovnice,</i> Snježana Grković-Janović	Stvaralački kutak, str. 136. <i>1. Radnja ulomka smještena je na Velebit. Potraži ga na zemljopisnoj karti Hrvatske te na mrežnim stranicama www.pp-velebit.hr i pročitaj pojedinosti o njemu. Zabilježi najvažnije pojedinosti.</i>	Međupredmetna korelacija sa zemljopisom. Istraživački tip zadataka
<i>Tajnoviti tavan,</i> Mladen Bjažić i Zvonimir Furtinger	Tražilica, str. 120. <i>Što se zapravo krije na tavanu tetke Lucije, možeš otkriti u romanu 'Ništa bez Božene' prema kojemu je 1984. snimljen film 'Tajna starog tavana' u režiji Vladimira Tadeja. Miru je glumio Mario Mirković, Boženu Nina Petrović, a Adama Rene Bitorajac.</i>	Unutarpredmetna korelacija s filmskom umjetnošću
<i>Ero s onoga svijeta,</i> usmena (narodna) pripovijetka	Tražilica, str. 154. <i>Narodna pripovijetka Ero s onoga svijeta nadahnula je skladatelja Jakova Gotovca, koji je prema njoj skladao istoimenu operu. Tekst za operu (libreto) napisao je književnik Milan Begović. Prvi čin opere i završno kolo pogledaj na mreži.</i>	Unutarpredmetna korelacija s kazalištem i međupredmetna s glazbenom kulturom. Istraživački tip zadataka

Metodički instrumentarij kojim se potiče korelativna nastava Hrvatskoga jezika, na unutarpredmetnoj (korelacija s medijskom kulturom) i međupredmetnoj (korelacija sa Zemljopisom) razini, prati četiri nastavne jedinice, a obuhvaća treću skupinu metodičkih sredstava.

Tablica 9. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u metodičkom instrumentariju; Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka*, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	32	Nastavne jedinice	I. skupina meto- -dičkih sredstava	II. skupina meto- -dičkih sredstava	III. skupina meto- -dičkih sredstava
Kategorija:					
Usmena književnost		7	3	5	3
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija		9	2	6	2
Književnici i književna baština		3	0	3	0
Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije		2	0	1	1
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština, materinski jezik		7	5	2	0
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje		3	3	2	1
Zavičajnost		10	3	9	1
Korelacija		4	0	0	4

U udžbeniku književnosti za peti razred utvrđene su trideset i dvije nastavne jedinice čiji metodički instrumentarij svjedoči sadržaje hrvatske kulture i običaja. Ti sadržaji pojavnost u metodičkom instrumentariju imaju na sadržajnoj, tematskoj razini (npr. motivacijsko pitanje ili objašnjenje koje se odnosi nekog običaja ili književnika) i na jezičnoj razni (npr. objašnjenja nepoznatih riječi iz teksta, tj. dijalektalnih govora). Metodički instrumentarij podijeljen je u tematske kategorije koje predstavljaju pojedina obilježja kulture i običaja hrvatskih krajeva, a unutar pojedine kategorije, razne vrste metodičkoga instrumentarija podijeljene su prema pripadnosti u neku od tri osnovne skupine metodičkih sredstava.

Potrebno je naglasiti visok stupanj kolizije na tematskoj razini (tema metodičkog instrumentarija) koja predstavlja neku od kategorija hrvatske kulture, ali i unutar samoga

metodičkog instrumentarija jedne nastavne jedinice koji u jednoj nastavnoj jedinici može okupljati pitanja i zadatke obuhvaćeni svim trima skupinama metodičkih sredstava.

2.1.2.2. Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić; Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Zelena čitanka, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Usmena književnost

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Jesenski darovi i zimska dokolica</i> , Snježana Grković Janović	Prototekst, str. 54. <i>U davna, zaboravljena vremena kad su ljudi imali sposobnost prepoznati vile, vilenjake i druga čudnovata bića i s njima se sporazumijevati, godišnja doba nepogrešivo su se smjenjivala. Živana, vilinsko biće velikih moći i majka svega što raste, budila je sve nakon odlaska zime. U trenutku kad počinje ova pripovijest, Živanin brat Črt, vladar zime, snio je o tome da zagospodari zemljom. O dusima godišnjih doba ljudi su ponešto znali i mirno su ih dočekivali i ispraćali.</i>	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Riječi</i> , Zlata Kolarić-Kišur	Razumijem što čitam, str. 12. <i>4. Narodna izreka kaže 'Ispeci pa reci'. Zašto je važno dobro razmisliti prije nego se komu obratimo, posebno ako mu želimo uputiti neku tešku, tvrdu riječ?</i>	Analitičko-sintetički tip zadataka
<i>Ive vara dva duždeva sina</i> , usmena (narodna) pjesma	A što ti misliš?, str. 29. <i>2. Senjanin Ive hrvatski je narodni junak. Zaključi što ga sve čini junakom.</i>	Percepcijski tip zadataka
	Razumijem što čitam, str. 29 <i>2. Senjanin Ive zarobljen je na galiji. Što mu duždevi sinovi 'savjetuju'? Zašto? Što to govori o njima?; 3. Zašto Ive piše majci? Prepričaj sadržaj Ivina pisma majci.; 4. Je li majka učinila sve što je sin od nje tražio? Kako je znala da će Ivi njezina pomoć dobro</i>	Analitičko-sintetički tip zadataka

	<i>doći kako bi se spasio iz ropstva? Što iz toga zaključuješ o njihovom odnosu?; 8. Koja te se Ivina osobina najviše dojmila?</i>	
	Iz pojmovnika, str. 29.	Tekstovni komentar
	<i>1. Usmena ili narodna književnost nastala je u narodu i širila se usmenom predajom. Epska narodna pjesma je pjesma čiji je autor nepoznat, a pjeva o događajima i junacima koji u njima sudjeluju. Jednom rečenicom izreci o kojemu događaju pjeva ova epska pjesma, odnosno, odredi temu pjesme i imenuj junaka koji sudjeluje u događaju.; 5. U epskoj narodnoj pjesmi čest je stih od deset slogova – epski deseterac. Potkrijepi navodima da je ova pjesma ispjevana u epskim desetercima.</i>	– definicija/objašnjenje književnoteorijskog pojma. Reproduktivni tip zadataka
<i>Jesenski darovi i zimska dokolica,</i> Snježana Grković Janović	A što ti misliš?, str. 56.	Percepcijski tip zadataka
	<i>1. Smatraš li da nadnaravna bića, primjerice vile, utječu na izmjene godišnjih doba? Objasni.; 2. Kako zamišljaš Živanu, a kako Črta? Ispričaj.</i>	
	Tražilica, str. 56.	Komentar vezan uz tekst – mitološki
	<i>Živana i Radogost likovi su iz slavenske mitologije. Mitologija starih Slavena još je nedovoljno istraženo područje pa tako nije sigurno ni koje je vrhovno božanstvo starih Slavena – Perun ili Svarog. Smatra se da je to Perun, no da je njega stvorio Svarog.</i>	
<i>Sebični div,</i> Oscar Wilde	Tražilica, str. 81.	Izvantekstovni komentar:
	<i>Legende o divovima mogu se pronaći u mnogim narodima. Prikazani kao moćni i snažni, svojom su snagom mogli mijenjati i prirodu, stoga su im mnoge kulture pripisivale čak i stvaranje Zemlje. Čuvena je priča o legendarnom divu Dragonji kojemu se pripisuje nastanak rijeka Dragonje i Mirne te Pazinske jame u Istri.</i>	zemljopisni, mitološki
<i>Kameni svatovi,</i> August Šenoa	Razumijem što čitam , str. 99.	Analitičko-sintetički tip zadataka
	<i>Mlinarica govori sinu: 'Kad se ljubi, nema grijeha.' Poštuje li ona tu izreku?</i>	

	Iz pojmovnika, str. 99. <i>1. Pjesma je zapisana prema narodnoj predaji (priči) koja se davno prenosila s koljena na koljeno. Takva lirsko-epska pjesma s temom iz narodnih priča i legenda ili iz hrvatske povijesti naziva se povjestica. Pronađi u tekstu dijelove kojima ćeš potvrditi da je to povjestica.; 2. Lirske pjesme pjevaju o pjesničkome doživljaju, a epske pripovijedaju o događaju. Povjestica je lirsko-epsko djelo jer sadrži obilježja pjesničkoga/lirskoga (osjećajnost, stih, rima) i pripovjednoga/epskog (pripovijedanje, likovi, opširnost izražavanja). Razvrstaj sljedeća obilježja na lirska i epska: a. pisana je u stihu; b. pripovijeda o događaju; c. ima likove; d. naglašena je osjećajnost; e. opširna je; f. stihovi se rimuju.; 3. Kompozicija lirsko-epske pjesme obuhvaća uvod, zaplet, vrhunac i rasplet. Napiši podnaslov za svaki dio kompozicije ove povjestice.</i>	Tekstovni komentar: definicija književnoteorijskog pojma. Reproduktivni tip zadataka
Lirske narodne pjesme: <i>Klinček stoji pod oblokom, Lipa divojka, Lako ti je poznati djevojku</i>	Iz pojmovnika, str. 102. <i>1. Lirske narodne pjesme nastale su u narodu u dalekoj prošlosti i prenosile su se usmenim putem. Pripadaju usmenoj ili narodnoj književnosti, a kazivali su ih ili pjevali narodni pjevači. Izražavaju različita zapažanja i osjećaje. Po temi i ugođaju dijele se: a. na obredne (izvode se uz narodne običaje); b. na posleničke (pjesme uz rad); c. na svatovske (izvode se uz svatovski obred); d. na uspavanke; e. na tužaljke; f. na mitološke (objašnjavaju prirodne pojave, fantastična bića i mitove); g. na ljubavne (pjesme o osjećajima, ljepoti djevojke ili mladića). U koju ćeš vrstu, s obzirom na temu svrstati pjesmu 'Klinček stoji pod oblokom', 'Lipa divojka' i 'Lako ti je poznati djevojku'.; 2. Iz pjesme 'Lipa divojka' izdvoji motive i odredi temu. Zaključi u kakvu su odnosu tema i motivi.; 3. U usmenoj narodnoj književnosti često se rabe stalni epiteti. To su ukrasni pridjevi koji stoje uz istu imenicu u istom obliku i značenju, primjerice 'bijela knjiga (pismo), rujno vino, mila majka, more sinje'. Iz pjesme 'Klinček stoji pod oblokom' izdvoji epitet koji se pojavljuje uz imenicu oči te potraži stalni</i>	Tekstovni komentar: objašnjenje književnoteorijskog pojma. Reproduktivan tip pitanja

	<i>epitet koji se ponavlja više puta uz jednu imenicu.</i>	
	Razumijem što čitam, str. 102.	Analitičko-sintetički tip zadataka
	<i>2. Koga predstavlja klinček, a koga ružica?; 5. Kome se divi narodni pjesnik u drugoj i trećoj pjesmi?; 6. Naranča je u mnogim kulturama simbol ljubavi. U prošlosti je bila dragocjeno voće. Zaključite zašto pjesnik djevojku uspoređuje s narančom. Pronađite sličnosti među njima.</i>	
Vicevi	Iz pojmovnika, str. 180	Tekstovni komentar: objašnjenje književnoteorijskog pojma. a) zadaci analitičko-sintetičkog tipa, b) zadaci reproduktivnog tipa
	<i>1. Vic je kratka pripovjedna vrsta koja prikazuje situacije, događaje ili likove s ciljem izazivanja komičnoga dojma. Ima jasno određenu fabulu: uvodni dio, zaplet i neočekivan rasplet. Odaberi jedan vic i dokaži točnost navedene tvrdnje.; 2. Vicevi su dio narodnoga usmenog stvaralaštva jer su nastali u narodu i prenose se najčešće usmenim putem. Koje još književne vrste poznaješ koje pripadaju usmenoj (narodnoj) književnosti?; 3. Vic, uz crticu i anegdotu, ubrajamo u jednostavne epske oblike. Prisjeti se anegdota koje si čitala/čitao. Objasni po čemu su teme anegdota slične temama viceva.; 5. Vicevi se temelje na prenesenom značenju nekih riječi i izraza. Još jedanput pročitaj viceve i izdvoji dvosmislene rečenice, one koje možeš shvatiti na više načina.</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Riječi, Zlata Kolarić-Kišur	Stvaralački kutak, str. 12.	Stvaralački tip zadataka – jezično
	<i>1. Razmisli o značenju poslovice 'Lijepa riječ i željezna vrata otvara.' Objasni ju i navedi nekoliko riječi kojima doista možeš i željezna</i>	

	<i>vrata otvoriti.</i>	stvaralaštvo
<i>Jesenski darovi i zimska dokolica,</i> Snježana Grković Janović	Stvaralački kutak, str. 56.	Stvaralački tip zadataka
	2. <i>Po kojim bi obilježjima ova priča mogla pripadati usmenoj književnosti? Razgovarajte o tome u razredu.</i>	

Kategorija usmenosti, odnosno sadržaji koji se odnose na hrvatsku usmenu književnost, utvrđeni su u metodičkom instrumentariju koji prati šest nastavnih jedinica, odnosno devet literarnih predložaka. Navedeni primjeri metodičkog instrumentarija svjedoče usmene sadržaje obuhvaćene različitim podvrstama sve tri skupina metodičkih sredstava.

Tablica 2. Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Božić u gradu,</i> Luko Paljetak	Prije čitanja, str. 70.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Koji božićni narodni običaj svojega kraja poznaješ? Opiši ga. Što je važno činiti da sačuvamo narodne običaje? Imaš li ideju kako mlade potaknuti da ih njeguju?</i>	
	Iz rječnika, str. 70.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmovi i imena
Lirske narodne pjesme: <i>Klinček stoji pod oblokom, Lipa divojka, Lako ti je poznati djevojku</i>	Prije čitanja, str. 100.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Prisjeti se krajeva Lijepa naše u kojima si bila/bio, pa navedi neka njihova obilježja (narodnu nošnju, narječje, narodne pjesme) ili običaje koje poznaješ.</i>	

Uskrsno jutro, Aleksa Kokić	Prije čitanja, str. 120.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Što znaš o najvećem kršćanskom blagdanu Uskrsu? Koji se običaji vezani uz taj blagdan njeguju u tvome kraju? Ispričaj.</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Ive vara dva duždeva sina, usmena (narodna) pjesma	Slikovni prilog, str. 27.	Vizualni prilog
	Narodni junak Senjanin Ive u senjskoj narodnoj nošnji.	
Polje milosrđa, Ivana Brlić Mažuranić	Razumijem što čitam, str. 64.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>5. Pripovjedač ističe da su kolači koje je Draguša čuvala u džepu blago veliko. (...) Predstavljaju li i za tebe božićni kolači blago veliko?; 7. Kojim je zvukom najavljen dolazak Božića? Izdvoji rečenice kojima je dočaran Božić.</i>	
Božić u gradu, Luko Paljetak	Razumijem što čitam, str. 71.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Koji je običaj prikazan u pjesmi? U kojemu se kraju Hrvatske njeguje i danas? Pomoć potraži u Tražilici.; 2. Pronađi stih kojim ćeš potkrijepiti tvrdnju da se baš svi u Gradu raduju Božiću.; 3. Na Badnjak se pjevaju stare narodne pjesme. Izdvoji naslove pjesama koje prepoznaješ u pojedinim kiticama (strofama).</i>	
	Slikovni prilog, str. 70.	Vizualni prilog
	Badnja noć na Stradunu ispunjenom koledarima i božićnim ukrasima.	
Kameni svatovi, August Šenoa	Slikovni prilog, str. 97.	Vizualni prilog
	Svatovi u susjedgradskoj narodnoj nošnji.	
Lirske narodne pjesme:	Slikovni prilog, str. 100., 101.	Vizualni prilog

<i>Klinček stoji pod oblokom, Lipa divojka, Lako ti je poznati djevojku</i>	Slikovni prikaz međimurske narodne nošnje, slika stabla naranče.	
<i>Uskrsno jutro,</i> Aleksa Kokić	Tražilica, str. 121.	Izvantekstovni komentar: tradicijsko-religijski
	<i>Uskrsne pisanice (jaja) i blagoslov jela dio su narodnih običaja vezanih uz Uskrs. Blagoslov jela stara je crkvena i pučka tradicija našega naroda. Na Veliku subotu ili u rano jutro na sam Uskrs kršćani u svojim košarama u crkvu nose hranu na uskrsni blagoslov. U njihovim se košarama najčešće nalaze jaja, kruh, peciva, kuhana šunka i luk.</i>	
	Slikovni prilog, str. 120.	Vizualni prilog
<i>Paprenjak,</i> Darko Macan	Tražilica, str. 153.	Izvantekstovni komentar: tradicijsko-kulinarski
	<i>Paprenjak je tradicionalni hrvatski kolač, poznat već u 16. stoljeću. Paprenjake spominje i August Šenoa u romanu 'Zlatarovo zlato'. Paprenjaci se prave od prhkoga tijesta kojemu posebnu aromu daju med i brojni začini: cimet, klinčići, muškatni oraščić i nezaobilazni papar po kojemu su paprenjaci i dobili ime.</i>	
<i>Srpanj,</i> Vera Zemunić	Tražilica, str. 178.	Izvantekstovni komentar: tradicijski
	<i>Srpanj je mjesec u kojemu se žanje žito. Žito se nekad kosilo kosom i želo srpom. Kosili bi najčešće muškarci, a žele žene. Upravo je po tome poljodjelskom oruđu ovaj mjesec dobio ime. (...).</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Božić u gradu,</i> Luko Paljetak	Stvaralački kutak, str. 71.	Zadaci
	<i>Napiši kako zamišljaš Muzej narodnih običaja za sto godina. Što bi</i>	stvaralačkog tipa

	<i>se tada od tvojih dragih stvari moglo naći u njemu? Koji će se običaji sačuvati, a što bi se do tada moglo promijeniti? U svojem opisu uporabi dvije usporedbe. Opis treba imati uvod, glavni dio i kraj. Na samome kraju napiši rečenicu koja će biti poruka mladima o čuvanju narodnih običaja.; 2. Opiši jedan narodni običaj svojega kraja i sve pojedinosti koje su za njega važne (primjerice, kad se obilježava, na koji način, tko sudjeluje). U razredu možete napraviti zidne novine 'Običaji mojega kraja'.</i>	

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju konkretnih običaja, folklor i narodne tradicije utvrđen je u deset nastavnih jedinica, a odnosi se na sadržaje koji predstavljaju hrvatske običaje, folklor i narodnu tradiciju. Navedeni sadržaji pojavnost imaju u različitim podvrstama sve tri skupine metodičkih sredstava.

Tablica 3. Književnici i književna baština

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Zbogom, kućo bijela, Viktor Vida	Tražilica, str. 41. <i>Viktor Vida hrvatski je pjesnik iseljeništva (emigracije). Živio je i radio u inozemstvu, kraće vrijeme u Italiji, a zatim do kraja života u Argentini. Česti motivi njegove poezije vezani su uz uspomene na djetinjstvo. Više o pjesnicima emigracije i ostalim hrvatskim umjetnicima u iseljeništvu saznaj na mreži.</i>	Tekstovni komentar: biografski. Istraživački tip zadataka
Božić u gradu, Luko Paljetak	Tražilica, str. 71. <i>Književnik Luko Paljetak rodio se i odrastao u Dubrovniku. U svojim djelima ponegdje poseže za elementima štokavske usmene narodne književnosti Dubrovnika i okolice povezujući štokavsko narječje i hrvatski književni jezik.</i>	Izvantekstovni komentar: jezična i stilska obilježja pjesnika

Podaci o hrvatskim književnicima i književnoj baštini utvrđeni su u metodičkom instrumentariju koji prati dvije nastavne jedinice. Riječ je o dopunskim objašnjenjima koja su obuhvaćena drugom skupinom metodičkih sredstava.

Tablica 4. Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Susret u Roču;</i> Daniel Načinović	Prototekst, str. 37. <i>Karmela i Dubravko, sestra i brat iz Zagreba, dobili su razglednicu pisanu neobičnim pismom. U nastojanju da saznaju tko im ju je poslao i što na njoj piše, kreću s kraljem Zvonimirom prema Roču, gradiću u Istri gdje se održava ljetna škola glagoljice.</i>	Objašnjenja strukturnih elemenata teksta –teme

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Anda...kaj?;</i> Tihomir Horvat	Tražilica, str. 33. <i>Dani Andautonije priredba je kojom se na različite načine obrađuju pojedine teme iz života rimskog grada. Za vrijeme njezina trajanja posjetitelji mogu razgledati izložbe, sudjelovati u radionicama, oblačiti se u rimsku odjeću, kušati rimsku hranu te igrati rimske igre.</i>	Tekstovni komentar: arheološki i zemljopisni
<i>Vežan za zemlju;</i> Dragutin Tadijanović	Tražilica, str. 45. <i>Od 2011. godine u Spomen-domu Dragutina Tadijanovića u Slavnskome Brodu dodjeljuje se pjesnička nagrada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koja nosi njegovo ime. U tome je Domu pjesnikova ostavština koju je darovnicom ostavio Slavnskome Brodu.</i>	Izvantekstovni komentar: kulturološki
<i>Mali pot;</i> Ivan Goran Kovačić	Tražilica, str. 47. <i>Pjesnik Ivan Goran Kovačić rođen je na prvi dan proljeća, 21. ožujka 1913. u Lukovdolu, malome mjestu u Gorskome kotaru. Svake se</i>	Izvantekstovni komentar: kulturološki

	<i>godine njemu u čast u njegovu rodnome mjestu održava pjesnička manifestacija 'Goranovo proljeće'.</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Neobičan posjetitelj,</i> Melita Rundek	Tražilica, str. 10. <i>Mjesec hrvatske knjige održava se od 15. listopada do 15. studenoga, a u to vrijeme knjižnice organiziraju razna natjecanja i književne susrete. Ako kod kuće imaš knjigu koju si zaboravila/zaboravio vratiti, učini to u Mjesecu knjige.</i>	Istraživački tip zadataka

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju kulturne manifestacije i institucije utvrđen je u pet nastavnih jedinica, a riječ je o sadržajima metodičkog instrumentarija koji ukazuju na hrvatske kulturne događaje i ustanove. Ovi sadržaji pojavnost imaju u različitim podvrstama sve tri vrste metodičkih sredstava.

Tablica 5. Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija, str. 28.	Vrsta met. instr.
<i>Ive vara dva duždeva sina,</i> usmena (narodna) pjesma	Iz rječnika <i>Besjediti – govoriti; bora – zdravo, sretno; kapiš – veneš, kopniš, kalamar – tintarnica; murećep – tinta; molju – molim; pitati (konja) – hraniti; pojiti – davati piti, napajati; bila – bijela; doli – dolje; gori gore; (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
<i>Anda...kaj?,</i> Tihomir Horvat	Iz rječnika, str. 32. <i>Kaj – što</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
<i>Susret u Roču,</i>	Iz rječnika, str. 38.	Objašnjenje

Daniel Načinović	<i>Žakan – đakon, onaj koji treba postati svećenik, svećenikov pomoćnik u službi</i>	nepoznatih riječi, pojmova, imena
<i>Zbogom, kućo bijela, Viktor Vida</i>	Iz rječnika, str. 40.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Krčag – vrč</i>	
<i>Mali pot, Ivan Goran Kovačić</i>	Iz rječnika, str. 46.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Pot – put; čez šumo – kroz šumu; lad – hlad; sonce – sunce; žot – žut; v njemu – u njemu; zajec – zec; glibok – dubok; črn – crn; proš'l – prošao; drobni – sitan; tica – ptica; krt – krtica; črv – crv; dugo vrem – dugo vremena; nikog ni – nikoga nema; vavek – uvijek; (...)</i>	
<i>Mojä zemjä, Drago Gervais</i>	Iz rječnika, str. 52.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Bele – bijele; miće – male; kot – kao; vele – velike; črjeni – crveni; na keh – na kojima; kantati – pjevati; lešice – gredice u vrtu, dijelovi zemlje koja se obrađuje za uzgoj voća i povrća (...)</i>	
<i>Božić u gradu, Luko Paljetak</i>	Iz rječnika, str. 70.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Ođe – ovdje</i>	
<i>Kameni svatovi, August Šenoa</i>	Iz rječnika, str. 98.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Vrletan – pun strmih kamenitih mjesta; zboriti – govoriti; pšeničnica – pšenično brašno; gnjevan – ljut, srdit; zabogarka – sirotinja koja moli milostinju; otisnuti – nestati; koljeba – koliba; (...)</i>	
<i>Lirske narodne pjesme: Klinček stoji pod oblokom, Lipa divojka, Lako ti je poznati djevojku,</i>	Iz rječnika, str. 100., 101.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Klinček stoji pod oblokom: Klinček – cvijet, karanfil; oblok – prozor; Črni – crni; z jenim – s jednim; nasmehuje se – smije se; nutri – unutra; ni – nije; stati gori se – ustati se; otprti – otvoriti; rada – rado; se nej – ne bi se“</i>	
	<i>Lipa divojka – divojka – djevojka; ča – što; lipa – lijepa; pari – kao; ner – nego; va – u; zibalnica – kolijevka; vajati – valjati</i>	
	<i>Lako ti je poznati djevojku – „ide – ide; ko – kao</i>	
	Razumijem što čitam, str. 102.	Analitičko-sintetički tip zadataka
<i>1. Primjerom riječi ili izraza iz pjesama dokaži da su ove tri pjesme iz različitih krajeva naše domovine. Pomoć potraži među objašnjenjima</i>		

	<i>manje poznatih riječi. Kojim su narječjima napisane?</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. inst.
<i>Mali pot</i> , Ivan Goran Kovačić	Iz pojmovnika, str. 47. <i>Dijalektna pjesma je pjesma na nekom narječju i dijalektima toga narječja. Na kojem je narječju napisana ova pjesma? Navedi riječi po kojima ga prepoznaješ.</i>	Tekstovni komentar: objašnjenje književnoteorijskog pojma. Reproduktivni tip zadataka
<i>Novo doba</i> , Sanja Pilić	Tražilica, str. 150. <i>'Jezik', časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, godinama provodi natječaj za najbolju novu hrvatsku riječ. Cilj je toga natječaja promicanje ljepote hrvatskoga jezika. Sa svojim prijedlogom nove riječi javi se na adresu jezik@ffos.hr.</i>	Netekstovni komentar: lingvistički
<i>Riječi</i> , Zlata Kolarić-Kišur	Tražilica, str. 12. <i>Rječnik opisuje značenje riječi nekoga jezika. Riječi koje pripadaju hrvatskomu književnom jeziku možeš pronaći u nekome od rječnika hrvatskoga jezika. Ako se voliš služiti računalom, nezaobilazna je mrežna stranica 'Hrvatski jezični portal'.</i>	Izvantekstovni komentar: jezični

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Mali pot</i> , Ivan Goran Kovačić	Stvaralački kutak, str. 47. <i>1. Susrela/susreo si se s pjesnikom na šumskome putu iz pjesme. Napiši vaš zamišljeni dijalog. Rečenice koje bi ti izgovorila/izgovorio napiši na svome zavičajnom govoru.</i>	Zadaci stvaralačkog tipa
Lirske narodne	Stvaralački kutak, str. 102.	Zadaci

pjesme: Klinček stoji pod oblokom, Lipa divojka, Lako ti je poznati djevojku,	1. Odaberi pjesmu na narječju koje ti je najbližije. Nauči je izražajno čitati. U razredu organizirajte čitanje pjesama.	stvaralačkog tipa

Metodički instrumentarij koji svjedoči stvaralaštvo na narječjima i dijalektima hrvatskoga jezika te jezičnu baštinu hrvatskoga jezika, utvrđen je uz jedanaest nastavnih jedinica, odnosno trinaest literarnih predložaka. Utvrđene su različite podvrste sve tri skupine metodičkih sredstava, a prevagu u pojavnosti ima metodički instrumentarij prve skupine.

Tablica 6. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Zvonimirova lađa, Vladimir Nazor	Prije čitanja, str. 24. <i>U kojim se trenucima i zašto ponosiš svojom domovinom? Što znaš o hrvatskoj prošlosti, njezinim vladarima kroz povijest? Jesi li čula/čuo za kralja Dmitra Zvonimira? Ispričaj. Podatke o njemu možeš pročitati u Tražilici.</i>	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
Ive vara dva duždeva sina, usmena (narodna) pjesma	Tražilica, str. 29. <i>Senjski uskok Ive opjevan je u mnogim narodnim pjesmama. On je stvarna povijesna osoba, a pravo mu je ime Ivan Vlatković. Senjski su se junaci u 16. i 17. stoljeću borili protiv Mletačke Republike (na moru) i Turaka (na kopnu). Odlikovali su se hrabrošću i dosjetljivošću.</i>	Tekstovni komentar: povijesna osoba i okolnosti
Anda...kaj?, Tihomir Horvat	Iz rječnika, str. 32. <i>Res publicae Andautoniensium – (lat.) Republika Andautonija; gladijator – rob u starome Rimu koji se s divljim životinjama ili drugim gladijatorima bori za slobodu; amfiteatar – građevina u</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena

	<i>obliku prstena koja je služila za borbu gladijatora.</i>	
Sporazum Dubrovčanima, Alojz Majetić	Prije čitanja, str. 34.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>O hrvatskom narodu, njegovoj povijesti i junacima napisane su mnoge priče. Je li ti koja takva priča poznata? Voliš li čitati o povijesnim događajima i junacima? Zašto?</i>	
	Prototekst, str. 34.	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme
	<i>Radnja romana 'Omiški gusari' odvija se u Dalmaciji u drugoj polovici 12. i početkom 13. stoljeća. Glavni je lik Malduh Kačić, potomak omiške plemićke obitelji, vješt moreplovac i ratnik. Malduh je vođa omiških gusara koji se bore protiv Mlečana za slobodu našega Jadrana. Hrabri je Kačić sa svojom omiškom flotom krenuo u Dubrovnik.</i>	
Iz rječnika, str. 35.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena	
<i>Galija – drveni brod na vesla na kojemu su veslali kažnjenici (galijoti).; Bela III. – ugarsko-hrvatski kralj iz dinastije Arpadovića (1172. 1196.).</i>		
Susret u Roču, Danijel Nančinović	Prije čitanja, str. 37.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Što znaš o glagoljici? Kojim su se Hrvati još pismima služili u prošlosti? Ispričaj.</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Zvonimirova lađa, Vladimir Nazor	Razumijem što čitam, str. 26. <i>1. O čijoj lađi govore stihovi Nazorove pjesme? Gdje se ona nalazi? Kojim se nedaćama odupire? Kojim riječima pjesnik otkriva njezinu snagu i nepobjedivost?; 2. Što se tijekom povijesti događalo s njom? Potkrijepi navodima iz pjesme.; 3. Kako se lađa nosila s napadima neprijatelja? Je li se borila ili prepuštala udarcima? Potkrijepi</i>	Analičko- sintetički tip zadataka

	<i>navodima.; 7. Čemu se već osamsto godina lađa odupire? Je li uspjela u svojoj borbi? Potkrijepi navodima iz pjesme.</i>	Vizualni prilog
	Slikovni prilog, str. 24.	
	Vlaho Bukovac, <i>Ribarske lađe</i>	
	Tražilica, str. 26	Tekstovni
	<i>Dmitar Zvonimir izabran je 1075. godine za kralja Hrvatske i Dalmacije. Za njegove vladavine feudalni su odnosi u Hrvatskoj unaprijeđeni, a hrvatsko je prijestolje premješteno u Knin.</i>	komentar: spomen hrvatskog vladara i povijesnih okolnosti
<i>Anda...kaj?,</i> Tihomir Horvat	Razumijem što čitam, str. 33.	Analitičko-
	<i>6. Što su sve Panonci preuzeli od Rimljana? Potkrijepi navodom iz ulomka.; 8. Što se na kraju dogodilo s Andautonijom? Potkrijepi navodima iz ulomka.</i>	sintetički tip zadataka
<i>Sporazum</i> s <i>Dubrovčanima,</i> Alojz Majetić	A što ti misliš?, str. 36.	Percepcijski tip zadataka
	<i>2. Kakav je dojam na tebe ostavio omiški knez i gusar Malduh Kačić? Zašto?</i>	
	Razumijem što čitam, str. 36.	Analitičko-
	<i>1. Tko je Malduh Kačić? Kako ga je pripovjedač nazvao u prvoj rečenici?; 2. Zašto su se Omišani odlučili na pregovore s Dubrovčanima? Kako su ih Dubrovčani dočekali? Potkrijepi navodima iz ulomka.; 3. U kakvu su položaju gradovi uz more od dolaska hrvatsko-ugarskoga kralja Bele III.? Zašto je važno da se gradovi ujedine?; 4. O kojim je neprijateljima u ulomku riječ i u koje je povijesno razdoblje smještena radnja? Po čemu to zaključuješ?; 5. Kakve sumnje muče dubrovačkog vlastelina Jeru Pracata? Zašto on smatra da će Mlečani zavaditi hrvatski narod?; 6. Je li borba omiških</i>	sintetički tip zadataka

	<i>gusara opravdana? Obrazloži.; 7. Za koga i pod kojim uvjetima Dubrovčani od Omišana traže slobodu plovidbe? Što Omišani traže zauzvrat? Potkrijepi navodima iz ulomka.; 8. Mogu li se Omišani oduprijeti Mlečanima bez pomoći Dubrovčana? Objasni.</i>	
	Slikovni prilog, str. 34.	Vizualni prilog
	Omiška brzoplovka	
Susret u Roču, Danijel Nančinović	A što ti misliš?, str. 39.	Percepcijski tip zadataka
	<i>1. Je li te iznenadio susret današnje djece s povijesnim osobama – kraljem Zvonimirom i žakanom Jurijem? Zašto? Bi li se i ti voljela/volio, poput Karmene i Dubravka, upoznati s nekom povijesnom osobom? Koja bi to osoba bila i zašto?; 2. Kakav je dojam na tebe ostavio: a. kralj Zvonimir; b. žakan Juri? Ispričaj.</i>	
	Razumijem što čitam, str. 39.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Tko je u Roču dočekaio kralja Zvonimira i djecu? Kakav je dojam na Dubravka ostavio žakan Juri prilikom prvog susreta? Potkrijepi navodima iz ulomka.; 2. Kako je Juri pozdravio došljake? Što znači taj pozdrav? S čime je povezan? Koji se važan dokument hrvatske povijesti pritom spominje? Pronađi navod.; 3. Što je o žakanu rekao kralj Zvonimir? Kako ga je predstavio djeci?; 4. Kralj Zvonimir rekao je da se žakan Juri 'raduje svakoj novoj knjizi'. Zašto su se u to vrijeme ljudi radovali novim knjigama. Razmišljaš li kad o tome kako se tiskaju knjige? Raduješ li im se i ti? Ispričaj.; 5. U kojem se gradu čuva najviše glagoljskih knjiga? Je li tebe, kao kralja Zvonimira i djecu, iznenadio taj podatak? Zašto?; 6. Koji se poznati glagoljski spomenik posebno navodi? Što znaš o njemu, a što si saznao u ulomku? Zašto Zvonimir taj spomenik naziva 'svojom pločom'?</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Zvonimirova lađa</i> , Vladimir Nazor	Stvaralački kutak, str. 26. <i>1. Napiši sastavak o svojoj domovini u kojemu ćeš istaknuti njezine prirodne ljepote te navesti zašto voliš u njoj živjeti.; 2. Zamisli da živiš u vrijeme kralja Zvonimira kao jedan od njegovih dvorjana. Opiši jedan svoj dan dvorskoga života. Istakni kralja Zvonimira kao središnju osobu.</i>	Stvaralački tip zadataka
<i>Anda...kaj?</i> , Tihomir Horvat	Stvaralački kutak, str. 33. <i>1. Pronađi dio u ulomku u kojemu Jasna dječacima priča o Andautoniji. Zapiši u obliku umne mape (misaone karte) podatke: a. o položaju Andautonije; b. o utjecaju rijeke Save na taj rimski grad; c. o vremenu njegova nastanka; d. o njegovoj povijesnoj važnosti; e. o njegovim stanovnicima.</i>	Stvaralački tip zadataka
<i>Sporazum s Dubrovčanima</i> , Alojz Majetić	Stvaralački kutak, str. 36. <i>1. Izaberi jedan događaj o kojemu ste učili iz povijesti te se pripremi za pisanje 'povijesne' priče. U dva stupca zabilježi pojedinosti: a. stvarni povijesni događaj, junaci, vrijeme i mjesto radnje; b. izmišljeni događaj i likovi kojima ćeš priču učiniti zanimljivom i napetom.</i>	Stvaralački tip zadataka
<i>Susret u Roču</i> , Danijel Nančinović	Stvaralački kutak, str. <i>2. Prouči glagoljična slova i način njihova pisanja te glagoljicom prepisi mudru izreku iz ulomka: 'Povijest je učiteljica života.' Ako želiš više pisati glagoljicom, pronadi još koju mudru izreku te i nju napiši tim hrvatskim pismom.</i>	Istraživački tip zadataka

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju povijest, nacionalni identitet i domoljublje, prati pet nastavnih jedinica, a sadržajno svjedoči hrvatsku povijest i ukazuje na važnost nacionalnog identiteta i domoljublja. Pojavnost ima u različitim podvrstama sve tri skupine metodičkih sredstava, čime se omogućuje šarolik pristup obradi jednoga sadržaja.

Tablica 7. Zavičajnost (regionalnost, arheološki ostaci, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Sporazum s Dubrovčanima</i> , Alojz Majetić	Iz rječnika, str. 35. <i>Lokrum – otok u blizini Dubrovnika; Malunat (Molunat) – otok na jugu Hrvatske u blizini Dubrovnika; Vratnik – morski prolaz između rta Vratnika na poluotoku Pelješcu i otoka Olipa (Mali Vratnik) te između otoka Olipa i otoka Jakljana (Veli Vratnik).</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
<i>Zbogom, bijela, Vida</i> , Viktor	Prije čitanja, str. 40. <i>Zašto voliš svoj dom? Izdvoji pojedinosti koje ga čine posebnim. Koje je tvoje najdraže mjesto u kući ili stanu? Ispričaj.</i>	Uspostavljanje doživljajno-spoznajne motivacije
<i>Mojä zemjä</i> , Drago Gervais	Prije čitanja, str. 52. <i>Opiši svoj zavičaj tako da uporabiš što više umanjena.</i>	Uspostavljanje doživljajno-spoznajne motivacije
	Iz rječnika, str. 52. <i>Učka – najviša planina istarskog poluotoka.</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
<i>Božić u gradu</i> , Luko Paljetak	Iz rječnika, str. 70. <i>Grad – ovdje Dubrovnik; Stradun – glavna ulica u staroj gradskoj jezgri Dubrovnika.</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
<i>Kameni svatovi</i> , August Šenoa	Iz rječnika, str. 98. <i>Susjedgrad – srednjovjekovni dvorac kod Zagreba, Susedgrad.</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Školjka, Stjepan Jakševac	Tražilica, str.17.	Izvantekstovni komentar: biološki
	<i>Malakološki muzej u Makarskoj ima najveću zbirku školjaka u Hrvatskoj. Otvoren je 1963. godine u franjevačkom samostanu. U njemu je izloženo više od 3000 školjaka, ne samo iz Jadranskog mora, nego i iz mnogih mora diljem svijeta.</i>	
Anda...kaj?, Tihomir Horvat	Razumijem što čitam, str. 33.	Analitičko- sintetički tip pitanja
	<i>4. Pronađi u ulomku navode iz kojih saznaješ: a. o zemljopisnom položaju Ščitarjeva; b. po čemu je Ščitarjevo puno suprotnosti.</i>	
	Slikovni prilog, str. 30., 32. Fotografije arheološkog lokaliteta Andautonija	Vizualni prilog
Sporazum s Dubrovčanima; Alojz Majetić	Tražilica, str. 36.	Izvantekstovni komentar: zemljopisni i povijesni
	<i>Omiš je gradić u srcu Dalmacije, na ušću rijeke Cetine. Nalazi se dvadesetak kilometara jugoistočno od Splita. U srednjem vijeku, tijekom 12. i 13. stoljeća, gradom su vladali knezovi Kačići koji su bili na čelu omiških gusara.</i>	
Susret u Roču, Danijel Nančinović	Tražilica, str. 39.	Izvantekstovni komentar: zemljopisni i povijesni
	<i>Aleja glagoljaša spomenik je glagoljici podignut 1977. godine uz cestu od Roča do Huma. Njezin je idejni začetnik pjesnik Zvane Črnja, a osmislili su je Josip Bratulić i kipar Ćelimir Janeš. Aleja započinje podno Roča – Stupom Čakavskoga sabora. To je obilježje u obliku glagoljskoga slova S koje predstavlja prvo slavensko pismo.</i>	
Zbogom, kućo bijela, Viktor Vida	Razumijem što čitam, str. 41	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Izdvoji riječi iz prve kitice (strofe) koje otkrivaju u kojem se dijelu Hrvatske nalazi pjesnikova rodna kuća. Što ju okružuje? Kako zamišljaš bor koji kruni pjesnikov dom? Opiši.</i>	
	Slikovni prilog, str. 40. Meditranska kućica	Vizualni prilog
Vežan za zemlju, Dragutin Tadijanović	A što ti misliš?, str. 45.	Percepcijski tip zadataka
	<i>Razumiješ li pjesnikovu vežanost za rodni kraj? Objasni.</i>	

<i>Mojà zemjā,</i> Drago Gervais	A što ti misliš?, str. 53. <i>1. Kako zamišljaš pjesnikov rodni kraj? Po čemu je sličan tvome kraju, a po čemu različit od njega?; 2. Kakvo je ozračje u pjesnikovu kraju? Je li te pjesma razveselila ili rastužila? Objasni.</i>	Percepcijski tip zadataka
	Razumijem što čitam, str. 53. <i>1. Gdje su smještene kuće u Gervaisovoj pjesmi? Kako ih pjesnik dočarava? Potkrijepi navodima iz pjesme.; 2. Izdvoji slike kojima je prikazan: a. krajolik; b. život ljudi.; 3. Kakvi se sve zvukovi čuju pod 'Učkun'? Potkrijepi navodima iz pjesme.; 4. Koji oblici imenica prevladavaju u pjesmi? Izdvoji ih te objasni što otkrivaju o pjesnikovim osjećajima prema zavičaju.; 5. Koja se boja najčešće spominje u pjesmi? Što je njome posebno naglašeno?</i>	Analitičko-sintetički tip zadataka
	Tražilica, str. 53 <i>Park prirode Učka obuhvaća istoimenu planinu i dio područja Ćićarije, smješten je uz obalu sjevernoga Jadrana te povezuje Istru i kontinentalni dio Hrvatske. Na tome se području nalaze brojne zaštićene biljne i životinjske vrste.</i>	Izvantekstovni komentar: zemljopisni
	Slikovni prilog, str. 52. Fotografija crkvenog zvonika i istarskih polja s vinogradima.	Vizualni prilog
	Kameni svatovi, August Šenoa Tražilica, str. 99. <i>U Susedgradu, na sjeverozapadnome dijelu Zagrebačke gore, zaista postoje litice koje podsjećaju na ljudske likove – kamene svatove.</i>	Izvantekstovni komentar: zemljopisni
	Lirske narodne pjesme: <i>Klinček stoji pod oblokom,</i> <i>Lipa divojka, Lipo ti je ljubiti</i> Razumijem što čitam, str. 102. <i>1. Primjerom riječi ili izraza iz pjesama dokaži da su ove tri pjesme iz različitih krajeva naše domovine. Pomoć potraži u među objašnjenjima manje poznatih riječi. Kojim su narječjima napisane?</i>	Analitičko-sintetički tip zadataka

djevojku		
Voćka poslije kiše, Dobriša Cesarić	Tražilica, str. 133. <i>Pozdrav suncu' instalacija je arhitekta Nikole Bašića postavljena na samome vrhu zadarskog Poluotoka, uz glasovite Morske orgulje. Sastoji se od tri stotine višeslojnih staklenih ploča postavljenih u istoj razini s kamenim popločenjem rive u obliku kruga promjera 22 metra. Sa zalaskom sunca, uključuje se i rasvjetni elementi koji proizvode i svjetlosnu igru uz zvukove valova i Morskih orgulja.</i>	Izvantekstovni komentar: tehnološki
Izabrano biće, Tihomir Horvat	Tražilica, str. 140. <i>U Prašniku u okolici Nove Gradiške raste hrast lužnjak star 338. godina. Obujam stabla na visini 1,30 m iznosi 7,82 m; njegova je visina 39,60 m, što ga svrstava među najveće hrastove izmjerene u Europi.</i>	Izvantekstovni komentar: biološki

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Vežan za zemlju, Dragutin Tadijanović	Stvaralački kutak, str. 45. <i>1. Zamisli da nekamo putuješ na dulje vrijeme ili se moraš odseliti iz svoga rodnog mjesta. Ispričaj koji su razlozi tvoga odlaska te što će ti najviše nedostajati. Pritom uporabi što više zavičajnih motiva.; 2. Istraži posebnosti svoga zavičaja i predstavi ga na zanimljiv način. Možeš izraditi računalnu prezentaciju ili plakat te ispričati učenicima u razredu o svome zavičaju.</i>	Stvaralački tip zadataka
Mojä zemjä, Drago Gervais	Stvaralački kutak, str. 53. <i>1. Poigraj se pjesmom Drage Gervaisa tako da na mjesto njegovih zavičajnih motiva napišeš motive koje povezuješ sa svojim zavičajem. Primjerice, kućice iz pjesme smjesti ispod planine ili brda koje se nalazi u tvome kraju. 2. Napravi turistički letak s fotografijama i opisom mjesta u kojemu živiš. Letak neka bude što zanimljiviji jer u</i>	Stvaralački tip zadataka

	<i>svoje mjesto trebaš privući što više posjetitelja.</i>	

Kategorija zavičajnosti utvrđena je u metodičkom instrumentariju koji prati dvanaest nastavnih jedinica (četnaest literarnih predložaka), a odnosi se na sadržaje koji svjedoče zavičajna obilježja hrvatskih krajeva prisutne u sve tri skupine metodičkih sredstava.

Tablica 8. Korelacija

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Lirske narodne pjesme: <i>Klinček stoji pod oblokom, Lipa divojka, Lako ti je poznati djevojku:</i>	Tražilica, str. 102.	Izvantekstovi komentar: međupredmetna korelacija s glazbenom kulturom.
	<i>Narodnu lirsku pjesmu 'Klinček stoji pod oblokom' uglazbile su i otpjevale hrvatske rock-skupine 'Azra' i 'Vještice', a pjesmu 'Lipa divojka' obradila je vokalna skupina 'Putokazi'.</i>	
Zid, Nada Iveljić	Tražilica, str. 162.	Izvantekstovni komentar: unutarpredmetna korelacija s filmskom umjetnošću
	<i>Animirani film Ante Zaninovića 'Zid' nastao je 1965. godine u Zagrebačkoj školi animiranog filma, a sljedeće godine osvojio je zlatnu medalju na Prvome međunarodnom festivalu animiranog filma.</i>	
Vicevi	Tražilica, str. 180.	Izvantekstovni komentar: unutarpredmetna korelacija sa stripom
	<i>Ono što je u književnosti vic, u likovnoj je umjetnosti karikatura. Otto Reisinger jedan je od naših najpoznatijih karikaturista. Prve karikature objavio je kao srednjoškolac, a najviše je objavljivao u 'Vjesniku' i 'Večernjemu listu'. Nagrađen je i Nagradom 'Vladimir Nazor' za životno djelo 1984. godine. Glavni su likovi u njegovim karikaturama Pero, Štefek, Klara i Grga.</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Može li se srce potrošiti</i> , Mladen Kušec	Tražilica, str. 96. <i>Mladen Kušec cijeli svoj život radi za djecu i s djecom. Vodi radijske emisije za djecu, piše knjige za djecu, druži se s njima i otkriva njihove zanimljive i katkad zabavne misli. Poslušaj koju radijsku emisiju.</i>	Unutarpredmetna s korelacija radijskim medijem.
<i>Prst sudbine</i> , Ivan Kušan	Tražilica, str., 105. <i>Ivan Kušan napisao je romane o Koku, a Daniel Kušan, njegov sin, o Koku snima filmske prerade. Zabavi se gledajući i čitajući o Koku.</i>	Unutar predmetna s korelacija filmskom umjetnošću.

Metodički instrumentarij kojim se potiče korelativna nastava Hrvatskoga jezika na unutarpredmetnoj (medijska kultura) razini utvrđen je u pet nastavnih jedinica. Navedeni primjeri metodičkog instrumentarija okupljaju drugu i treću skupinu metodičkih sredstava.

Tablica 9. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u metodičkom instrumentariju; Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić; Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Zelena čitanka*, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	28	Nastavne jedinice	I. skupina meto- -dičkih sredstava	II. skupina meto- -dičkih sredstava	III. skupina meto- -dičkih sredstava
Kategorija:					
Usmena književnost		7 (9 tekstova)	1	7 (9 tekstova)	2
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija		8 (10 tekstova)	3 (5 tekstova)	8 (10 tekstova)	1
Književnici i književna baština		2	0	2	0
Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije		5	1	3	1
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština, materinski jezik		11 (13 tekstova)	9 (11 tekstova)	3	2 (4 teksta)
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje		5	5	4	4
Zavičajnost		12 (14 tekstova)	5	11 (13 tekstova)	2
Korelacija		5 (7 tekstova)	0	3 (5 tekstova)	2

U udžbeniku književnosti za šesti razred osnovne škole utvrđeno je dvadeset i osam nastavnih jedinica (30 literarnih predložaka) čiji metodički instrumentarij svjedoči sadržaje hrvatske kulture i običaja. Ti sadržaji u metodičkom instrumentariju pojavnost imaju na sadržajnoj, tematsko-motivskoj (npr. motivacijsko pitanje ili objašnjenje koje se odnosi nekog običaja ili književnika) i jezičnoj razini (npr. objašnjenje nepoznatih riječi iz teksta ostvarenog dijalektalnim govorom), a specifični su po brojnosti i raznolikosti kojima ukazuju na bogatstvo hrvatske kulturne baštine i prema kojima su svrstani u određenu tematsku kategoriju. Sadržaji hrvatske kulture i običaja pojavnost imaju u različitim vrstama sve tri skupine metodičkoga instrumentarija.

Potrebno je naglasiti visok stupanj kolizije kako na tematskoj razini koja predstavlja neku od kategorija hrvatske kulture, tako i unutar samoga metodičkog instrumentarija jedne nastavne jedinice koji u jednoj nastavnoj jedinici može okupljati pitanja i zadatke obuhvaćeni svim trima skupinama metodičkih sredstava..

2.1.2.3. *Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): Modra čitanka, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Usmena književnost

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. inst.
Stipendij, Vjenceslav Novak	Prije čitanja, str. 53.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Objasni značenje narodne izreke 'Uzdaj se u se i u svoje kljuse.' Što ona znači? Prisjeti se situacije u kojoj si je čula/čuo ili uporabila/uporabio. Ispričaj.</i>	
Kako je kralj Matijaš cijepao drva u Koprivnici, Tomislav Đurić	Prototekst, str. 66.	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme
	<i>Kralj Matijaš Korvin ušao je u narodne priče kao dobar kralj i prijatelj naroda. Ova legenda pripovijeda o njegovu odlasku u lov i neobičnu posjetu utvrđenom gradu Koprivnici.</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Kako je kralj Matijaš cijepao drva u Koprivnici, Tomislav Đurić	Iz pojmovnika, str. 68.	Objašnjenje književnoteorijskog pojma. Analitičko- sintetički tip zadataka; reproduktivni tip zadataka
	<i>1. Legenda (lat. legenda – štivo) je jednostavan književni oblik, pripovijest o značajnim događajima iz prošlosti, o životu povijesnih osoba, o postanku gradova, utvrda i njihovih imena i sl. Likovi u legendama vrlo su često svetci, vladari i druge povijesne osobe te ljudi iz naroda (borci za pravdu). Najčešće poučava čitatelja o važnim životnim vrijednostima, stoga su motivi u legendi općeljudske vrijednosti (pravednost, hrabrost, dobrotu, poštenje), život svetaca, ljubav između pripadnika različitih staleža, ratni pohodi i prirodne nedaće. Navedi pojedinosti: a. o temi; b. o likovima; c. o motivima kojima ćeš potvrditi da je ovaj tekst legenda.; 3. Matijaš je svojim etičkim stavovima i odnosom prema drugima primjer istinoljubiva i pravedna čovjeka. Na temelju</i>	

	<i>njegovih postupaka i osobina napiši osnovnu misao ili ideju legende, a zatim u jednoj rečenici oblikuj pouku: čemu te legenda poučila.</i>	
<i>U pustinjakovoj kolibi,</i> Višnja Stahuljak	Tražilica, str. 76. <i>Gradnju crkve Gospe Trsatske u Rijeci započeo je knez Martin Frankopan. Prema legendi, na mjesto današnjega svetišta, anđeli iz Nazareta prenijeli su kuću Svete Obitelji. Oko 1294. godine anđeli je prinijese u Loreto, pokraj Ancone, gdje se i danas nalazi. Požar je 1629. godine pretvorio u pepeo mnoge vrijednosti iz samostana. Stradali su knjižnica i arhiv u kojemu su bili pohranjeni spisi iz franjevačke prošlosti.</i>	Tekstovno objašnjenje: povijesno; religijsko
<i>Jablani,</i> Jure Kaštelan	Tražilica, str. 131. <i>U mitologiji mnogih naroda drveće je bilo simbol sreće, nesreće i zdravlja. Najštovanije je stablo hrast – posvećen najvišim božanstvima: grčkom Zeusu, rimskom Jupiteru, hrvatskom Perunu. Hrastov se list nalazi na poleđini kovanice od 5 lipa, a ime je kovanica dobila po istoimenome stablu lipi – simbolu prijateljstva. Maslina je sveto drvo, simbol mira, snage i pobjede. Najzdravijim stablom smatra se drijen, stoga je i poznata uzrečica 'zdrav ko dren.' (Vesna Radek i Goran Sušić, 'Čuvari šume - u igri s Prirodom).</i>	Izvantekstovno objašnjenje: mitološko, narodno

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>U pustinjakovoj kolibi,</i> Višnja Stahuljak	Stvaralački kutak, str. 76. <i>1. Pripovjedač opisuje police u starčevoj kolibi s kojih su 'izranjala i prividno se micala, drhturila pera, papiri i pergamene, razni zamotuljci od kože i platna.' Zamisli da si na toj polici pronašla/pronašao staru legendu, zbirku narodnih pjesama i pisama o zrinsko-frankopanskoj uroti. Što bi od navedenoga rado uzela/uzeo u svoje ruke i čitala/čitao? Zašto?; 2. Starac u pismu Petru Zrinskom</i>	Stvaralački tip zadataka; istraživački tip zadataka

	<i>piše o požaru u samostanu na Trsatu u kojemu je izgorjela i knjižnica u 'kojoj propadoše' tolika svjedočanstva povijesti i narodne baštine. Posjeti školsku i/ili mjesnu knjižnicu i prikupi podatke o njihovu osnivanju, broju knjiga i zanimljivim pojedinostima.</i>	

Kategorija usmenosti utvrđena je u metodičkom instrumentariju koji prati četiri nastavne jedinice. Riječ je o metodičkom instrumentariju koji svojim sadržajem svjedoči utjecaj hrvatske usmene tradicije i književnosti. Ovi sadržaji zastupljeni su u sve tri skupine metodičkih sredstava, a unutar njih u raznolikim podvrstama svake skupine.

Tablica 2. Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Prošla baka s kolačima,</i> Julijana Matanović	Prije čitanja, str. 78. <i>Kako se u tvojoj obitelji provodi prvi dan nove godine? Koji mirisi, okusi i zvukovi prevladavaju? Što ti je u tom danu posebno?</i>	Uspostavljanje doživljajno-spoznajne motivacije
	Iz rječnika, str. 79. <i>Breskvice – tradicionalni hrvatski kolačići punjeni čokoladom i orasima, obojeni i ušćerani tako da podsjećaju na breskve; jelka – jela ili smreka koja se kiti za Božić; šape – vrsta suhih kolača od oraha koji oblikom podsjećaju na medvjede šape.</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Kako je kralj Matijaš cijepao drva u Koprivnici,</i> Tomislav Đurić	A što ti misliš? <i>1. Koje zanimljivosti o načinu života u vrijeme kralja Matijaša Korvina saznaješ u tekstu?</i>	Percepcijski tip zadataka
	Tražilica, str. 68.	Izvantekstovni

	<i>U koprivničkome Prekodravlju prepričavaju se brojne legende vezane za nestali grad Pepelaru koji se u ranome srednjem vijeku nazivao Sv. Elizabeta (Szscent Eržabet). U 1. stoljeću taj se kraj nalazio u vlasništvu kralja Matije Korvina. U 19. stoljeću ovdje se u okolnim šumama 'pepelarilo'. Kada se s tim prestalo, ostale su velike količine pepela po kojima je cijelo područje grada Svete Elizabete dobilo ime Pepelare.</i>	komentar: etnološki
<i>Dugo u noć, u zimsku bijelu noć,</i> Dragutin Tadijanović	Tražilica, str. 72.	Izvantekstovni
	<i>Tkalački stan jedan je od najstarijih strojeva koji se pokreće rukom ili nogom. još se naziva i razboj, nared, tara, tkalnica, krosna, statve, natra, prijema ili vučinj. Tkanje na tkalačkome stanu jedan je od hrvatskih tradicijskih obrta.</i>	komentar: etnološki
	Slikovni prilog, str. 71.	Vizualni prilog
	Starica za tkalačkim stanom.	
<i>Zemlja je naša blaga,</i> Vesna Parun	Tražilica, str. 154.	Izvantekstovni
	<i>U nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva ubraja se i dvanaest bisera iz Lijepa Naše. To su: čipkarstvo u Hrvatskoj, dvoglasje iz Istre i Hrvatskoga primorja, dubrovačka Festa svetoga Vlaha, zvončari iz Kastva, proljetni ophod kraljice iz Gorjana, procesija Za križen na otoku Hvaru, drvene tradicijske igračke Hrvatskoga zagorja, Sinjska alka, medicarski obrt (izrada licitara) na području sjeverne Hrvatske, bećarac iz Slavonije, Baranje i Srijema, klapsko pjevanje, nijemo kolo iz Dalmatinske zagore i ojkanje iz unutrašnjosti Dalmacije.</i>	komentar: kulturološki, etnološki
<i>Mali od foguna,</i> Zvonko Todorovski	Razumijem što čitam, str. 161.	Zadaci analitičko-sintetičkog tipa
	<i>1. Na kojemu se otoku odvija radnja ovoga ulomka? Što ti uvodne rečenice otkrivaju o tradiciji otoka i zanimanju mnogih njegovih stanovnika?</i>	
	Tražilica, str. 161.	Izvantekstovni
	<i>Hvarani su u prošlosti bili uglavnom pomorci, manje ribari. Pomorstvo otoka Hvara u 19. stoljeću doseže svoj vrhunac. To je</i>	komentar: regionalni,

	<i>razdoblje kad hvarska flota prednjači pred većim dalmatinskim gradovima poput Zplita, Zadra ili Korčule. Od mjesta na otoku izdvajaju se Star Grad, Hvar, Jelsa i Vrboska. Jedrenjaci su se razlikovali po veličini i namjeni. Manji su bili gajeta, bracara i pelig, a veći brik i brigantin.</i>	tradicijski
Luda mladost, Ivo Brešan	Slikovni prilog, str. 176.	Vizualni prilog
	Fotografija: trubaduri u šetnji Stradunom.	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. inst.
<i>Zemlja je naša blaga,</i> Vesna Parun	Stvaralački kutak, str. 154. <i>1. Zamisli da predstavljaš Republiku Hrvatsku na nekom turističkom sajmu u svijetu. Na koji bi je način predstavila/predstavio? Koje bi detalje izdvojila/izdvojio vezane uz: a. njezine prirodne ljepote; b. bogatu kulturnu baštinu; c. običaje i način života ljudi; d. gastronomsku ponudu?; 3. Pročitaj u Tražilici koja su hrvatska nematerijalna dobra našla svoje mjesto na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i detaljno predstavi ono dobro koje je najbliže kraju u kojemu živiš.</i>	Zadaci stvaralačkog tipa

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju konkretnih običaja, folklor i narodne tradicije utvrđen je u šest nastavnih jedinica, a riječ je o metodičkom instrumentariju koji svojim sadržajem svjedoči podatke vezane uz običaje i folklor hrvatskih krajeva. Navedeni sadržaji pojavnost imaju u sve tri skupine metodičkih sredstava, a unutar njih očituju se podvrste svake skupine.

Tablica 3. Književnici i književna baština

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Waitapu, Joža Horvat	Tražilica, str. 11. <i>Sanjario sam o moru još kao dječak. Sad kad sam blizu stote, podjednako sanjarim o moru. Bilo bi dobro prišuljati se na neki trabakul i otići bilo kamo', rekao je Joža Horvat. Svojim jedrenjakom 'Besa' oplovio je svijet. Doživljaje je opisao u istoimenom brodskom dnevniku. Riječ 'besa' na jeziku drevnih Ilira znači čvrsto zadana riječ.</i>	Izvantekstovni komentar: biografski
Bila sam dječak, Vesna Parun	Tražilica, str. 15. <i>Pjesma 'Bila sam dječak' jedna je od prvih pjesama Vesne Parun. Napisala ju je 1942. godine kao dvadesetogodišnjakinja. U jednome je razgovoru rekla: 'Ta je pjesma dokument o meni, djevojčici koja nije željela biti dječak koji praćkom ubija ptice, nego dječak koji praćkom poklike baca'. (Vesna Parun, Ptica vremena).</i>	Tekstovno objašnjenje: autobiografsko
Priča o svemiru, Siniša Glavašević	Tražilica, str.24. <i>Siniša Glavašević, hrvatski novinar i književnik, bio je u vrijeme Domovinskog rata ratni izvjestitelj iz Vukovara. Neprijatelji su ga, dok je ranjen ležao u vukovarskoj bolnici, odveli na Ovčaru gdje je ubijen i pokopan u masovnoj grobnici 1991. godine. U 'Pričama iz Vukovara' objavljene su crtice koje je kao ratni izvjestitelj čitao slušateljima Hrvatskoga radija Radio Vukovara.</i>	Izvantekstovni komentar: biografski i povijesni
Slap, Dobriša Cesarić	Tražilica, str. 27. <i>U pjesmama Dobriše Cesarića misaonost zauzima važno mjesto. Često u svojim pjesmama postavlja vječna pitanja o čovjeku i životu. U pjesmi 'Povratak' tako čitamo: 'Ko zna (ah, niko, niko ništa ne zna. Krhko je znanje!) Možda je pao trak istine u me, A možda su sanje. još bi nam mogla desiti se ljubav, Desiti – velim, Ali ja ne znam da li da je želim, ili ne želim.</i>	Izvantekstovni komentar: književnoteorijsko određenje
Maćuhica,	Tražilica, str. 95.	Izvantekstovni

Antun Gustav Matoš	<i>Riječ 'sonet' potječe od talijanske riječi 'suono' što znači zvuk, glas. Stari hrvatski naziv za sonet glasi zvonjelica čime je naglašena zvučnost sonetnih stihova. Soneti su vrlo često vezani u veće cjeline. Sonetni vijenac naziv je za cjelinu od petnaest soneta u kojoj se uvijek posljednji stih jednoga soneta ponavlja kao prvi stih idućega, a petnaesti je sonet sastavljen od početnih stihova prvih četrnaest soneta. Taj petnaesti sonet naziva se majstorski sonet ili magistrale.</i>	komentar: objašnjenje književnoteorijskog pojma

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Tičica i ja,</i> Dragutin Domjanić	Stvaralački kutak, str. 41. <i>1. Dragutin Domjanić zapisao je i ovu misao: 'Valja biti viši nego ti je šešira vrh.' Poveži tu njegovu misao s ovom pjesmom. U čemu se ogleda veličina čovjeka? Što on treba činiti, kako se treba ponašati da bi njegov duh bio slobodan, da bi se on osjećao sretnim i slobodnim poput ptice? Objasni.</i>	Stvaralački tip zadataka

Podaci o književnicima i književnoj baštini hrvatskih krajeva i hrvatskoga naroda pojavnost imaju u metodičkom instrumentariju koji prati šest nastavnih jedinica, a koji predstavlja drugu i treću skupinu metodičkih sredstava.

Tablica 4. Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Nemirno srce,</i> Josip Pupačić	Tražilica, str. 13. <i>'Dobrojutro, more' tradicionalna je književna manifestacija koja se od 1997. godine održava svakoga kolovoza u Podstrani u spomen na pjesnike Josipa Pupačića, Dragu Ivaniševića, Juru Kaštelana i</i>	Izvantekstovni komentar: kulturološki

	<i>Nikolu Miličevića kojima je poljički kraj bio zavičaj i trajno nadahnuće. Ime nosi po Pupačićevoj pjesmi i istoimenoj zbirci pjesama. U okviru te manifestacije dodjeljuje se nagrada za književno i likovno stvaralaštvo učenika osnovnih i srednjih škola.</i>	

Podaci o kulturnim manifestacijama hrvatskih krajeva uočeni su u metodičkom instrumentariju samo jedne nastavne jedinice. Riječ je o zanimljivosti koja nije vezana uz nastavnu jedinicu, ali je uz pjesnika i obuhvaćena je drugom skupinom metodičkih sredstava

Tablica 5. Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Tičica i ja,</i> Dragutin Domjanić	Iz rječnika, str. 40. <i>Kukmica (umanjenica), kukma – nadignut dio perja na glavi ptice; drobni – sitni; koraček (umanjenica) – koračić; sim-tam – ovamo-onamo; čisto – sasvim, potpuno; mam – odmah, tam – tamo, ondje; za svakoga – za svakoga; za vse – za sve; kaj – što; gdo – tko; (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Moja mati,</i> Mate Balota	Iz rječnika, str. 48. <i>Tuja – tuđa; lito – ljeto, godina, noj – njoj; rabota – rad; škrb – skrb; brime – breme, teret; prez – bez; strigli – šišali; jili – jeli; ča – što; s mukon – s mukom; (...) prez ninega svoga – bez ikoga svoga; (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Môj đid,</i> Drago Ivanišević	Iz rječnika, str. 91. <i>Did – djed; zvizda – zvijezda; družija – družio; misec – mjesec; tovar – magarac; zviriman – zvjerima; jerbo – jer; o' – od; ditinstvo – djetinjstvo; vas – sav; zemja – zemlja; naminiti – namijeniti; (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Lastavice,</i> Fran Galović	Iz rječnika, str. 138. <i>Denes – danas; sem – sam; iščo – traže; okraj – uz, pokraj; hiža – kuća; sako – svaku; kaj – što; ftice – ptice; z – s; čez – kroz; morje – more; nigdar – nikada; ne bo – neće biti; navek – uvijek; (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Kampaneli,</i>	Iz rječnika, str. 140.	Objašnjenje

Pere Ljubić	<i>Kampaneli – zvonici; izmej – između; barda – brda; ol – ili; valah – uvala; bori – borovi; škoji – otoci; vididu – vide se; lajki – laki; povarh – povrh; gledadu – gledaju; poja – polja; dol – dolje; karpi – krpa (mrežu); brodi – brodovi; ča – što; dvižu – dižu; dvori – dvorišta; dica – djeca; po pojih – po poljima; (...)</i>	nepoznatih riječi, pojmova, imena
<i>Mojè bogãtstvo,</i> Jure Franičević Pločar	Iz rječnika, str. 162. <i>Naslidi – naslijedio: ćuti san – osjetio sam; smart – smrt; sire – sive; svitle – svijetle; stine – stijene; Jelin kuk i Jarčišća Šćarbine – mjesta na otoku Hvaru; vrisje – vrijesak, grmolika biljka ljubičasta cvijeta; zimurad – ružmarin, sredozemni grm mirisnih svijetloplavih cvjetova; (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Izgubljena u prijevodu,</i> Jean Kwok	Tražilica, str. 22. <i>Hrvatski je jezik većini učenika u Republici Hrvatskoj materinski jezik, ali ima i onih kojima je samo privremeno sredstvo sporazumijevanja ili buduće sredstvo kojim tek trebaju ovladati. Takvoj je djeci hrvatski jezik ini (drugi) jezik i oni se školuju po posebnom programu za inojezične učenike.</i>	Izvantekstovni komentar – jezični
<i>Lastavice,</i> Fran Galović	Iz pojmovnika, str. 139. <i>Lirska pjesma napisana na narječju naziva se dijalektna pjesma. Kojim je narječjem napisana ova pjesma? Po čemu ga prepoznaješ?, Kojim je narječjem napisana ova pjesma? Po čemu ga prepoznaješ?</i>	Objašnjenje književnoteorijskog pojma. Reproduktivni tip pitanja

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Mojè bogãtstvo,</i> Jure Franičević Pločar	Iz pojmovnika, str. 163.	Reproduktivan tip zadataka
	<i>3. Na kojem je narječju i govoru pjesma spjevana? Svoj odgovor potkrijepi navodom. Kako nazivamo pjesništvo pisano na nekom od hrvatskih narječja?</i>	

Dijalektalno stvaralaštvo i jezični ostvaraji koji svjedoče bogatstvo i baštinu hrvatskoga kao materinskoga jezika utvrđeni su u metodičkom instrumentariju koji prati sedam nastavnih jedinica. Navedeni sadržaji obuhvaćeni su u sve tri skupine metodičkoga instrumentarija.

Tablica 6. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Izgubljena u prijevodu,</i> Jean Kwok	Prije čitanja, str. 19.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Zamisli da moraš napustiti domovinu i odseliti se nekamo daleko. Kako bi se osjećala/osjećao?</i>	
<i>Kako je kralj Matijaš cijepao drva u Koprivnici,</i> Tomislav Đurić	Prije čitanja, str. 66.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Što znaš iz povijesti o kralju Matijašu Korvinu? U kojemu je vremenu živio i po čemu je poznat?</i>	
<i>U pustinjakovoj kolibi,</i> Višnja Stahuljak	Prije čitanja, str. 73.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Povijesni roman 'Zlatna vuga' obrađuje temu zrinsko-frankopanske urote. Koje pojedinosti znaš o tome povijesnom događaju?</i>	
	Prototekst, str. 73.	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta

	<i>Zrinskima potvrdio darovnicu nad zemljom i plemenitaškim naslovom koju je njegova obitelj dobila od Frankopana. Stari svećenik-pustinjak pomaže Matijasu potvrditi stečena prava pišući pismo grofu Petru Zrinskomu. Matijas odlazi do starčeve kolibe na osami.</i>	– teme
<i>Zemlja je naša blaga,</i> Vesna Parun	Prije čitanja, str. 153. <i>'Ako je život rijeka što teče, / ljubav je zlato nataloženo.'</i> (Vesna Parun) Što iz tih stihova Vesne Parun možeš zaključiti o ljubavi? Kako bi opisala /opisao svoju ljubav prema domovini?	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Kako je kralj Matijaš cijepao drva u Koprivnici,</i> Tomislav Đurić	A što ti misliš?, str. 68. <i>1. Koje zanimljivosti o načinu života u vrijeme kralja Matijaša Korvina saznaješ u tekstu?</i>	Percepcijski tip zadataka
	Razumijem što čitam, str. 68. <i>1. Kakav je kralj Matijaš? Izdvoji iz ulomka dio rečenice kojim ćeš potvrditi svoj odgovor.; 2. Gdje se radnja zbiva? S kojom namjerom Matijaš odlazi u taj dio svoje domovine?</i>	Analitičko- sintetički tip zadataka
	Slikovni prilog, str. 66., 67. <i>Antal Ligeti: Kralj Matijaš se vraća kući iz lova</i>	Vizualni prilog
<i>U pustinjakovoj kolibi,</i> Višnja Stahuljak	Razumijem što čitam, str. 76. <i>7. O čemu starac piše u pismu? Za što se kaje? Koje se stvarno mjesto i povijesne osobe u njemu spominju? Kakav je odnos starca prema Petru Zrinskome? Potkrijepi rečenicama iz pisma.; 8. Kako Matijas doživljava starca nakon čitanja pisma? S kim ga povezuje i uspoređuje?</i>	Analitičko- sintetički tip zadataka
	Slikovni prilog, str. 74. <i>Pismo pisano guščjim perom i krasopisom.</i>	Vizualni prilog
<i>Zemlja je naša blaga,</i>	A što ti misliš?, str. 154. <i>Kako pjesnikinja doživljava domovinu? Kojim su osjećajima i</i>	Percepcijski tip zadataka

Vesna Parun	<i>raspoloženjem prožeti njezini stihovi?; 2. Koji osjećaji tebe obuzimaju kad razmišljaš o domovini? Što ona tebi znači?</i>	
	Razumijem što čitam, str. 154.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Čije osobine nosi zemlja u pjesmi Vesne Parun? Koga krase blagost i vedro lice? Iz koga život 'bujnim slapom pršti'?; 2. Možemo li za zemlju reći da je čine ljudi koji u njoj žive? Objasni. Izdvoji stihove u kojima domovina nosi osobine svojih stanovnika.; 3. Koji stihovi govore o njezinoj burnoj prošlosti? Na koji je način zemlja prošla kroz 'vatru stoljetnog iskustva'? Koje ožiljke i danas nosi?; 4. U kakvu su odnosu pjesničke slike iz treće kitice (strofe)? Što predstavlja 'jaram sužanjstva', a što 'žetveno zlato'?; 5. Tko su oni na kojima počiva budućnost svake zemlje, pa tako i naše domovine? Što predstavlja 'raskriljena ptica na vidiku'?</i>	
	Slikovni prilog, str. 153.	
	Fotografija – kip Ivana Meštrovića, <i>Povijest Hrvata</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Luda mladost,</i> Ivo Brešan	A što ti misliš?, str. 177.	Stvaralački tip zadataka
	<i>2. Kako zamišljaš pjevače trubadure koji su u povijesti bili poznati po svojim ljubavnim pjesmama? Jesi li gledala/gledao koji film u kojem se pojavljuju takvi pjevači? Ispričaj.</i>	

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju povijest, nacionalni identitet i domoljublje prati pet nastavnih jedinica, a sadržajno predstavlja podatke koji se odnose na ovu kategoriju. Povijesni sadržaji utvrđeni su u sve tri skupine metodičkih sredstava, a unutar njih utvrđena je pojavnost različitih podvrsta svake od tri skupine.

Tablica 7. Zavičajnost (regionalnost, arheološki ostaci, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Môj dîd,</i> Drago Ivanišević	Prije čitanja, str. 90.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Uz koji dio Hrvatske vežeš svoje djetinjstvo?</i>	
<i>Jablani,</i> Jure Kaštelan	Prije čitanja, str. 130.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Po čemu je tvoje mjesto /grad /selo posebno? Koju bi njegovu ljepotu izdvojila/izdvojio?</i>	
<i>Kampaneli,</i> Pere Ljubić	Prije čitanja, str. 140.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije.
	<i>Odakle imaš najljepši pogled na mjesto u kojemu živiš? Što sve s toga mjesta vidiš? Koja ti je pojedinost najdraža i voliš li ju promatrati? Ispričaj.</i>	
<i>Mali od foguna,</i> Zvonko Todorovski	Prototekst, str. 158.	Objašnjenje strukturnog elementa teksta – teme
	<i>Dječak Marin živi s majkom u Starome Gradu na otoku Hvaru. Rano je ostao bez oca koji je, ploveći morima kao kormilar, nastradao u brodolomu. Marina neobjašnjivo privlači more za koje sluti da će jednoga dana biti njegova sudbina. I on će jednom, kao i njegov otac, zaploviti morima kao 'mali od foguna'.</i>	
	Iz rječnika, str. 160.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Mali od foguna – hvarski izraz koji se koristio u prošlosti za najmlađega mornara na brodu na jedra; murva – dud; suhozid – zid sagrađen od kamena, bez uporabe vezivnih materijala, čest na obali i otocima; pape – otac; Žukova – uvala na sjeverozapadnoj strani otoka Hvara; brigantin – brz i lagan jedrenjak s dvama jarbolima i veslima; fogun – ložište, peć na brodu.</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Srna, Dinko Šimunović	Razumijem što čitam, str. 19.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>Izdvoji iz teksta rečenice u kojima pripovjedač slikovito opisuje: a. prirodu; b. život varošana.</i>	
Môj đid, Drago Ivanišević	Razumijem što čitam, str. 91.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>5. Iz kojeg bi dijela Hrvatske mogao biti djed? Po čemu to zaključuješ? Objasni.</i>	
Praskozorje moga grada, Višnja Stahuljak	A što ti misliš?, str 117.	Percepcijski tip zadataka
	<i>2. Koje su sličnosti, a koje razlike između grada opisanoga u pjesmi i grada ili sela u kojemu živiš?</i>	
	Razumijem što čitam, str. 117.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Koji grad opisuje pjesnikinja? Izdvoji iz pjesme motiv po kojem si to zaključila/zaključio?; 2. Komu se pjesnikinja obraća u prvome stihu? S kime uspoređuje svoj grad? Potkrijepi navodima iz pjesme.</i>	
	Slikovni prilog, str. 116.	
Fotografija – zagrebački Gornji grad	Vizualni prilog	
Vjetrovi s gora, Nikola Miličević	Tražilica, str. 128.	Izvantekstovni komentar: klimatski i zavičajni
	<i>Najjači su vjetrovi u Hrvatskoj bura, koja puše s kopna prema moru, iz pravca sjeveroistoka, i jugo, koje puše s mora prema kopnu, iz pravca jugoistoka. Bura uobičajeno traje tri dana i karakteristično je da puše na mahove. Osobito je jaka u Podvelebitskome kanalu na području Senja gdje udari dosežu i do 180 km/h. Naj snažnji udar bure u Hrvatskoj izmjeren je 24. prosinca 2003. na autocesti A1 (Zagreb – Split), između tunela Sveti Rok i Maslenice, na vijaduktu Božići. Jedan od rijetkih instrumenata za mjerenje brzine vjetra koji je uopće uspio neoštećen izdržati nalete vjetra zabilježio je tada brzinu od 307 km/h, što je najveća ikad izmjerena brzina vjetra u Hrvatskoj.</i>	
Jablani, Jure Kaštelan	A što ti misliš, str. 131.	Percepcijski tip zadataka
	<i>1. Prisjeti se svojih prvih školskih sastavaka o sebi i svom mjestu. Po čemu im je ova pjesma slična?</i>	

	Razumijem što čitam, str., 131.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Što pjesnikovu rodnom selu daje posebnu ljepotu?</i>	
<i>Lastavice,</i> Fran Galović	Razumijem što čitam, str. 139.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>Kako se ti osjećaš kad se vraćaš u svoj dom?</i>	
<i>Kampaneli,</i> Pere Ljubić	A što ti misliš?, str. 149.	Percepcijski tip zadataka
	<i>2. Kakav život zamišljaš u 'malim mistima' o kojima piše pjesnik: a. miran i tih, b. užurban i glasan? Zašto?</i>	
	Razumijem što čitam, str. 149.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Zamisli sliku mjesta iz pjesme pa zaključi odakle pjesnik promatra prizor o kojem piše.; 2. O kakvu krajoliku pjesnik piše? Po čemu to zaključuješ?; 3. Zvonici su u pjesmi prikazani kao živa bića. Što sve vide s mjesta na kojemu stoje?</i>	
	Tražilica, str. 149.	Izvantekstovni komentar: kulturološki
	<i>Posebnu ljepotu i ugođaj nekom mjestu daju zvonici. Obično građeni tik do crkve ili 'srasli' s njom, zvonici dominiraju čitavim naseljem, darujući mu vitkost i upečatljiv izgled. Najčešće su upravo crkveni zvonici ono što prvo ugledamo dolazeći u neko mjesto, bilo u malo selo ili veliki grad. Svaki zvonik ima svoju zasebnu priču, vrijeme postanka i izgled. Jedan od naših najljepših gradova poznat po zvoncima nalazi se na otoku Rabu. Na malome poluotoku, smještenome između Uvale sv. Eufemije i gradske luke, izrastao je slikoviti i lijepi gradić Rab, koji svojim neobičnim oblikom, s četirima zvoncima, podsjeća na veliki jedrenjak s četirima visoko uzdignutim jarbolima.</i>	
	Slikovni prilog, str. 140.	Vizualni prilog
	Fotografija – Crkva sv. Marka, Hvar	
<i>Mali od foguna,</i> Zvonko Todorovski	Razumijem što čitam, str. 161.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Na kojemu se otoku odvija radnja ovoga ulomka?</i>	
	Slikovni prilog, str. 158.	Vizualni prilog

	Hvarski jedrenjak	
Mojè bogàtstvo, Jure Franičević Pločar	Razumijem što čitam, str. 163.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>4. Izdvoji zavičajne motive koji pjesnika čine bogatim. Koji ga osjećaj uz njih veže? Pokušaj prema motivima i jeziku kojim je pjesma spjevana zaključiti odakle je pjesnik.</i>	
	Tražilica, str. 163.	Izvantekstovni komentar: zavičajni
	<i>Jure Franičević Pločar rodom je iz Vrisnika na otoku Hvaru. Mjesto je dobilo ime po vrijesu, aromatičnoj biljci koja raste na otoku. Seoce se nalazi u srcu otoka Hvara. S crkvenog tornja župne crkve svetoga Antuna opata pruža se pogled na vinograde i maslinike, stare kamene kuće i suhozide.</i>	
Slikovni prilog, str. 162.	Vizualni prilog	
Mladen Veža, Središte Brišta		

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Tičica i ja, Dragutin Domjanić	Tražilica, str. 41	Istraživački tip zadataka
	<i>Ornitologija je grana zoologije koja se bavi proučavanjem ptica. U Hrvatskoj je poznat ornitološki rezervat Palud kao zaštićeno područje blizu Rovinja. Nalazi se u neposrednoj blizini morske obale i obuhvaća močvaru, bujnu vegetaciju i bočatu vodu na kojoj se okuplja 217 ptičjih vrsta. Tu se nalaze uređene staze i vidikovac na kojem se mogu promatrati ptice. Više o Paludu saznaj na mreži.</i>	
Praskozorje moga grada, Višnja Stahuljak	Stvaralački kutak, str 117.	Stvaralački tip zadataka
	<i>1. Zamisli da se obraćaš nekome tko nikad nije posjetio grad ili selo u kojemu živiš. Predstavi ga tako da izdvojiš nekoliko pojedinosti koje ga čine zanimljivim i posebnim. Svojim izlaganjem pokušaj privući posjetitelje u svoje selo ili grad. obraćaj se izravno tim osobama. Pripazi na svoje držanje, geste, mimiku i ton kojim se obraćaš</i>	
	Tražilica, str. 117.	Istraživački tip

	<i>Na službenim stranicama grada Zagreba o Zagrebu piše književnik Zvonimir Milčec. Iz njegovih članaka možeš saznati kad je uspinjača stavljena u pogon, koliko je star park Maksimir, tko je bio vlasnik prve vozačke dozvole u Zagrebu i tko je prava grička vještica. O tome i mnogim drugim zanimljivostima pročitaj na mrežnim stranicama grada Zagreba.</i>	zadataka.
Kampaneli, Pere Ljubić	Stvaralački kutak, str. 141.	Stvaralački tip
	<i>1. Napiši pjesničku sliku o zvoniku u mjestu u kojemu živiš tako da se može doživjeti osjetilom vida i sluha.; 2. Istraži zanimljivosti o zvoncima iz svojega kraja ili zvoniku koji si posjetila/posjetio na nekom putovanju i koji te se posebno dojmio pa ih napiši u obliku vijesti i pročitaj učenicima u razredu.; 3. Napiši nekoliko imena najpoznatijih hrvatskih crkava i zvonika koristeći se mrežnim stranicama pa u pravopisu provjeri jesi li ih napisao u skladu s pravopisnim pravilima o pisanju velikoga početnoga slova.</i>	zadataka
Zemlja je naša blaga, Vesna Parun	Stvaralački kutak, 154.	Stvaralački tip
	<i>1. Zamisli da predstavljaš Republiku Hrvatsku na nekom turističkom sajmu u svijetu. Na koji bi je način predstavila/predstavio? Koje bi detalje izdvojila/izdvojio vezane uz: a. njezine prirodne ljepote; b. bogatu kulturnu baštinu; c. običaje i način života ljudi; d. gastronomsku ponudu?; 2. Hrvatska turistička zajednica brojnim sloganima ističe prednosti Republike Hrvatske kao zanimljiva turistička odredišta. Neki su od njih 'Mediteran kakav je nekad bio, Hrvatska – raj na zemlji, Mala zemlja za veliki odmor'. Pokušaj i sama/sam napisati slogan o Hrvatskoj u kojemu ćeš izraziti svoj doživljaj Lijepa Naše.</i>	zadataka
	Stvaralački kutak, str. 154.	Stvaralački tip
	<i>2. Predstavi bogatstva svoga zavičaja u obliku plakata ili računalne prezentacije na kojoj ćeš, slikom i riječju, dočarati ono po čemu je tvoj zavičaj poseban i prepoznatljiv. Svoju prezentaciju možeš obogatiti i glazbom karakterističnom za kraj u kojemu živiš.</i>	zadataka

Zavičajni sadržaji utvrđeni su u metodičkom instrumentariju koji prati deset nastavnih jedinica, a riječ je o sadržajima koji predstavljaju raznolikost i bogatstvo zavičajnih oblika hrvatskih krajeva koji su prisutni u sve tri vrste metodičkog instrumentarija, a unutar njega u podvrstama svake pojedine skupine.

Tablica 8. Korelacija

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Dunja i Mazalo, Hrvoje Hitrec	Tražilica, str. 107.	Izvantekstovni komentar: unutarpredmetna korelacija s filmskom umjetnošću.
	<i>Prema romanu Smogovci snimljena je istoimena televizijska serija. Na ideju da se snimi serija prema Hitrecovoj knjizi došao je 1981. godine tadašnji urednik Programa za djecu i mladež Pajo Kanižaj, poznati hrvatski književnik. U razmacima od nekoliko godina snimljeno je 38 epizoda u šest sezona.</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Luda mladost, Ivo Brešan	<i>Poslušaj na mreži vokalno-instrumentalnu izvedbu pjesme Luda mladost, poznatiju po refrenu Ulicama moga grada. Nauči je pjevati i svojim nastupom razveseli razred. Pjesmu možete i zajedno otpjevati na završetku godine.</i>	Međupredmetna korelacija s glazbenom kulturom. Stvaralački tip zadataka

Korelativna nastava potiče se metodičkim instrumentarijem koji prati dvije nastavne jedinice. Navedeni primjeri odnose se na drugu i treću skupinu metodičkih sredstava; prvim se potiče unutarpredmetna korelacija s medijskom kulturom, a drugim međupredmetna korelacija s Glazbenom kulturom.

Tablica 9. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u metodičkom instrumentariju; Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): *Modra čitanka*, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	26	Nastavne jedinice	I. skupina meto- -dičkih sredstava	II. skupina meto- -dičkih sredstava	III. skupina meto- -dičkih sredstava
Kategorija					
Usmena književnost		4	2	3	1
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija		6	1	5	1
Književnici i književna baština		6	0	5	1
Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije		1	0	1	0
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština, materinski jezik		7	6	2	1
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje		5	4	3	1
Zavičajnost		12	4	9	4
Korelacija		2	0	1	1

U udžbeniku književnosti za sedmi razred utvrđeno je dvadeset i šest nastavnih jedinica čiji metodički instrumentarij posjeduje sadržaje koji prikazuju kulturu i običaje hrvatskih krajeva. Navedeni metodički instrumentarij svjedoči bogatstvo i raznovrsnost hrvatske kulture i običaja na sadržajnoj, tematskoj razini (npr. motivacijsko pitanje ili objašnjenje koje se odnosi nekog običaja ili književnika), kao i na jezičnoj razini (npr. objašnjenje nepoznatih riječi u tekstu ostvarenom dijalektalnim govorom). Izdvojeni metodički instrumentarij svrstan je u neku od tematskih kategorija koja predstavlja jedan od brojnih oblika hrvatske kulture i običaja. Uočeno je kako metodički instrumentarij koji svjedoči hrvatsku kulturu pojavnost ima u različitim vrstama sve tri skupine metodičkih sredstava.

Potrebno je naglasiti visok stupanj kolizije kako na tematskoj razini koja predstavlja neku od kategorija hrvatske kulture, tako i unutar samoga metodičkog instrumentarija jedne nastavne jedinice.

2.1.2.4. Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Narančasta čitanka, čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Usmena književnost

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Asanaginica, usmena (narodna) balada	Prototekst, str. 157.	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme
	<i>Asanaginica je jedna od najljepših usmenih balada. Nastala je u 17. st. na području Imotske krajine. Govori o nesretnoj sudbini Fatime Arapović, žene turskoga moćnika Asan-age Arapovića.</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Ni med cvetjem ni pravice, Miroslav Krleža	Tražilica, str. 78.	Objašnjenje književnoteorijskog pojma: lik i tema
	<i>'Ni med cvetjem ni pravice' jedna je od 34 balade iz Krležine zbirke 'Balade Petrice Kerempuha'. U njima pjesnik progovara o hrvatskome seljaku koji stoljećima pati služeći domaćim i stranim gospodarima. Jedino što ga održava na životu njegov je optimizam i ironija kojom se bori protiv društvene nepravde. Petrica Kerempuh lik je spretnoga lukavca i vragolana preuzet iz usmenih (narodnih) priča.</i>	
Asanaginica, usmena (narodna) balada	Tražilica, str. 159. <i>Asanaginica je usmena narodna balada nastala između 1646. i 1649. u Imotskoj krajini pod osmanskom vlašću. U usmenome je obliku postojala do 1774., kad ju je zapisao i objavio talijanski putopisac i etnograf Alberto Fortis u svojoj knjizi <i>Viaggio in Dalmazia (Put po Dalmaciji)</i>. (...).</i>	Tekstovni komentar: povijesni

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Volio bih da me voliš,</i> Jure Kaštelan	Stvaralački kutak, str. 101.	Istraživački tip zadataka
	<i>Zapiši narodnu ljubavnu pjesmu poznatu u svojem zavičaju. Istraži kad je nastala i tko ju je prvi zapisao. I 'Biblija' govori o veličini i značaju ljubavi. Apostol Pavao u svojoj 'Prvoj poslanici Korinćanima' donosi 'Hvalospjev ljubavi' opisujući što čovjeku znači ljubav.</i>	
<i>Asanaginica,</i> usmena (narodna) balada	Stvaralački kutak, str. 159.	Istraživački tip zadataka
	<i>1. Istraži podatke o nastanku ove balade te o ostacima Asan-agine kule i Asanaginičina mezara (groba) za koje mnogi vjeruju da se nalaze pokraj Modrog jezera u Imotskoj krajini.</i>	

Metodički instrumentariju u kojem su utvrđeni sadržaji hrvatske usmene književnosti prati tri nastavne jedinice. Riječ je o sadržajima koji svjedoče usmenu književnost i usmeno stvaralaštvo hrvatskih krajeva, a koji pojavnost imaju u različitim podvrstama sve tri skupine metodičkih sredstava.

Tablica 2. Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Na Badnjak,</i> Ksaver Šandor Đalski	Prije čitanja, str. 67.	Uspostavljanje doživljajno-spoznajne motivacije
	<i>Prisjeti se nekoga starog hrvatskog običaja vezanog uz Badnjak u svome kraju. Ispričaj što znaš o njemu.</i>	
	Prototekst, str. 67.	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta
	<i>Na Badnjak, po starim običajima otaca, vlastelin Batorić uvijek je išao u lov. 'Svetkovanjem i održavanjem starih običaja duša postaje</i>	

	<i>ljepša i bolja, čuva od tuđinstva i hrani u narodu poštovanje samoga sebe i ponos', tako je on govorio. Ne mareći za maglu i snijeg koji je padao sve gušće i ustrajnije, u lov odlazi s cijelom četom lugara i momaka.</i>	– teme
Novela od Stanca, Marin Držić	Prototekst, str. 89.	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme
	<i>Pokladna je noć u starome renesansnom Dubrovniku. Gradom se skitaju obijesni mladići Vlaho, Miho i Dživo. Odlučuju se našaliti sa Stancem, starim seljakom iz istočne Hercegovine koji je došao u Dubrovnik prodati kozle, maslac i sir. Nije našao prenoćište pa je odlučio prespavati pored zdenca, umoran i pospan.</i>	
Pogled, Dinko Šimunović	Prije čitanja, str. 97.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Sinjska alka jedinstveno je viteško natjecanje u Europi koje se svake godine održava u gradu Sinju u spomen na 1715. godinu i pobjedu Sinjana u bitki protiv Turaka. Znaš li što o toj viteškoj igri? Ispričaj.</i>	
	Iz rječnika, str. 98	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojмова, imena
	<i>Alka – manji metalni kolut ili обруч, viteška igra; alkar – onaj koji sudjeluje u viteškoj igri alci; alaj-čauš – vođa čete sinjskih alkara, zastavnik.</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Na <i>Badnjak</i> , Ksaver Šandor Đalski	A što ti misliš?, str. 69.	Percepcijski tip zadataka
	<i>2. Što si saznala/saznao o starim hrvatskim običajima? Po čemu se način života opisan u ulomku razlikuje od današnjega načina života?</i>	
	Slikovni prilog, str. 67.	Vizualni prilog
	Okićeni bor	
Pogled, Dinko Šimunović	Tražilica, str. 99.	Tekstovni komentar: kulturološko i etnološko objašnjenje
	<i>Prije same alke, uz uvježbavanje gađanja, priprema se i dotjeruje odjeća i oprema. Odore alkara i alkarskih momaka ističu se ljepotom boja, kroja i ukrasa. Ispočetka su se alkari sami brinuli o opremi, ali s vremenom Viteško alkarsko društvo preuzima brigu oko čuvanja i</i>	

	<i>obnavljanja odjeće.</i>	
	Slikovni prilog, str. 97.	Vizualni prilog
	Sinjska alka (metalni obruč), alkar u narodnoj, alkarskoj nošnji Cetinske krajine.	

Sadržaji koji donose podatke o konkretnim običajima, folkloru i narodnoj tradiciji utvrđeni su u metodičkom instrumentariju koji prati tri nastavne jedinice. Navedeni sadržaji ostvareni su u različitim podvrstama prve i druge skupine metodičkih sredstava, a utvrđen je izostanak treće.

Tablica 3. Književnici i književna baština

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Treba dignuti sidro,</i> Joža Horvat	Prototekst, str. 49. <i>Autor ovog dnevnika šezdesetih je godina 20. st. oplovio svijet, prvi put jedrilicom Besa, a drugi put Modrom lastom. U to je vrijeme plovidba uistinu bila avantura, a uz Jožu u pothvatu na brodu Besa sudjelovali su njegova supruga Renata i sin Marko. S jadranskim plovidbenim iskustvom, puni želje i poštovanja prema moru, otisnuli su se oko svijeta i vratili s ovim zanimljivim brodskim dnevnikom.</i>	Izvantekstovni komentar: biografski
<i>Pogled,</i> Dinko Šimunović	Prototekst, str. 97. <i>Pripovijetka 'Alkar' priča je o ljubavi, povijesti Cetinske krajine i o viteškoj igri alci. U djevojku Martu zaljubljen je mladi Salko, ali i njegov se otac Rašica bori za Martinu naklonost. Na dan održavanja alkarske trke Salko otkriva Martine osjećaje.</i>	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme
<i>Judita,</i> Marko Marulić	Prototekst, str. 115. <i>Marko Marulić napisao je ep 'Judita' 1501. Iskoristio je starozavjetnu biblijsku priču o Juditi, ženi koja je ubila asirskoga vojskovođu Holoferna i tako spasila svoj grad Betuliju. Ovom pričom Marulić potiče na osnaživanje hrvatskoga naroda u borbi protiv Turaka.</i>	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme

Planine, Petar Zoranić	Prije čitanja, str. 117.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Zašto je važno stvarati književne tekstove na materinskome jeziku? Što se time njeguje? Što saznajemo iz djela usmene i pisane književnosti nekoga naroda? Što je njome očuvano?</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Oblak, Dobriša Cesarić	Tražilica, str. 13.	Izvantestovni komentar: autobiografski
	<i>Držim da je jednostavan izraz najbolji od svih mogućih izraza (...) Ponekad prođe i dugo vremena dok nađem pravu riječ. Takvo mjesto u stihu obično ostavljam prazno, ili stavljam u nj samo približno dobru riječ s namjerom da je kasnije zamijenim zaista dobrom, takvom koja će me potpuno zadovoljiti. (D. Cesarić)</i>	
Pjesnici, Antun Branko Šimić	Tražilica, str.15.	Izvantekstovni komentar: književnoteorijski i biografski
	<i>Pjesnik Jure Kaštelan je o Antunu Branku Šimiću rekao: Javio se i nestao kao meteor. Ostala je svjetlost. Iako je za života objavio samo jednu zbirku pjesama Preobraženja, A. B. Šimić promijenio je pjesničko stvaralaštvo te je u hrvatsko pjesništvo unio slobodni, nevezani stih, oslobodio ga rečeničnih i pravopisnih znakova, a posebnu je pozornost posvetio vizualnom izgledu i obliku pjesme (rasporedu stihova i strofa).</i>	
Himna slobodi, Ivan Gundulić	Slikovni prilog, str. 31.	Vizualni prilog
	Vlaho Bukovac, <i>Gundulićev san</i>	
Čežnja, Miroslav Krleža	Tražilica, str. 45.	Izvantekstovni komentar: autobiografski
	<i>Miroslav Krleža u knjizi 'Djetinjstvo u Agramu' opisuje život uz baku Tereziju: 'Ona je pratila kretanje sunca i oblaka, ona je znala da sunce za oblakom znači kišu. Mačka nosi rep vluft, bu lepo vreme! Mladi mesec na nebu, forint v žepu, dobro je živeti, dečec moj dragi! Zahvaljujući bakinu utjecaju, Krleža je napisao 'Balade Petrice Kerempuha', remek-djelo kajkavske književnosti.</i>	
Iz Samobora,	Razumijem što čitam, str. 48.	Analitičko-

Antun Gustav Matoš	4. <i>Kojega slavnoga hrvatskog pisca Matoš spominje? Koji njegov izraz navodi? Potkrijepi navodom.</i>	sintetički tip zadataka
	Iz rječnika, str. 47.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova, imena
	<i>Začinjavac – zast. pjesnik (misli se na Marka Marulića)</i>	
Na Badnjak, Ksaver Šandor Đalski	Razumijem što čitam, str. 69.	Analitičko-sintetički tip zadataka
	3. <i>U zbirci 'Pod starim krovovima' Đalski prikazuje propadanje hrvatskoga plemstva. Iz ulomka ispiši rečenicu u kojoj se ističe žaljenje za sretnijim i boljim vremenima.</i>	
	Tražilica, str. 69.	Izvantekstovni komentar: autobiografski
	<i>'Najviše me se dojmio ladanjski život, koji mi je donosio od prvoga časa usku svezu s prirodom, budeći tako u meni ljubav i smisao za njezine ljepote. Nezaboravne su mi u tom pogledu šetnje s ocem po polju i šumi, ili kad se sjećam na ljetne večeri pak bih s roditeljima i braćom izašao na šetnju – i ondje nam je otac tumačio što su to ove zvijezde nad nama, ili pak majka pripovijedala kakvu nježnu priču o njima.'</i> (K. Š. Đalski)	
Stope u snijegu, Dragutin Tadijanović	Tražilica, str. 71.	Izvantekstovni komentar: autobiografski
	<i>'Tko će se poslije tolikih godina sjetiti, koji je to, i kakav, bio trenutak kad je moja ruka posegnula za papirom i olovkom, ili tintom, da napiše prvu pjesmu? Od proljeća do jeseni, a naročito ljeti, nedjeljama popodne, čim bi se sunce stalo naginjati k zapadu, ja bih se neopazice stao penjati na ravni vrh brijega, kod ulaza u Rastušje, i tamo, nevidljiv bilo kome, među borikama, na travi, stajao ili hodao, pa satima razmišljao, sanjario, sve dok se ne bi pokazala zvijezda Večernjača. Onda, kroz desetljeća sažimam u pjesme svoj život, mlad i sladak, zreo i trpak.'</i> (Dragutin Tadijanović, <i>'Knjiga o sebi i svojim'</i>).	
Kesni Dragutin Domjanić	Tražilica, str. 73.	Tekstovno objašnjenje: književnoteorijski pojam;
	<i>Dragutin Domjanić prvi je u hrvatskoj književnosti njegovao pjesničko stvaralaštvo na kajkavskome narječju. Njegovu poznatu pjesmu 'Fala' uglazbio je skladatelj Vlaho Paljetak i danas se izvodi</i>	

	<i>u mnogim svečanim prilikama. Domjanićevo ime nosi i smotra dječjega kajkavskog pjesništva. Ta se tradicionalna godišnja književna manifestacija održava u Svetom Ivanu Zelini još od 1970. godine, sa zadaćom poticanja stvaranja na kajkavskome narječju.</i>	izvantekstovni komentar: kulturološki
Ni med cvetjem ni pravice, Miroslav Krleža	Tražilica, str. 78.	Tekstovno objašnjenje: književnoteorijsko, sociološko, povijesno
	<i>'Ni med cvetjem ni pravice' jedna je od 34 balade iz Krležine zbirke 'Balade Petrice Kerempuha'. U njima pjesnik progovara o hrvatskome seljaku koji stoljećima pati služeći domaćim i stranim gospodarima. Jedino što ga održava na životu njegov je optimizam i ironija kojom se bori protiv društvene nepravde. Petrica Kerempuh lik je spretnoga lukavca i vragolana preuzet iz usmenih (narodnih) priča.</i>	
Novela od Stanca, Marin Držić	Tražilica, str. 92.	Tekstovno objašnjenje: književnoteorijsko
	<i>Dubrovcānin Marin Držić, nadimkom Vidra, jedan je od najvećih hrvatskih komediografa. 'Novela od Stanca' prva je Držićeva komedija. Prikazana je 1551. godine na piru dubrovačkoga plemića Martolice Džamanjića, a tiskana je iste godine u Veneciji u zbirci 'Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim drugim lijepim stvarmi', zajedno s Držićevom poezijom i drugim njegovim dramskim djelima u stihu.</i>	
	Slikovni prilog, str. 89., 90., 91.	Vizualni prilog
Fotografija – Stanac i Đivo iz predstave <i>Novela od Stanca</i> ;		
Judita, Marko Marulić	Iz pojmovnika, 116.	Tekstovno objašnjenje: književnopovijesno i lingvističko. Reproduktivni tip zadataka
	<i>1. Marko Marulić naziva se Ocem Hrvatske Književnosti. Na temelju jezika kojim je pisao, vremena u kojem je stvarao i teme kojom se bavio u svome djelu objasni njegovu važnost u razvoju hrvatskoga jezika i književnosti.</i>	
	Iz pojmovnika, 116.	Tekstovno

	3. <i>Ep je opsežno epsko književno djelo u stihovima u kojemu se pripovijeda o važnim povijesnim događanjima iz života jednoga naroda, velikim podvizima i junacima iz prošlosti. Koja od navedenih obilježja prepoznaješ u ulomku? Objasni.</i>	objašnjenje: književnoteorijsko. Reproduktivan tip zadataka
	Slikovni prilog, str. 114.	Vizualni prilog
	Marko Marulić, skulptura Ivana Meštrovića.	
<i>Planine,</i> Petar Zoranić	Iz pojmovnika, str. 119. <i>1. Književna baština ukupnost je vrijednih djela usmene i pisane književnosti kojima je očuvana književna i kulturna povijest jednoga naroda.</i>	Tekstovno objašnjenje: književnoteorijski pojam.
<i>More,</i> Josip Pupačić	Tražilica, str. 129. <i>Josip Pupačić rodom je iz Slimena pokraj Omiša, maloga mjesta smještenog iznad kanjona Cetine. Nadahnuće za pjesmu 'More' pronašao je upravo u djetinjstvu kad je u svome rodnom mjestu s visine promatrao more i zamišljao susret s njim.</i>	Izvantekstovni komentar: biografski
<i>Prijateljice,</i> August Šenoa	Tražilica, str. 149. <i>Roman 'Branka' Šenoino je posljednje za života objavljeno djelo. Izlazio je u književnome časopisu 'Vijenac' u nastavcima tijekom 1881. godine. Razdoblje od šezdesetih do osamdesetih godina 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti naziva se 'Šenoino doba' jer je August Šenoa bio središnja osoba u literarnom, kulturnom i javnom životu toga vremena.</i>	Izvantekstovni komentar: biografski
<i>Ja tjeram krdo riječi,</i> Vesna Parun	Tražilica, str. 167. <i>Vesna Parun rodila se na otoku Zlarinu, a svoju ljubav vezuje i uz majčin i očev zavičaj. 'Uz otok Šoltu me je svezala, a od njega sudbinom odvezala moja prekrasna majka Antica rođena Mateljan. Po očevu Prviću postadoh prva hrvatska otočka pjesnikinja. Olinta mi je pak stavila u ruke mirotvornu grančicu poezije.' (Olinta – grčko ime otoka Šolte)</i>	Izvantekstovni komentar: autobografski

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Moj dom,</i> Silvije Strahimir Kranjčević	Tražilica, str. 28. <i>Više o Kranjčevićevu životu i stvaralaštvu možeš saznati na mrežnoj stranici www.sskranjcevic.hr. Na istoj stranici poslušaj zvučni zapis pjesme 'Moj dom'.</i>	Istraživački tip zadataka
<i>Iz Samobora,</i> Antun Gustav Matoš	Tražilica, str. 48. <i>Antun Gustav Matoš rođen je u Tovarniku 1873. godine, a umro 1914. u Zagrebu. Godine 2013. planiran je dovršetak radova na obnovi Matoševe rodne kuće, a sa željom da ona bude mjesto kulture i susreta na krajnjemu istoku Hrvatske. Više o Matoševoj kući, njegovu životu i stvaralaštvu saznaj na stranicama Društva 'Antun Gustav Matoš'.</i>	Istraživački tip zadataka
<i>Sumrak,</i> Đuro Sudeta	Tražilica, str. 106. <i>Zanimljivosti o stvaralaštvu i životu Đure Sudete pronaći ćeš na mrežnim stranicama Đuro Sudeta na webu. To je završni korak velikoga projekta nastaloga u povodu stote godišnjice piščeva rođenja.</i>	Istraživački tip zadataka
<i>Kći Lotrščaka,</i> Marija Jurić Zagorka	Stvaralački kutak, str. 113. <i>2. Marija Jurić Zagorka borila se za ženska prava. Pokrenula je i uređivala 'Ženski list', prvi hrvatski časopis za žene. U Hrvatskom se saboru 1917. zauzela za pravo glasa žena i njihovo priznavanje kao punopravnih građana u tadašnjoj monarhiji. 'Dajte nam prava i tada ćete nam dati i dužnosti', poručila je tada saborskim zastupnicima. Istraži kad su u našoj i ostalim europskim zemljama žene dobile pravo glasa i napiši svoje mišljenje o tome. Razgovarajte o prikupljenim podacima u razredu.</i>	Istraživački tip zadataka
<i>Judita,</i> Marko Marulić	Stvaralački kutak, str. 116. <i>1. Prikupi pojedinosti i slike iz Marulićeva života i istraži o njegovu značaju za hrvatski jezik i književnost. Od prikupljenoga materijala izradite razredni plakat 'Marko Marulić – otac hrvatske književnosti.'</i>	Istraživački tip zadataka.

Planine, Petar Zoranić	Stvaralački kutak, str, 119.	Stvaralački tip zadataka
	<i>1. U svoju bilježnicu nacrtaj 'Stablo hrvatskih jabuka' i u jabuke na njemu upiši hrvatske autore i književna djela koja smatraš važnima. Predstavi u razredu svoje stablo i obrazloži odabir.; 2. Razmisli o važnosti stvaranja i čitanja na hrvatskome jeziku. Navedi pet razloga kojima ćeš potaknuti svoje vršnjake na pisanje i čitanje tih djela.</i>	

Podaci i zanimljivosti te zadaci vezani uz hrvatske književnike i hrvatsku književnu baštinu pojavnost imaju u metodičkom instrumentariju koji prati dvadeset nastavnih jedinica. Riječ je o onim sadržajima kojima se potiče dublje razumijevanje i uočavanje važnosti pojedinih književnika i književnih djela, a koji su ostvareni u raznim podvrstama sve tri skupine metodičkih sredstava.

Tablica 4. Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Pismo, Miroslav Krleža	Tražilica, str. 103.	Izvantekstovni komentar: biografski
	<i>Krležino dopisivanje najmanje je istražen dio njegove dosad poznate pisane ostavštine. Od osobnih, posve intimnih obiteljskih pisama objavljeno ih je samo šest. To su pisma upućena supruzi Beli Krleži u bolnicu 1980. godine. Velik dio neobjavljenih pisama sačuvan je i pohranjen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.</i>	
Himna slobodi, Ivan Gundulić	Tražilica, str. 32.	Izvantekstovni komentar, kulturološki
	<i>Libertas (lat. 'sloboda') natpis je na staroj zastavi grada Dubrovnika koja se svake godine podiže na Orlandov stup na otvorenju Dubrovačkih ljetnih igara, i to uz glazbenu pratnju i stihove Gundulićeve 'Himne slobodi'</i>	
Planine, Petar Zoranić	Tražilica, str. 119.	Izvantekstovni komentar: kulturološki
	<i>Iako se rodio u Zadru, Petar Zoranić podrijetlom je iz Nina. Osnovna škola u Ninu nosi njegovo ime, a 2008., u povodu obilježavanja 500.</i>	

	<i>obljetnice njegova rođenja, Ninjani su uredili spomen-park 'Zoranićev Nin'. Svake se godine tijekom svibnja u Ninu organiziraju aktivnosti vezane uz obilježavanje Zoranićeva lika i djela jer se smatra da je književnik svoje djelo 'Planine' započeo pisati upravo u svibnju.</i>	
<i>Prva rič što sam je čuo,</i> Vanja Radauš	Tražilica, str. 121. <i>Dani hrvatskoga jezika obilježavaju se od 1991. svake godine od 11. do 17. ožujka. Nastali su kao spomen na 'Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika' po nadnevcima događaja: Deklaracija je prihvaćena 13. ožujka, do 15. ožujka potpisale su je sve važne udruge, ustanove i pojedinci, a 17. ožujka 1967. objavljena je u zagrebačkom tjedniku 'Telegram'.</i>	Izvantekstovni komentar: jezični
<i>Hrvatski jezik,</i> Vladimir Nazor	Tražilica, str. 123. <i>Vladimir Nazor rođen je u Postirama na otoku Braču. Svake se godine od 1996. u svibnju u tome mjestu njemu u spomen obilježavaju 'Nazorovi dani'. Tijekom trajanja te kulturne manifestacije, održavaju se brojni školski, obrazovni i kulturno-umjetnički i zabavni programi.</i>	Izvantekstovni komentar: kulturološki

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Hrvatska,</i> Drago Ivanišević	Tražilica, str. 30. <i>Pjesmu 'Hrvatska' Drago Ivanišević posvetio je Većeslavu Holjevcu, zagrebačkome gradonačelniku od 1952. do 1962. godine, za čijega je upravljanja gradom počela izgradnja Novoga Zagreba. Holjevac je bio predsjednik Marice iseljenika Hrvatske koja okuplja Hrvate izvan domovine. Više o Matici iseljenika potraži na mreži.</i>	Istraživački tip zadataka

Metodički instrumentarij u kojemu su utvrđeni sadržaji koji se odnose na kulturne događaje i institucije hrvatskih krajeva, pojavnost ima u šest nastavnih jedinica. Navedene podvrste metodičkog instrumentarija obuhvaćaju drugu i treću skupinu metodičkih sredstava.

Tablica 5. Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština i materinski jezik

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Kesni sneg,</i> Dragutin Domjanić	Iz rječnika, str. 72. <i>Vse – sve; snežek – sniježak; stiha – tiho; težek – težak; snočka – sinoć; spala – spavala; vsega – svega; vu – u; dišeći – mirisni; šari – šareni; ječmen – ječam; jari – koji se sije u proljeće; bu – bude; pak – opet; črleni – crveni; kakti – kao; naj – nemoj.</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Ni med cvetjem ni pravice,</i> Miroslav Krleža	Iz rječnika, str. 77. <i>Dišeći – mirisni; srečen – sretan; naj – neka; del si bum – stavit ću se; škrlak – šešir; goreči – vatreni; črleni – crveni; med – među; cvetje – cvijeće; pravica – pravda; fijolica – ljubičica; smardivi – smrdljivi; terputec – trputac, neugledna poljska biljka; jalnuš – zavidnik (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Novela od Stanca,</i> Marin Držić	Iz rječnika, str. 91. <i>Kozle – jare; ovdí – ovdje; obučen na vlašku – obučen kao seljak; asprica – novac; ma nu – ma hajde; er ti sam veomi rad – jer si mi veoma drag; š njimi – s njima; viđu – vidim; srijećom – srećom (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Judita,</i> Marko Marulić	Iz rječnika, str. 115. <i>Libar – knjiga/pjevanje; kih – kojima; uzdarži – sadrži/nalazi; historija – povijest; versih – stihovima; harvacki – hrvatskim; Oloferna – Holoferna; puk – narod; pogibili – pogibije; razdiljena – razdijeljena; ne hti(j) – nemoj; dilu – dijelu; napravi – upravi; (...)</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Prva rič što sam je čuo,</i> Vanja Radauš	Iz rječnika, str. 120. <i>Rič – riječ; mater – majka; 'rvatska – hrvatska; divaniti – razgovarati, pričati; uvik – uvijek; pivati – pjevati; tepati – nježno govoriti kome; snaša – žena sa sela, didak – djed; vom – ovom</i>	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
<i>Hrvatski jezik,</i> Vladimir Nazor	Prije čitanja, str. 122. <i>Koliko se jezik kojim govoriš na nastavi s učiteljima razlikuje od onoga kojim govoriš kod kuće i sa svojim prijateljima? Što znači imati bogat rječnik? Kako se rječnik može obogatiti?</i>	Uspostavljanje doživljajno-spoznajne motivacije

Breza, Slavko Kolar	Iz rječnika, str. 152	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
	<i>Nacrkevala (kajk.) – nacrkavala, pogrdna riječ u značenju odmorila; zijati (kajk.) – vikati; kakti (kajk.) – kao; nis (kajk.) – nisam; bormeš (kajk.) – bogme (...)</i>	
Koža, Mate Balota	Iz rječnika, str. 155.	Objašnjenje nepoznatih riječi, pojmova i imena
	<i>Ur, ure – sati; mati – majka; hodila – hodala; miljari – tisuća; natašte – na prazan želudac; priko – preko; brigi – bregova; drag – dolina; donila – donijela; glas – vijest; krepala – uginula; bona – bolesna; hiža – kuća; prez – bez; muke – brašna; šolda – novčića; jopet – opet; škrbi – brige (...)</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Hrvatski jezik,</i> Vladimir Nazor	Razumijem što čitam, str. 123.	Analitičko-sintetički tip pitanja
	<i>1. Komu se obraća pjesnik? Kojim epitetima dočarava svoj osjećaj prema hrvatskom jeziku? Potkrijepi navodom iz pjesme?; 3. Kojim je stihom opisan način na koji je pjesnik usvojio jezik? Protumači preneseno značenje riječi 'osvojio' u tome stihu.</i>	
<i>Hrvatska,</i> Drago Ivanišević	Razumijem što čitam, str. 30	Analitičko-sintetički tip pitanja
	<i>3. Što pjesnik naglašava stihom „Hrvatska je riječ koju naučih od majke“? Što njemu znači hrvatski jezik? S kime ga povezuje? Zašto mu je toliko važan?</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Kesni sneg,</i> Dragutin Domjanić	Stvaralački kutak, str. 73.	Istraživački tip zadataka
	<i>1. Potraži u školskoj knjižnici podatke o književnicima koji su pisali na kajkavskome narječju pa napiši zanimljive pojedinosti o njima i njihovu stvaralaštvu. Izdvoji još jednu pjesmu na kajkavskome narječju s temom i motivima iz prirode, a zatim potraži jednu sa</i>	

	<i>sličnim motivima pisanu čakavskim ili štokavskim narječjem. Pročitaj ih glasno na satu izražajnog čitanja.</i>	
Prva rič što sam je čuo, Vanja Radauš	Razumijem što čitam, str. 121.	Analitičko-sintetički tip zadataka
	<i>4. Protumači stihove 'Divane uvik od kako pamte samo 'Rvatski.' Kakav je odnos Slavonaca prema hrvatskome jeziku?; 5. Koje osjećaje Slavonci izražavaju svojim jezikom? Potkrijepi navodima iz pjesme.; 6. U kojim se sve prilikama koriste hrvatskim jezikom. Potkrijepi navodima.; 7. Pronađi u pjesmi stihove kojima pjesnik izražava: a. ljubav prema jeziku; b. ljubav prema Slavoniji; c. važnost hrvatskoga jezika za Slavonce; d. ponos.</i>	
	Iz pojmovnika, str. 121.	Reproduktivni tip zadataka
	<i>3. Kojim je narječjem napisana pjesma: čakavskim, kajkavskim ili štokavskim? Pronađi riječi kojima ćeš potkrijepiti svoj odgovor. Na koja si obilježja obratila/obratio pozornost pri određivanju narječja? Kako se zove lirska pjesma na narječju ili dijaletku?; 4. Zašto je pjesnik odabrao izraziti svoj odnos prema Slavoniji i hrvatskome jeziku na narječju, a ne na standardnome književnom jeziku? Što je time naglašeno?</i>	
Stvaralački kutak, str. 121.	Istraživački tip zadataka	
<i>2. Mnogi hrvatski književnici, pišući na narječju, izražavaju svoju ljubav prema rodnome kraju. Istraži koje su posebnosti narječja kojim se govori u tvome kraju, te potraži autora koji stvara na tome narječju. Pronađi njegov domoljubni tekst ili pjesmu i na njemu uoči obilježja narječja kojemu pripada. Rezultate svoga istraživanja predstavite razredu.</i>		

Metodički instrumentarij u kojem su utvrđeni sadržaji koji se odnose na stvaralaštvo na hrvatskim narječjima te ukazuju na važnost hrvatske jezične baštine i hrvatskoga kao materinskoga jezika, prate devet nastavnih jedinica. Navedeni sadržaji pojavnost imaju u različitim podvrstama sve tri skupine metodičkih sredstava.

Tablica 6. Povijest, nacionalni identitet i domoljublje

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Moj dom,</i> Silvije Strahimir Kranjčević	Prije čitanja, str. 26. <i>Kako bi se osjećala/osjećao daleko od svoga doma? Što bi ti nedostajalo? Koje bi slike nosila/nosio u svome srcu?</i>	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
<i>Hrvatska,</i> Drago Ivanišević	Prije čitanja, str. 29. <i>Čime bi predstavila/predstavio svoju domovinu i ljude koji žive u njoj u reklamnoj poruci za strane turiste? Zašto? Ispričaj.</i>	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije.
<i>Iz Samobora,</i> Antun Gustav Matoš	Prototekst, str. 46. <i>Pisac se nakon putovanja velikim gradovima (Pariz, Rim, Beograd) vraća u Hrvatsku gdje posjećuje i s osjećajem privrženosti i domoljublja opisuje mjesta koja su na njega ostavila poseban dojam. Jedno je od mjesta bio i gradić Samobor smješten nekoliko kilometara zapadno od Zagreba. Na početku putopisa pjesnik navodi stihove iz 'Đulabija' hrvatskoga preporodnog pjesnika Stanka Vraza.</i>	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme
<i>Soba 325,</i> Ivana Simić Bodrožić	Prije čitanja, str. 36. <i>U Domovinskom ratu u Hrvatskoj mnogi su ljudi nestali i do danas nisu pronađeni. Njihov nestanak ostavio je traga na životima njihovih obitelji koje se s gubitkom i neznanjem teško nose. Što znaš o Domovinskom ratu?</i>	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
<i>Kći Lotrščaka,</i> Marija Jurić Zagorka	Prototekst, str. 110. <i>U kući preko puta kraljevske palače na Griču živio je zvonar kule Lotrščak, knez Mikula Plemenščak, s lijepom kćeri Mandušom koja je ulazila u osamnaestu godinu. (...)</i>	Objašnjenje strukturnih elemenata teksta – teme

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Moj dom, Silvije Strahimir Kranjčević	A što ti misliš?, str. 28.	Percepcijski tip zadataka
	<i>1. Pjesnik svoju domovinu naziva domom. Zašto izjednačuje značenje tih dviju riječi? Što tebi znači dom, a što domovina? Ispričaj.</i>	
	Razumijem što čitam, str. 28.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>1. Koji osjećaj pjesnik naglašava stihom 'Ja domovinu imam; tek u srcu je nosim'? Objasni. Što sve nosi u srcu? Potkrijepi navodima iz pjesme.; 2. Što se događa s pjesnikovom domovinom? Na koji način pjesnik suosjeća s njom? Pronađi stihove kojima ćeš dokazati da je on: a. zabrinut, b. bespomoćan, c. pažljiv, d. razočaran, e. ponosan.; 4. Što je pjesnik sve 'iznio' iz požara koji je ugrozio domovinu? Izdvoji pjesničke slike kojima predočuje: a. snagu domovine; b. njezin ponos i ljepotu; c. njezinu bogatu povijest; d. njezinu patnju.</i>	
	Slikovni prilog, str. 26., 27.	
Pleteni grb Republike Hrvatske	Vizualni prilog	
Hrvatska, Drago Ivanišević	Prije čitanja, str. 30.	Percepcijski tip pitanja
	<i>2. Na koji način pjesnik izražava svoje osjećaje prema domovini? Je li ih probudio i u tebi? Kako? Ispričaj.</i>	
	Razumijem što čitam, str. 30.	Analitičko sintetički tip pitanja
<i>5. Kakvi su Hrvati među drugim narodima? Koje ih osobine krase? Potkrijepi navodima. Koje osjećaje ti stihovi pobuđuju u tebi? Objasni.</i>		
Himna slobodi, Ivan Gundulić	Razumijem što čitam, str. 32.	Analitičko- sintetički tip pitanja
	<i>3. Objasni stihove 'uzroče istini od naše sve slave'. Na koji je način sloboda utjecala na slavu Dubrovnika? Prisjeti se slavne dubrovačke povijesti te objasni.</i>	
Soba 325, Ivana Simić Bodrožić	Tražilica, str. 37.	Izvantekstovni komentar:
	<i>Prognanici iz Vukovara tijekom Domovinskoga rata spas su nalazili</i>	

	<i>u ratom nezahvaćenim područjima, tako i u Hrvatskom zagorju. Hrvatska spisateljica Ivana Simić Bodrožić jedno je vrijeme živjela u Kumrovcu, o čemu je pisala i u svome nagrađivanom romanu Hotel Zagorje.</i>	povijesni i socijalni
Iz <i>Samobora,</i> Antun Gustav Matoš	Razumijem što čitam, str. 48. 6. Što Samobor čini 'bedenom hrvatstva'? Potkrijepi navodima iz ulomka.; 7. Na koji su način ljudi i krajevi neraskidivo povezani? Potkrijepi navodom iz ulomka. Zašto pripovjedač kaže da je 'hrvatska okolica najbolja škola patriotizma'? Ispričaj.	Analitičko- sintetički tip zadataka

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Moj dom,</i> Silvije Strahimir Kranjčević	Stvaralački kutak, str. 28. 2. Napiši Kranjčeviću pismo u kojemu ćeš pisati o nekim novijim zbivanjima u domovini. Pismo započni riječima: 'Da, još te tu je!'	Stvaralački tip zadataka

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju povijest, nacionalni identitet i domoljublje, odnosi se na one sadržaje koji ukazuju na povijesna događanja, osobe važna hrvatskim krajevima te ukazuju na važnost razumijevanja pojmova nacionalni identitet i poticanje domoljublja. Sadržaji su ostvareni u različitim podvrstama sve tri skupine metodičkih sredstava.

Tablica 7. Zavičajnost (regionalnost, arheološki ostaci, građevine i infrastruktura, bogatstvo flore i faune)

Metodička sredstva koja uvjetuju recepciju teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Himna slobodi,</i> Ivan Gundulić	Prije čitanja, str. 31.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Na ulazu u dubrovačku tvrđavu Lovrijenac uklesan je natpis: NON BENE PRO TOTO LIBERTAS VENDITUR AURO (Sloboda se ne prodaje ni za sve blago). Zašto je sloboda važna svakom čovjeku?</i>	
<i>Odlazak,</i> Tin Ujević	Prije čitanja, str. 42.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Kad razmišljaš o svojem rodnom kraju, koje su slike neizostavne?</i>	
<i>Iz Samobora,</i> Antun Gustav Matoš	Prije čitanja, str. 46.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Kako provodiš vrijeme u prirodi? Ideš li kad u dulje šetnje svojim krajem? Što tad najviše voliš promatrati? Ispričaj.</i>	
<i>Vraćam se,</i> Arsen Dedić	Prije čitanja, 142.	Uspostavljanje doživljajno- spoznajne motivacije
	<i>Koje bi ti osobe, slike, okusi i mirisi iz tvoga doma najviše nedostajali da moraš oputovati na neko vrijeme? Što bi prvo učinila/učinio kad bi se nakon godine dana vratila/vratio? Zašto?</i>	

Metodička sredstva koja omogućuju razumijevanje i tumačenje teksta

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Hrvatska,</i> Drago Ivanišević	Razumijem što čitam, str. 30.	Analitičko- sintetički tip zadataka
	<i>2. Koje prirodne ljepote domovine pjesnik zapaža? Zašto kaže da one nisu Hrvatska: a. za njega one nisu vrijedne; b. želi istaknuti najvrjednije – ljude i njihovu povezanost?</i>	
	Slikovni prilog, str. 29.	Vizualni prilog
Fotografija – Stonski kanal		
<i>Odlazak,</i>	Razumijem što čitam, str. 43.	Analitičko-

Tin Ujević	2. U kojem se dijelu Hrvatske nalazi pjesnikov rodni kraj? Po čemu to zaključuješ?; 3. Pjesnik se prisjeća slavne prošlosti svojega kraja. Potvrdi stihovima iz pjesme.	sintetički tip zadataka
Iz <i>Samobora</i> , Antun Gustav Matoš	Razumijem što čitam, str. 48. 2. Koji osjećaj pisac posebno naglašava prvom rečenicom 'jesen, prva hrvatska jesen iza dugog, dugog vremena'...? Objasni.; 3. Zašto pisca rana jesen podsjeća na proljeće? Koje prirodne ljepote zapaža? Okolicu kojega grada opisuje? Tko ga prati u njegovoj šetnji? Potkrijepi navodima iz ulomka...; 5. Zašto se piscu okolica Samobora toliko sviđela? Po čemu je posebna, što u sebi objedinjuje? Ispričaj.	Analitičko-sintetički tip zadataka
	Slikovni prilog, str. 46.	Vizualni prilog
	Samoborski dvorac na brijegu.	
Kći <i>Lotrščaka</i> , Marija Jurić Zagorka	Tražilica, str. 113. Kula Lotrščak jedan je od simbola Zagreba. Nalazi se na Gradecu, uz nekadašnja mala gradska vrata Dverce na Strossmayerovu šetalištu. Uz Kamenita vrata i Popov toranj smatra se do danas najbolje sačuvanom građevinom koja je služila za obranu grada. U Kuli je smješten Grički top koji svakoga dana pucnjem označuje podne. Na vrhu se nalazi kupola s vidikovcem.	Izvantekstovni komentar: povijesni
	Slikovni prilog, str. 110., 111., 112.	
	Fotografija: 1. Kula Lotrščak, 2. skulptura Stjepana Gračana: Marija Jurić Zagorka	
Prva rič što sam je čuo, Vanja Radauš	Razumijem što čitam, str. 121 3. O kojemu kraju u Hrvatskoj govori pjesnik? Kako opisuje svoju Slavoniju? Potkrijepi navodom iz pjesme.	Analitičko-sintetički tip zadataka
	Slikovni prilog, str. 120.	Vizualni prilog
	Žitni klas	
Hrvatski jezik, Vladimir Nazor	Slikovni prilog, str. 122. Jerolim Miše, Pučišće	Vizualni prilog

Plinska lanterna na Griču, Vjekoslav Majer	Slikovni prilog, str. 124., 125.	Vizualni prilog
	Lanterna na zgradi	
Vraćam se, Arsen Dedić	Slikovni prilog, str. 142.	Vizualni prilog
	Šibenska katedrala	
Breza, Slavko Kolar	Tražillica, str. 153.	Izvantekstovni komentar: zavičajni
	<i>O kraju o kojemu govore mnoge Kolarove novele, autor je rekao: 'Kraj za oko vrlo lijep, na valovitim brežuljcima izmjenjuju se tamnozeleno šume, šumice i šikare sa žutozelenim livadama i sivim oranicama. Zemlja je teška i isprana ilovača, mučna za obradu i nezahvalna. Narod je tamo dobroćudan, miran i tih, a u ono vrijeme bijaše u 80 i više postotaka nepismen. Sve to svega 20 do 50 km daleko od glavnoga grada Zagreba...!'</i>	

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
Hrvatska, Drago Ivanišević	Stvaralački kutak, str. 30.	Stvaralački tip zadataka
	<i>1. Prisjeti se zajedničkoga izleta s razredom i putovanja Hrvatskom. Navedi dvadesetak imenica i pridjeva koje bi uporabila/uporabio u opisu hrvatskih krajoliak, npr. 'zelena šuma, toplo sunce'... S pomoću tih riječi i izraza osmisli reklamni slogan kojim ćeš predstaviti svoju domovinu kao poželjno turističko odredište.</i>	
Odlazak, Tin Ujević	Stvaralački kutak, str. 43.	Stvaralački tip zadataka
	<i>2. Napiši 'Plavu priču' koju ćeš posvetiti mjestu u kojemu živiš. Temeljno raspoloženje neka bude smirenost. Za pisanje priče pripremi se promatranjem svega oko sebe i bilježenjem pjesničkih slika. Koje su boje prozori na kući pokraj koje svakodnevno prolaziš? Koliko nijansi zelene boje zamjećuješ na stablu u blizini? Kako izgledaju ljudi koje susrećeš? Kakav je dan?</i>	
Plinska lanterna na Griču,	Stvaralački kutak, str. 126.	Istraživački tip zadataka
	<i>1. Većina gradova ima svog sveca zaštitnika. Grad Zagreb ima svoju</i>	

Vjekoslav Majer	<i>zaštitnicu – Majku Božju od Kamenitih vrata. Upravo na njezin blagdan, 31. svibnja, obilježava se Dan grada Zagreba. Istraži kako je nastao Zagreb i zašto su Kamenita vrata postala zavjetno mjesto mnogih Zagrepčana i posjetitelja Zagreba.; 2. Koje pojedinosti iz prošlih vremena daju posebnu ljepotu mjestu ili gradu u kojemu živiš? Kojem razdoblju prošlosti pripadaju? Istraži ih i predstavi u prezentaciji pod naslovom 'Sličice iz prošlosti moga mjesta/grada.</i>	
Vraćam se, Arsen Dedić	Stvaralački kutak, str. 143. <i>1. Istraži o Hrvatima koji žive izvan svoje domovine. U kojim stranim državama u svijetu živi najviše Hrvata? Kako se okupljaju u zajednice i njeguju hrvatski jezik i običaje svoga zavičaja? Rezultate predstavite u razredu.</i>	Istraživački tip zadataka

Metodički instrumentarij uvršten u kategoriju zavičajnosti obuhvaća one sadržaje kojima se prikazuju i ukazuje na bogatstvo i raznovrsnost zavičajnih obilježja hrvatskih krajeva. Zavičajne osobine hrvatskih krajeva utvrđene u metodičkom instrumentariju pojavnost imaju u deset nastavnih jedinica, a navedeni sadržaji ostvareni su u različitim podvrstama sve tri skupine metodičkih sredstava.

Tablica 8. Korelacija

Metodička sredstva koja potiču i razvijaju različite oblike samostalnog i stvaralačkog rada učenika

Predložak teksta	Primjer metodičkog instrumentarija	Vrsta met. instr.
<i>Moj dom,</i> Silvije Strahimir Kranjčević	Stvaralački kutak, str. 28 <i>1. Četiri kitice iz pjesme nauči krasnosloviti u stilu rapa ili hip-hop pjesme.</i>	Međupredmetna korelacija s glazbenom kulturom. Stvaralački tip zadataka
	Tražilica, str. 28.	Međupredmetna

	<i>Više o Kranjčevićevu životu i stvaralaštvu možeš saznati na mrežnoj stranici www.sskranjcevic.hr. Na istoj stranici poslušaj zvučni zapis pjesme 'Moj dom'.</i>	korelacija s glazbenom kulturom. Istraživački tip zadataka
<i>Odlazak,</i> Tin Ujević	Tražilica, str. 42. <i>Pjesmu 'Odlazak' uglazbio je i otpjevao Arsen Dedić, hrvatski pjesnik i kantautor. Poslušaj njegovu izvedbu na mreži.</i>	Međupredmetna korelacija s glazbenom kulturom. Istraživački tip zadadaka
<i>Vraćam se,</i> Arsen Dedić	Tražilica, str. 143. <i>Arsen Dedić poznati je hrvatski glazbenik i pjesnik. Pjesma 'Vraćam se' uglazbljena je i snimljena u nekoliko inačica. Njegovu samostalnu izvedbu te duete s Kemalom Montenom i riječkom pjevačicom Tinom Vukov možeš poslušati na mrežnim stranicama.</i>	Međupredmetna korelacija s glazbenom kulturom. Istraživački tip zadataka

Metodički instrumentarij kojim se potiče međupredmetna (Glazbena kultura) nastava književosti, utvrđen je u tri nastavne jedinice. Metodički instrumentarij pojavnost ima u zadacima treće skupine metodičkih sredstava.

Tablica 9. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u metodičkom instrumentariju; Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Narančasta čitanka*, čitanka za osmi razred osnove škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	32	Nastavne jedinice	I. skupina meto- -dičkih sredstava	II. skupina meto- -dičkih sredstava	III. skupina meto- -dičkih sredstava
Kategorija					
Usmena književnost		3	1	2	2
Konkretni običaji, folklor i narodna tradicija		3	3	2	0
Književnici i književna baština		20	4	15	6
Kulturne (umjetničke i znanstvene) manifestacije i institucije		6	0	5	1
Dijalektalno stvaralaštvo, jezična baština, materinski jezik		9	8	2	2
Povijest, nacionalni identitet i domoljublje		6	5	5	1
Zavičajnost		10	4	9	4
Korelacija		3	0	0	3

U udžbeniku književnosti za osmi razred utvrđene su trideset i dvije nastavne jedinice u čijem metodičkom instrumentariju pojavnost imaju sadržaji hrvatske kulture i običaja. Sadržaji metodičkoga instrumentarija koji svjedoče kulturu i običaje hrvatskih krajeva na sadržajnoj, tj. tematskoj (npr. motivacijsko pitanje ili objašnjenje koje se odnosi nekog običaja ili književnika) i jezičnoj razini (npr. objašnjenje nepoznatih riječi iz teksta ostvarenog dijalektalnim govorom), ukazuju na bogatstvo i raznovrsnost hrvatske kulture te su podijeljeni u pojedine tematske kategorije. Unutar svake tematske kategorije izvršena je podjela raznih vrsta metodičkog instrumentarija u jednu od tri skupine metodičkih sredstava.

Potrebno je naglasiti visok stupanj kolizije kako na tematskoj razini koja predstavlja neku od kategorija hrvatske kulture, tako i unutar samoga metodičkog instrumentarija jedne nastavne jedinice.

2.2. Udžbenici iz hrvatskoga jezika – tablični prikaz

Kod udžbenika iz hrvatskoga jezika, a zbog specifičnosti njihove namjene, pojavnost sadržaja kulture i običaja hrvatskih krajeva, odnosno njihov utjecaj u građi istraživanih udžbenika iz hrvatskoga jezika, nalazi se na razini lingvometodičkih predložaka i na razini cjelovitih nastavnih jedinica.

Dobiveni rezultati (kvalitativni i kvantitativni prikaz sadržaja hrvatske kulture i baštine u odabranim udžbenicima iz hrvatskoga jezika) podijeljeni su na kategorije prema kojima se najbliže može odrediti tematska i motivska pripadnost traženih sadržaja kulturi i običajima hrvatskih krajeva. Rezultati istraživanja lingvometodičkih predložaka prikazani su u tablicama podijeljenima na kategorije, a ukazuju na bogatstvo i šarolikost sadržaja koji svjedoče kulturu i običaje, odnosno zavičajnost svih hrvatskih krajeva. Kategorije su sljedeće:

a) *narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika*⁷ – obuhvaća one lingvometodičke predloške i nastavne jedinice koje svojim tekstom svjedoče osobitosti tri hrvatska narječja i njihovih dijalekata, lingvističke definicije hrvatskih narječja i njihovih dijalekata, zavičajnih i mjesnih govora te hrvatskoga kao materinskoga jezika. Potom je riječ o onim lingvometodičkim predloškima koji sadržajem svjedoče povijesni razvoj hrvatskoga jezika, odnosno jezične osobitosti i zakonitosti u povijesnom razvoju hrvatskoga standardnog jezika.

b) *konkretni običaji i narodna tradicija* - okuplja one sadržaje prisutne u lingvometodičkim predloškima koji svjedoče o običajima hrvatskih krajeva: godišnjim, životnim i radnim, kao i o folkloru kao spoju usmenosti, tradicijske glazbe, plesa te dramske i likovne umjetnosti te o tradicionalnim obrtima, nošnji, jelu. (Udier, 2014., 207. -222.)

c) *utjecaj usmenih oblika na jezično i književno stvaralaštvo hrvatskoga jezika*⁸ – obuhvaća lingvometodičke predloške čiji sadržaji svjedoče usmenu tradiciju i oblike a koji su upravo svojom učestalom primjenom, bilo u svakodnevnoj komunikaciji, bilo izvođenjem ciljanih

⁷ Kategorije *narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika* i *znamenite osobe za hrvatsku kulturu* nisu prisutne u udžbeniku iz hrvatskoga jezika *Volimo hrvatski* za peti razred osnovne škole.

⁸ Kategorija *utjecaj usmenih oblika na jezično i književno stvaralaštvo hrvatskoga jezika* nije uočena u udžbeniku iz hrvatskoga jezika *Volimo hrvatski* za sedmi razred osnovne škole ni u udžbeniku iz hrvatskoga jezika *Volimo hrvatski* za osmi razred osnove škole..

usmenih oblika u posebnim situacijama, utjecali na razvoj hrvatskoga jezika, doveli do očuvanja i širenja rječnika hrvatskih narječja i hrvatskoga standardnoga jezika te podigli usmenu književnost hrvatskih krajeva na razinu i status hrvatskoga književnog temelja.

d) *zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva* – u ovoj kategoriji zastupljeni su lingvometodički predlošci čiji sadržaj upućuje na prisutnost zavičajnih i povijesnih karakteristika hrvatskih krajeva. Unutar zavičajnosti prate se sadržaji koji ukazuju na geografske, biljne i životinjske karakteristike hrvatskih krajeva; karakteristike i materijal gradnje stambenih i sakralnih objekata, podatke o umjetničkim institucijama i umjetničkim osobitostima pojedinih hrvatskih gradova. Kada je riječ o povijesnim osobitostima, izdvojeni su oni lingvometodički predlošci čiji sadržaj donosi opis ili ukazuje na povijesne osobe i povijesna događanja važna za Republiku Hrvatsku, formiranje i očuvanje njezin nacionalni, jezičnog, kulturnog identiteta.

e) *znamenite osobe za hrvatsku kulturu (književnost, povijest, umjetnost, tehnologiju, znanost...)* – obuhvaća one lingvometodičke predloške koji sadržajem svjedoče važnost pojedinaca koji su djelovali ili još djeluju na pojedinim znanstvenim, društvenim, umjetničkim, medicinskim, humanističkim i drugim poljima i na taj način doprinijeli i doprinose kulturnom razvoju i razvijanju svih hrvatskih krajeva, odnosno Hrvatske kao zemlje bogate kulture i prepoznatljive u svijetu.

Istraživanjem obuhvaćene cjelovite nastavne jedinice u odabranim udžbenicima iz hrvatskoga jezika odnose se na prvu kategoriju, *narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika*.

Cjelovite nastavne jedinice izdvojene su kao drugi dio druge istraživačke cjeline upravo zato što se građa koja govori o hrvatskim narječjima, povijesti hrvatskoga jezika i književnoga jezika, o hrvatskom kao materinskom i kao inom jeziku, prostire u potpunosti nastavne jedinice.

2.2.1. Lingvometodički predlošci u udžbenicima iz hrvatskoga jezika

2.2.1.1. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak, Julijana (2014.): *Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Konkretni običaji i narodna tradicija hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Zbog čega su se slama i panji na Badnjak nosili u stane?, (Hrvatske novine, tajednik Gradišćanskov Horvatov)</i>	Opis badnjeg običaja unosa slame i panjeva na badnju noć u kuću na ognjište.	Jezik gradišćanskih Hrvata – utjecaj triju hrvatskih narječja.	Jaslice	Hrvatski jezik i dvojezičnost, str. 10.
<i>Zlatarenje u Međimurju, prema: Franjo Cimerman, Obrt u Međimurju</i>	Opis bogatstva rijeka Mure i Drave zlatnom rudom i razvoj tradicionalnog obrta, zlatarenja.		Fotografski prikaz ispiranja zlatne rude na rijeci Muri.	Čestice, str. 36.
<i>Lijepa naša maslina, preuzeto iz dokumentarne emisije Škrinja</i>	Grane masline Lun tradicionalna su građa u izradi djevojačkih buketa na Cvjetnicu.		Fotografski prikazi masline na otoku Pagu	Pridjevi, str. 66.

Tri su lingvometodička predloška koja temom svjedoče sadržaje hrvatskih običaja i narodne tradicije. Dva lingvometodička predloška predstavljaju godišnje, kršćanske običaje hrvatskih krajeva: božićne običaje Hrvata izvan Republike Hrvatske i uskršnje na otoku Pagu. Sadržaj lingvometodičkog predloška *Zlatarenje u Međimurju* govori o tradicijskom obrtu Međimurja.

Tablica 2. Utjecaji usmenih oblika na jezično stvaralaštvo hrvatskoga jezika

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Volimo hrvatski!</i>	Sentencije hrvatskih književnika o hrvatskome jeziku		Fotografija otoka Galešnjaka	Hrvatski jezik, str. 7.
<i>Macmolić, iz: Jozo Vrkić, Hrvatske predaje, predaja iz labinskog kraja</i>	Mitološko biće – macmolić u labinskoj legendi o pravednosti		Fotografski prilog Labina	Sklonidba pridjeva, str. 69.

Dva su lingvometodička predložka koja temom svjedoče utjecaj usmene književnosti i usmene tradicije hrvatskih krajeva. Prvi, *Volimo hrvatski*, u kategoriju usmenosti uvršten je prema pripadajućem obliku – poslovice. Drugi lingvometodički predložak svojim sadržajem prikazuje narodnu legendu istarskog kraja – Labinštine.

Tablica 3. Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Ludbreg – središte svijeta, Franjo Vrutlek, Ludbreg, novo štivo</i>	Geografska centriranost Ludbrega, zemljopisno određenje.		Ludbreški krugovi koji simboliziraju centar svijeta.	Veliko početno slovo, str. 13.
<i>Najljepša ljubavna priča dobila sretan kraj, prema vijesti iz Večernjeg lista</i>	Prepoznatljivost brodsko-posavskog kraja po ljubavi dvije rode, Malene i Klepetana.		Fotografski prilog Malene i Klepetana u gnijezdu.	Stupnjevanje pridjeva, str. 73.
<i>Velebitski vidikovac, prema: Šime Balen, Velebit se nadvio nad more</i>	Prirodna bogatstva Velebita.		Penjači na Velebitu	Zamjenice, str. 81.

Tri su lingvometrička predloška koja sadržajno, tematski, donose i svjedoče podatke o zavičajnim (biološkim) bogatstvima hrvatskih krajeva. Tri lingvometrička predloška predstavljaju tri hrvatske regije: Hrvatsko zagorje (*Ludbreg – središte svijeta*), Slavoniju (*Najljepša ljubavna priča dobila sretan kraj*) i Hrvatsko primorje (Velebitski vidikovac).

Tablica 4. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u lingvometodičkim predlošcima; Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak, Julijana (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	8
Kategorija:	Broj lingvometodičkih predložaka:
Narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika	0
Konkretni običaji i narodna tradicija	3
Utjecaj usmenih oblika na jezično i književno stvaralaštvo hrvatskoga jezika	2
Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva	3
Znamenite osobe za hrvatsku kulturu	0

U udžbeniku iz hrvatskoga jezika za peti razred izdvojeni su lingvometodički predlošci u čijim sadržajima pojavnost imaju sadržaji kulture i običaja hrvatskih krajeva. Tematski svjedoče običaje i narodnu tradiciju, hrvatske usmene oblike te zavičajne osobine hrvatskih krajeva i Hrvata izvan Republike Hrvatske u austrijskom Gradišću.

2.2.1.2. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga jezika

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Mali glagoljaši; Daniel Nančinović, Mali glagoljaši</i>	Posjet Dubravka i Karmele Roču i upoznavanje s glagoljicom, kraljem Dmitrom Zvonimirom i žakanom Jurijem		Fotografija Roča	Počeci hrvatske pismenosti, str. 7.

Jedan je lingvometodički predložak koji sadržajno, tematski, ukazuje na postanak i povijesni razvoj prvog hrvatskog pisma – glagoljice, a s njim i na razvoj hrvatske pismenosti i povijesne dokumente koji su najvažniji svjedoci važnosti glagoljice.

Tablica 2. Konkretni običaji i narodna tradicija hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Drvene igračke iz Hrvatskog zagorja, Dora Meliš, Igračke pod zaštitom UNESCO-a</i>	Tradicionalni obrt u Hrvatskom zagorju – izrada dječjih drvenih igračaka		Fotografija stolara u izradi igračaka	Infinitiv, str. 38.
<i>Ljelje iz Gorjana, Davor Rostuhar, Gorjanske ljelje – božanski svatovi</i>	Prikaz tradicionalnog pohoda ljelja o Duhovima.		Fotografija ljelja – djevojaka obučениh u narodnu nošnju s visokim šeširima i sabljama (kralji) i cvijetnim vjenčićem na glavi (kraljice)	Glagoli po vidu, str. 42.
<i>Varaždinski klipići, preuzeto s</i>	Recept za pripremu tradicionalnog		Fotografija: tijesto u posudi	Imperativ, str. 85.

interneta	varaždinskog jela – klipića.			

Tri su lingvometodička predložka koji sadržajno, tematski, donose podatke i ukazuju na bogatstvo hrvatskih običaja i narodne tradicije. U lingvometodičkim predlošcima predstavljen su: tradicionalni obrt Hrvatskoga zagorja; godišnji običaj đakovskog kraja u Slavoniji; tradicionalno jelo sjeverozapadne Hrvatske – Varaždina.

Tablica 3. Utjecaji usmenih oblika na jezično stvaralaštvo hrvatskoga jezika

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Bajka raste u Ogulinu, Lara Černicki, Ogulinski kraj</i>	Legende o čarobnoj planini Klek; legenda o vilinskoj vodi iz Vrela Cesarovac.		Fotografija Kleka	Glagoli po vidu, str. 45.
<i>Lijepa riječ i željezna vrata otvara</i>	Narodne poslovice – retorički oblik usmene književnosti			Razgovor, str. 114.

Dva su lingvometodička predložka čiji sadržaj predstavlja neki od oblika hrvatske usmene književnosti. U prvom lingvometodičkom predlošku predstavljene su legende vezane za ogulinski kraj i planinu Klek, dok drugi lingvometodički predložak svjedoči narodne poslovice poznate većem dijelu hrvatskih krajeva.

Tablica 4. Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Dir po Zadru, Miljenko Majnarić, Biseri Jadrana - Zadar</i>	Opis Zadra - Trg pet bunara, Obala kralja Petra Krešimira Četvrtog, Perivoj Vladimira Nazora,		Fotografije: Zadar iz zraka, Obala kneza Trpimira, skulptura Špire Brusine, Trg pet bunara	Veliko početno slovo, str. 12.

	Kalelarga			
<i>Bajka raste u Ogulinu, Lara Černicki, Ogulinski kraj</i>	Planina Klek, Vrelo Cesarovec		Fotografija Kleka	Glagoli po predmetu radnje, str. 45.
<i>Neobični Zagreb, Rudolf Aljinović, Neobični Zagreb</i>	Zanimljivosti o spomeniku Plutu, psu i o banu Josipu Jelačiću i kipu bana Josipa Jelačića na istoimenom glavnom zagrebačkom trgu.		Fotografije: spomenik bana Josipa Jelačića na Trgu bana Josipa Jelačića, spomenik građevinskom psu Plutu.	Glagolski pridjevi, str. 49.
<i>Iznenadjenje u Crnoj mlaki, Goran Šafarek, Crna mlaka</i>	Ornitološko bogatstvo rezervata, prirodno bogatstvo		Fotografija ptičjeg jata nad jezerom	Glagolske imenice, str. 53

Četiri su lingvometodička predložka koja sadržajno, tematski, svjedoče zavičajno (biološko) bogatstvo i šarolikost hrvatskih krajeva, kao i povijesne podatke o hrvatskim krajevima. U tri lingvometodička predložka pojavnost imaju samo zavičajni sadržaji, dok u tekstu *Dir po Zadru* uz zavičajne, pojavnost imaju i povijesni sadržaji.

Tablica 5. Znamenite osobe za hrvatsku kulturu (književnost, povijest, tehnologiju, znanost)

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Bajka raste u Ogulinu, Lara Černicki, Ogulinski kraj</i>	Ogulin kao rodni grad Ivane Brlić-Mažuranić.		Fotografija Kleka	Glagoli po predmetu radnje, str. 45.
<i>Sanjao je svjetlo, Antun Matejčić, Nikola Tesla, sanjar, genij i humanist</i>	Značaj Nikole Tesle na tehnološkom i elektroničkom polju.		Fotografija: skulptura Nikole Tesle	Perfekt, str. 61.
<i>Poželjeh putovati, Sani Sardelić, Marko Polo</i>	Korčula kao mjesto sanjarenja o dalekim putovanjima.		Fotografija otoka Korčule	Aorist, str. 65.

<i>Dubrovnik čuvaše Ruđer u srcu, Snježana Paušek- Baždar, Ruđer Bošković</i>	Čežnja Ruđera Boškovića za rodnim Dubrovnikom		Fotografija: pogled na otvoreno more dalekozorom	Imperfekt., str. 69.
<i>Cvijeta bijaše voljela cvijeće, Slavica Stojan, Cvijeta Zuzorić</i>	Ljubav Cvijete Zuzorić prema književnosti.		Fotografija: Dubrovnik iz zraka	Pluskvamperfekt, str. 73.

Pet je lingvometodičkih predložaka koji svojim sadržajem i temom predstavljaju osobe koje su imale i imaju vrlo važnu ulogu za hrvatsku kulturu i znanost i čiji je djelovanje poznato širom svijeta. Lingvometodički predlošci predstavljaju književnicu Ivanu Brlić-Mažuranić, izumitelja Nikolu Teslu i Rođera Boškovića, „svjetskog putnika“ i putopisca Marka Pola, književnicu Cvijetu Zuzorić.

Tablica 6. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u lingvometodičkim predlošcima; Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	13⁹
Kategorija:	Broj lingvometodičkih predložaka:
Narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika	1
Konkretni običaji i narodna tradicija	3
Utjecaj usmenih oblika na jezično i književno stvaralaštvo hrvatskoga jezika	2
Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva	4
Znamenite osobe za hrvatsku kulturu	5

U udžbeniku iz hrvatskoga jezika za šesti razred utvrđeno je trinaest nastavnih jedinica u čijim lingvometodičkim predlošcima pojavnost imaju sadržaji koje predstavljaju hrvatsku kulturu i običaje. Riječ je o sadržajima koji tematski okupljaju različita područja koja predstavljaju hrvatsku kulturu, a prema kojima su svrstani u tematske kategorije. Predstavljena su kultura i običaji, materijalna i nematerijalna kulturna baština gotovo svih hrvatskih regija.

⁹ U nastavnoj jedinici *Glagoli po predmetu radnje* pojavnost imaju tri lingvometodička predložka, a svaki ukazuje drugo obilježje hrvatske kulture. Stoga su svrstani u različite tematske kategorije.

2.2.1.3. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga jezika

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Volimo hrvatski!</i>	Kratki tekstovi o: Faustu Vraničiću (Josip Lisac), Bartolu Kašiću (Vladimir Horvat), Ljudevitu Gaju (Fran Kurelac)	U uočavanju jezičnih jedinica jezik preporodnog razdoblja	Fotografije: Faust Vrančić, Bartol Kašić, Ljudevit Gaj	Povijest hrvatskoga književnog jezika, str. 7.

Jedan je lingvometodički predložak koji sadržajem, tematski, donosi podatke o povijesnom razvoju hrvatskoga književnoga jezika i govori o osobama koje su imale važnu ulogu u razvijanju hrvatskoga književnoga jezika.

Tablica 2. Konkretni običaji i narodna tradicija hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Dobri i dragi Lado</i> , preuzeto s interneta	<i>Lado</i> – Ansambl narodnih pjesama i plesova; uloga u očuvanju narodne tradicije hrvatskih krajeva		Članice i članovi ansambla <i>Lado</i> u narodnim nošnjama sjeverozapadne Hrvatske, kvarnerskih otoka, dubrovačkog područja i Slavonske Posavine	Atribut, str. 50.

Jedan lingvometodički predložak sadržajno, tematski, predstavlja važnost ansambla „Lado“ u očuvanju i njegovanju folklora i narodnih običaja svih hrvatskih krajeva, kao i običaja i folklora Hrvata izvan Republike Hrvatske.

Tablica 3. Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Moje selo</i> , Josip Pupačić	Zavičajna obilježja pjesnikova rodnog sela		Kamena kućica i stepenice	Naglašene i nenaglašene riječi, str. 28.
<i>Galerija na otvorenome</i> , Zlatko Dujmić	Prepoznatljivost grada Slavonskoga Broda po grafitnoj djelatnosti, posebno grafitima brodskih znamenitosti.		Fotografija: trodimenzionalni grafit Tvrđave Brod i zrcalni portret Ivane Brlić-Mažuranić	Priložne oznake, str. 47.
<i>Kravata oko Arene</i> , preuzeto s interneta	Kravata kao najpoznatiji hrvatski izum, predstavlja kulturnu baštinu. Pulska Arena simbol je hrvatske povijesti i kulture.		Fotografija crvene kravate oko pulske Arene.	Vijest, str. 109
<i>Zavežite čvor i budite ponosni što ste Hrvat</i> ; preuzeto s interneta	Uloga kravate u hrvatskoj povijesti i kulturi mode; značaj za svjetsku prepoznatljivost		Kravata na vratu kipa Grgura Ninskog	Komentar, str. 112.

Četiri su lingvometodička predloška koja sadržajno, odnosno tematski, predstavljaju zavičajno i povijesno bogatstvo i šarolikost hrvatskih krajeva. Predstavljena su zavičajna obilježja južne Dalmacije, tj. sela Slimena (*Moje selo*), Slavonije (*Galerija na otvorenom*). Posljednja dva lingvometodička predloška predstavljaju zavičaj Istre - Pule (*Kravata oko Arene*, *Zavežite čvor i budite ponosni što ste Hrvat*), a donose i povijesna obilježja kraja.

Tablica 4. Znamenite osobe za hrvatsku kulturu (književnost, povijest, tehnologiju, znanost)

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>U obitelji Gavran svatko zna svoju ulogu,</i> prema emisiji <i>Pola ure kulture</i>	Uloga obitelji Gavran (oca, majke i sina) u hrvatskoj umjetnosti – književnosti i kazalištu.		Fotografije: Miro, Mladena i Jakov Gavran, naslovnica predstave Pandorina kutijica	Rečenica i njezini dijelovi, str. 38.
<i>Hrvatska u oku objektivna</i>	Uloga fotografa Šime Strikomana za očuvanje hrvatske kulture i tradicije.		Fotografija Šime Strikomana: hrvatski grb na Trgu bana Jelačića u Zagrebu	Objekt, str. 43.
<i>Ljubo Stipišić Delmata – svestrani umjetnik i zaljubljenik u tradiciju,</i> preuzeto s interneta	Uloga Ljube Stipišića Delmate u njegovanju dalmatinske narodne tradicije, slikom i čakavskom poezijom.		Fotografije Ljube Stipišića Delmate	Apozicija, str. 54.
a) <i>Hrvoje Hitrec, Glavni junak – tinejdžeri:</i> antologija hrvatske proze za mlade 1976. – 1990., priredili Ana Đokić i Ratko Bjelčić; b) <i>Živio sam kao Huckleberry Finn,</i> Hrvoje Hitrec, Autobiografija	a) život i djelo Hrvoja Hitreca; b) Hrvoje Hitrec o djetinjstvu i mladosti		Fotografija Hrvoja Hitreca	Biografija i autobiografija, str. 106

Četiri su lingvometodička predložka koja sadržajno, temom, donose podatke o osobama koje su imale i imaju važnu ulogu za hrvatskoj kulturi i znanost. U lingvometodičkim predlošcima predstavljena je osoba i djelo Ljube Stipišića Delmate, čuvara narodne tradicije dalmatinskog

područja; članovi obitelji Mire Gavrana koji djeluju na području književnosti, filma i kazališta; književnik Hrvoje Hitrec.

Tablica 5. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u lingvometodičkim predlošcima Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnove škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	10
Kategorija:	Broj lingvometodičkih predložaka:
Narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika	1
Konkretni običaji i narodna tradicija	1
Utjecaj usmenih oblika na jezično i književno stvaralaštvo hrvatskoga jezika	0
Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva	4
Znamenite osobe za hrvatsku kulturu	5 (4 nastavne jedinice)

U udžbeniku iz hrvatskoga jezika utvrđeno je deset nastavnih jedinica u kojima lingvometodički predlošci ukazuju na pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja. Tematski u lingvometodičkim predlošcima pojavnost imaju sadržaji koji prikazuju materijanu i nematerijalnu kulturnu baštinu svih hrvatskih krajeva. Prema prisutnim temama, lingvometodički predlošci su uvršteni u tematske kategorije.

2.2.1.4. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina (2014.): *Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1. Narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga jezika

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Volimo hrvatski!</i>	<i>Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika</i>		Fotografija: Ivan Meštrović, Povijest Hrvata	Povijest hrvatskoga jezika od 20. stoljeća, str. 7.
<i>I kud god idem, sa mnom je hrvatski</i>	Važnost poznavanja i upotrebe zavičajnih govora uz razvijanje standardnoga jezika		Posudica na noćnom ormariću	Hrvatski književni jezik i narječja, str. 29.
<i>Dalmacija lipa; Suza za zagorske brege; Dadino špencl</i>	Lirski (<i>Suza za zagorske brege, Dadino špencl</i>) i prozni (<i>Dalmacija lipa</i>) ostvaraji na trima hrvatskim narječjima	Kajkavsko narječje (<i>Suza za zagorske brege</i>), čakavsko narječje (<i>Dalmacija lipa</i>), slavonsko štokavsko narječje (<i>Dadino špencl</i>)	Fotografija dalmatinskog polja lavande, zagorskog mjesta pod bregom i Slavonca u narodnoj nošnji.	Hrvatska narječja, str. 32.

Pet je lingvometodičkih predložaka (tri nastavne jedinice) koji sadržajno, na tematskoj razini, predstavljaju tri hrvatska narječja (*Dalmacija lipa, Suza za zagorske brege, Dadino špencl*) i njihova obilježja i specifičnosti te ukazuju na povijesni razvoj hrvatskoga jezika (*Volimo hrvatski, I kud god idem, sa mnom je hrvatski*).

Tablica 2. Konkretni običaji i narodna tradicija hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Dalmatinska zabavna pjesma, Ana Perinić</i>	Tradicionalni dalmatinski melos u pjesmi		Pozornica uređena za Festival	Stilovi hrvatskoga jezika – znanstveni stil, str. 73.

Jedan lingvometodički predložak sadržajno, temom, svjedoči običaje i narodnu tradiciju hrvatskih krajeva. Predstavljena je prepoznatljivost dalmatinskog načina pjevanja.

Tablica 3. Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Hrvatska priča</i>	Zavičajne i povijesne hrvatske znamenitosti – pas dalmatiner, Eduard Slavoljub Penkala, kravata, otoci sj. Jadrana, baškotine, Split		Fotografije: psi dalmatineri, Eduard Slavoljub Penkala, braća Mirko i Stjepan Seljan, Modro jezero, Zlatni rat, Venerin hram	Veliko početno slovo u višečlanim imenima, str. 10.
<i>Jutro u splitskoj luci, Slavko Mihalić; Splitska luka, preuzeto: http://portsplit.com.</i>	Značaj splitske luke Slavku Mihaliću; povijesne i zavičajne značajke splitske luke u tekstu Splitska luka		Fotografija splitske Rive	Stilovi hrvatskoga jezika – str. 71
<i>Lungić u umaku od snova</i>	Zavičajna obilježja Parka prirode Telašćica		Fotografija kršne stijene u moru	Razgovor, str. 83.
<i>Vukovar – grad kojemu je Pavličić udahnuo dušu, Anica Ćorić</i>				Prikaz i osvrt, str. 105.

U četiri lingvometodička predloška predstavljena su zavičajna raznolikost i povijesna obilježja hrvatskih krajeva. Lingvometodički predlošci prikazuju sjeverni (zagrebački) kraj, dalmatinski krajolik i povijest (srednju i južnu Dalmaciju), a zadnji lingvometodički predložak govori o zavičaju i povijest istočne Hrvatske.

Tablica 4. Znamenite osobe za hrvatsku kulturu (književnost, povijest, tehnologiju, znanost)

Lingvometodički predložak	Kriterij		Vizualni prilog	Nastavna jedinica
	Sadržaj	Jezik		
<i>Sve je počelo u Šibeniku, u kužini moje matere Veronike</i>	Uloga i značaj Arsena Dedića za hrvatsku glazbenu umjetnost		Fotografije Arsena Dedića na koncertu, s obitelji i Gabi Novak; karikatura Arsena Dedića	Intervju, str. 79.

U lingvometodičkom predlošku *Sve je počelo u Šibeniku, u kužini moje matere Veronike*, pojavnost imaju sadržaji koji prikazuju životi i djelo Arsena Dedića, književnika i velikana hrvatske glazbene umjetnosti.

Tablica 5. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u lingvometodičkim predlošcima; Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Broj nastavnih jedinica:	9
Kategorija:	Broj lingvometodičkih predložaka:
Narječja hrvatskoga jezika, povijest i razvoj hrvatskoga književnoga jezika	5 (3 nastavne jedinice)
Konkretni običaji i narodna tradicija	1
Utjecaj usmenih oblika na jezično i književno stvaralaštvo hrvatskoga jezika	0
Zavičajnost i povijest hrvatskih krajeva	5 (4 nastavne jedinice)
Znamenite osobe za hrvatsku kulturu	1

U udžbeniku iz hrvatskoga jezika za osmi razred utvrđeno je devet nastavnih jedinica uz koje lingvometodički predlošci ukazuju na sadržaje hrvatske kulture i običaja. Sadržaji izdvojenih lingvometodičkih predložaka tematski predstavljaju bogatstvo i raznovrsnost hrvatske kulture i baštine, materijalne i nematerijalne, a predstavljene su gotovo sve hrvatske regije.

2.2.2. Cjelovite nastavne jedinice u udžbenicima hrvatskoga jezika

2.2.2.1. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak, Julijana (2014.): *Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1.

Nastavna jedinica	Kriterij		Vizualna sredstva
	Sadržaj	Jezik	
<i>Hrvatski jezik</i> , str. 7.	Hrvatska narječja i zavičajni govori; hrvatski književni jezik	Jezične jedinice (rečenice) koje služe uočavanju posebnosti (treća faza sata) na hrvatskim narječjima	Fotografije krajolika sjeverne Hrvatske, Istre i Like
<i>Hrvatski jezik i dvojezičnost</i> , str. 10.	Dvojezičnost – materinski i drugi jezik; službeni i manjinski jezik		

Dvije su nastavne jedinice u kojima je pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja utvrđena u cijelosti, potpunosti jedinične građe. U obje nastavne jedinice građa ukazuje na pojavnost sadržaja koji predstavljaju obilježja i specifičnosti hrvatskih narječja te na pojam i važnost hrvatskoga kao materinskoga jezika.

2.2.2.2. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1.

Nastavna jedinica	Kriterij		Vizualna sredstva
	Sadržaj	Jezik	
<i>Počeci hrvatske pismenosti</i> , str. 7.	Razvoj hrvatske pismenosti; tropismenost i trojezičnost Hrvata u srednjem vijeku; najvažniji epigrafski i tiskani dokumenti na glagoljici	U fazi uočavanja značajki glagoljičkog pisma daju se zapisi na glagoljici	<i>Trpimirova darovnica, Branimirov natpis, Bašćanska ploča, Vinodolski zakonik, Povaljska listina, Red i zakon sestara dominikanki, Šibenska molitva; zapis glagoljične azbuke</i>

Jedna je nastavna jedinica u udžbeniku iz hrvatskoga jezika za šesti razred u kojoj sadržaji koji predstavljaju hrvatsku kulturu i običaje, uz lingvometodički predložak, pojavnost imaju i u ostalom dijelu udžbeničke građe. Ova nastavna jedinica donosi podatke o razdoblju hrvatske srednjovjekovne tropismenosti i povijesnim dokumentima ostvarenima na tri hrvatska pisma: latinici, glagoljici i ćirilici.

2.2.2.3. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnove škole, Profil, Zagreb.*

Tablica 1.

Nastavna jedinica	Kriterij		Vizualni prilog
	Sadržaj	Jezik	
<i>Povijest hrvatskoga književnog jezika</i> , str. 7.	Povijesni razvoj hrvatskoga jezika od 16. do 19. stoljeća; hrvatski jezikoslovci i njihova uloga u razvoju hrvatskoga književnog jezika		Rječnik Fausta Vrančića; naslovnica Kašićeve Gramatike; naslovnica Gajeve <i>Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisanja</i> , naslovnica <i>Danice Horvatzke, Slavonzke y Dalmatinzke</i> ; Draškovićeva Disertacija

Jedna je nastavna jedinica u udžbeniku iz hrvatskoga jezika za sedmi razred u kojoj sadržaji koji predstavljaju hrvatsku kulturu i običaje, uz lingvometodički predložak, pojavnost imaju i u ostalom dijelu udžbeničke građe. U ovoj nastavnoj jedinici, pojavnost imaju sadržaji koji predstavljaju faze u razvoju hrvatskoga književnoga jezika od 16. do 19. stoljeća

2.2.2.4. Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina (2014.): Volimo hrvatski, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Tablica 1.

Nastavna jedinica	Kriterij		Vizualni prilog
	Sadržaj	Jezik	
<i>Povijest hrvatskoga jezika od 20. stoljeća</i> , str. 7.	Položaj hrvatskoga jezika od 20. st. i povijesne okolnosti i dokumenti koji su utjecali na njegov razvoj i prihvaćanje		Naslovnica Telegrama s viješću o donošenju Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika
<i>Hrvatski književni jezik i narječja</i> , str. 29.	Hrvatska narječja, zavičajni govor i mjesni govori; hrvatski književni jezik	U trećoj fazi uočavanja jezičnih pojava, dane su jezične jedinice (iz lingvometodičkog predloška) na čakavskom i štokavskom zavičajnom govoru	Rječnik hrvatskoga jezika Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža; Babić-Težakova Gramatika hrvatskoga jezika
<i>Hrvatska narječja</i> , str. 32.	Hrvatska narječja: čakavsko narječje, kajkavsko narječje, štokavsko narječje	Jezične osobitosti svakog od triju hrvatskih narječja, potvrđene su primjerima	Zemljopisna karta hrvatske s istaknutim graničnim područjima pojedinih narječja
<i>Podrijetlo riječi</i> , str. 37.	Odnos standardnog jezika i narječja; utjecaj tuđica i	U fazi uočavanja novih jezičnih pojava (različit leksik zavičajnih govora u jednom narječju; tuđice u materinskom jeziku)	

	posuđenica na materinski jezik		

U udžbeniku ih hrvatskoga jezika za osmi razred tri su nastavne jedinice u kojima pojavnost imaju sadržaji koji predstavljaju nematerijalnu kulturnu baštinu hrvatskih krajeva, konkretno, sadržaji koji predstavljaju povijesni razvoj hrvatskoga jezika u 20. st., jezične specifičnosti hrvatskih narječja i važnost i ulogu hrvatskoga kao materinskoga jezika u potpunosti jedinične građe. Ističe se nastavna jedinica *Podrijetlo riječi* u kojoj pojavnost imaju sadržaji koji ukazuju na odnos hrvatskih dijalektalnih govora i njihova doticaja s tuđicama u hrvatskom jeziku, a u kojoj lingvometodički predložak ne predstavlja sadržaje hrvatske kulture i običaja.

2.3. Kvalitativan i kvantitativan prikaz rezultata provedenog istraživanja:

Istraživanje koje je provedeno, a u koje su bila uključena četiri udžbenika iz hrvatskoga jezika i četiri udžbenika književnosti, a čiji je glavni zadatak bio istražiti pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja integriranih u udžbeničku građu, a samim time i u nastavni proces Hrvatskoga jezika kao glavnoga predmeta u osnovnim školama Republike Hrvatske, na kvantitativnoj i kvalitativnoj razini, pokazalo je različitu pojavnost traženih sadržaja.

❖ Udžbenici književnosti:

Sveukupno je u istraženim udžbenicima književnosti (5., 6., 7. i 8. razred) zastupljeno 119 nastavnih jedinica uz koje su utvrđeni sadržaji hrvatske kulture i običaja, bilo da je riječ o nastavnim jedinicama u kojima samo literarni/književnometodički predlošci (65) posjeduju sadržaje hrvatske kulture i običaja, bilo da je riječ o onim nastavnim jedinicama koje samo popratnim metodičkim instrumentarijem (54) svjedoče sadržaje hrvatske kulture i običaja ili o onima u kojima se traženi sadržaji uočavaju i u literarnim predlošcima i popratnome metodičkom instrumentariju.

Tablica 1. Hrvatska kultura i običaji u udžbenicima iz književnosti

	Literarni predlošci	Metodički instrumentarij	Literarni predlošci + metodički instrumentarij	Ukupan broj nastavnih jedinica u analiziranim udžbenicima književnosti
5. razred	12	20	12	= 32
6. razred	14 ¹⁰	15	13 ¹¹	= 29
7. razred	15	11	15	= 26
8. razred	24	8	24	= 32
= 119 nastavnih jedinica				

¹⁰ Nastavna jedinica *Lirske narodne pjesme* ima tri literarna predloška pa ukupan broj literarnih predložaka u udžbeniku književnosti za šesti razred iznosi šesnaest.

¹¹ Sadržaji hrvatske kulture i običaja nemaju pojavnost u metodičkom instrumentariju nastavne jedinice *Anegdota*.

✓ Literarni/književnometodički predlošci

Tablica 2. Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka*, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): <i>Ljubičasta čitanka</i> , čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.								
Broj literarnih predložaka:		12						
Kriterij zastupljenosti:					Književni rod:			
Tematsko-motivski: 10		Jezični: 5		Tematsko-motivski i jezični: 3	Lirika: 6	Epika: 5	Drama: 1	Lirsko-epske vrste: 0
U potpunosti: 8	Djelomično: 2	U potpunosti: 2	Djelomično: 3					

Tablica 3. Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić; Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Zelena čitanka*, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić; Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): <i>Zelena čitanka</i> , čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.								
Broj literarnih predložaka:		16 (14 nastavnih jedinica)						
Kriterij zastupljenosti:					Književni rod:			
Tematsko-motivski: 16 (14 nastavnih jedinica)		Jezični: 8 (6 nastavnih jedinica)		Tematsko-motivski i jezični: 8 (6 nastavnih jedinica)	Lirika: 8	Epika: 7	Drama: 0	Lirsko-epske vrste: 1
U potpunosti: 13 (11 n. j.)	Djelomično: 3	U potpunosti: 6 (4 n. j.)	Djelomično: 2					

Tablica 4. Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): *Modra čitanka*, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): <i>Modra čitanka</i> , čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.								
Broj literarnih predložaka:		15						
Kriterij zastupljenosti:					Književni rod:			
Tematsko-motivski: 11		Jezični: 6		Tematsko-motivski i jezični: 2	Lirika: 10	Epika: 5	Drama: 0	Lirsko-epske vrste: 0
U potpunosti: 7	Djelomično: 4	U potpunosti: 6	Djelomično: 0					

Tablica 5. Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Narančasta čitanka*, čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): <i>Narančasta čitanka</i> , čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.								
Broj literarnih predložaka:		24						
Kriterij zastupljenosti:					Književni rod:			
Tematsko-motivski: 19		Jezični: 8		Tematsko-motivski i jezični: 3	Lirika: 13	Epika: 9	Drama: 1	Lirsko-epske vrste: 1
U potpunosti: 13	Djelomično: 6	U potpunosti: 6	Djelomično: 2					

✓ Metodički instrumentarij

Tablica 6. Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka*, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Nastavne jedinice s metodičkim instrumentarijem čiji sadržaj svjedoči hrvatsku kulturu i običaje:	32
Metodički instrumentarij uz literarni predložak:	12
Metodički instrumentarij bez literarnog predloška:	20

Tablica 7. Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić; Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Zelena čitanka*, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Nastavne jedinice s metodičkim instrumentarijem čiji sadržaj svjedoči hrvatsku kulturu i običaje:	28
Metodički instrumentarij uz literarni predložak:	13
Metodički instrumentarij bez literarnog predloška:	15

Tablica 8. Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): *Modra čitanka*, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Nastavne jedinice s metodičkim instrumentarijem čiji sadržaj svjedoči hrvatsku kulturu i običaje:	26
Metodički instrumentarij uz literarni predložak:	15
Metodički instrumentarij bez literarnog predložka:	11

Tablica 9. Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Narančasta čitanka*, čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Nastavne jedinice s metodičkim instrumentarijem čiji sadržaj svjedoči hrvatsku kulturu i običaje:	32
Metodički instrumentarij uz literarni predložak:	24
Metodički instrumentarij bez literarnog predložka:	8

❖ Udžbenici iz hrvatskoga jezika

Nakon provedenoga istraživanja, u udžbenicima iz hrvatskoga jezika (Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak, Julijana (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak Julijanjanja (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak, Julijana (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb), utvrđena je **41** nastavna jedinica u kojoj pojavnost imaju sadržaji hrvatske kulture i običaja.

Tablica 1. Pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja u udžbenicima iz hrvatskoga jezika

Udžbenici		Lingvometodički predlošci	Cjelovite nastavne jedinice
<i>Volimo hrvatski 5</i>		8	2
<i>Volimo hrvatski 6</i>		13	1
<i>Volimo hrvatski 7</i>		11 ¹²	1
<i>Volimo hrvatski 8</i>		12 ¹³	4 ¹⁴
Nastavne jed.	41		

¹² U udžbeniku iz hrvatskoga jezika *Volimo hrvatski* za sedmi razred osnovne škole, jedanaest je lingvometodičkih predložaka, ali deset nastavnih jedinica. Nastavna jedinica *Biografija i autobiografija* ima dva lingvometodička predložka.

¹³ U udžbeniku iz hrvatskoga jezika *Volimo hrvatski* za osmi razred osnovne škole, dvanaest je lingvometodičkih predložaka, ali devet nastavnih jedinica. Nastavna jedinica *Hrvatska narječja* ima tri, a nastavna jedinica *Stilovi hrvatskoga jezika* dva lingvometodička predložka.

¹⁴ Od četiri nastavne jedinice u udžbeniku iz hrvatskoga jezika *Volimo hrvatski* za osmi razred osnovne škole, samo je jedna nastavna jedinica u kojoj pojavnost imaju sadržaji hrvatske kulture i običaja, ali koji pojavnost nemaju i u lingvometodičkom predlošku. To je nastavna jedinica *Podrijetlo riječi*.

2.4. Objašnjenje dobivenih rezultata istraživanja

Istraživanje je pokazalo kako odabrani udžbenici iz hrvatskoga jezika i udžbenici književnosti posjeduju zadovoljavajuću kvantitativnu i kvalitativnu pojavnost sadržaja hrvatske kulture i običaja.

Dobiveni rezultati daju prednost istraženim udžbenicima književnosti u pojavnosti, odnosno zasićenosti sadržajima hrvatske kulture i baštine, a što je posebno očito u njihovu brojčanu omjeru: 119 nastavnih jedinica u istraženim udžbenicima književnosti u odnosu na 41 nastavnu jedinicu u udžbenicima iz hrvatskoga jezika.

No, ukoliko se u obzir uzme činjenica da je sveukupan broj literarnih predložaka u udžbenicima iz književnosti za peti, šesti, sedmi i osmi razred osnovne škole, a u kojima se javljaju sadržaji hrvatske kulture i običaja 119, u odnosu na 40 lingvometodičkih predložaka (1 lingvometodički predložak, koji dolazi uz nastavnu jedinicu *Podrijetlo riječi*, ne posjeduje sadržaje hrvatske kulture i običaja), možemo reći kako sadržaji hrvatske kulture i običaja imaju podjednaku zastupljenost u istraženim udžbenicima književnosti i hrvatskoga jezika.

Razlog takvom shvaćanju dobivenih omjera proizlazi ponajprije iz namjene i uloge koju u nastavi Hrvatskoga jezika imaju udžbenici književnosti u odnosu na onu koju imaju udžbenici iz hrvatskoga jezika.

3. Zaključak

Stara latinska poslovice kaže: *O tempora, o mores!* Dva su shvaćanja ove poslovice važna u kontekstu provedenog istraživanja i naglašavanja biti i svrhe ovoga rada. Prvo, očuvana kultura i običaji najbolji su i najčvršći svjedok čovjekova postojanja i djelovanja u raznim vremenima i razdobljima povijesti. Običaji su nešto poput stupa temeljica u gradnji ili početnog veza u pletenju na kojem se razvijao okolni vez; njihovo čuvanje i njegovanje raznim je narodima, pa tako i hrvatskome narodu, bilo svjedokom njihove povijesti i pružalo nadu u izgradnju sadašnjosti i budućnosti.

S druge strane, poslovice se shvaća kao upozorenje budućim generacijama o potrebi čuvanja sve kulturne baštine koju su im preci osigurali kako bi razvijali svoju ljubav prema domovini i svome narodu te s ponosom isticali posebnost i univerzalnost u bogatstvu svjetskih kultura.

U skladu s rečenim, iznimno važnu zadaću imaju i dobivaju svi sudionici društvene zajednice, a napose škole kao odgojno-obrazovne ustanove koje moraju u popis svojih ciljeva postaviti i poučavanje mladih ljepotama i značajkama njihove vlastite kulture i običaja, koje bi usvajali i trudili se njegovati i čuvati, a kako bi ih se na taj način odgojilo kao aktivne članove društvene zajednice koji rade za boljitak svoga naroda i domovine, ali i imaju tolerantan stav prema drugim kulturama i narodima čiju različitost poštuju i brane.

Hrvatski jezik, posebno u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj, nastavni je predmet koji posjeduje najvišu razinu sadržaja koji se odnose na hrvatsku kulturu i u nju uključene običaje, bilo da je riječ o nastavi hrvatskoga jezika i izražavanja ili o nastavi književnosti i medijske kulture. A glavni izvor znanja, uz učiteljevu riječ, je udžbenik kojim se učenici koriste.

Od iznimne je važnosti kako su pojedini književni i jezični sadržaji predstavljani u pojedinom udžbeniku književnosti ili udžbeniku hrvatskoga jezika, a kako bi se učenicima olakšalo učenje i potaklo njihovo zanimanje za prisutne sadržaje.

Još je važnije kako su sadržaji koji su vezani uz nacionalnu kulturu i baštinu predstavljani i ukomponirani u sam udžbenik, jer je činjenica da takve sadržaje treba iznijeti u pravoj mjeri i isto tako potaknuti zanimanje učenika za daljnje, samostalno širenje postojećih znanja

dobivenih na nastavi. *No kad se radi o izboru tekstova za osnovnu školu, tada i kvantitet i kvalitet ima premisu koja se ne može zanemariti. Naime, oba moraju počivati na čvrstom, jednoznačnom didaktičkom principu: izbor tekstova mora biti u skladu s mogućnostima djeteta određene dobi. (...) Učenik mora posredstvom teksta razvijati svoj osjećajni život i svoje spoznaje.* (Bendelja, 1975.: 149.)

Ti sadržaji, kako je i istraživanjem utvrđeno, mogu biti u samim udžbenicima korištenima u nastavi Hrvatskoga jezika prisutni u potpunosti (npr. kada je riječ o Nastavnim planom i programom propisanim nastavnim jedinicama kao što su kratke usmene vrste, lirske narodne pjesme, epske narodne pjesme) ili djelomično, bilo da su prisutni kao građa lingvometodičkih ili literarnih predložaka, ili da su prisutni u raznim vrstama metodičkoga instrumentarija, a pojavnost im je dvostruka: tematsko-motivska i jezična.

Vrlo je važno je prepoznati sadržaje hrvatske kulture i običaja u korištenim udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti te ih pravilno prezentirati učenicima, a tu se dotičemo pitanja kompetentnosti nastavnika/učitelja, odnosno njegova vlastita poznavanja hrvatske kulture i običaja, a potom i metodičkog i didaktičkog pristupa poučavanju takvih sadržaja. Poželjno je i da nastavnik/učitelj hrvatskoga jezika i književnosti, kada je to moguće, korelativnim vezama, međupredmetnim i unutarpredmetnim, ukazuje na sadržaje hrvatske kulture i običaja i u drugim nastavnim predmetima, jer se na taj način razvija i potiče učenikova multidisciplinarnost, zanimanje, briga i ljubav prema kulturi i običajima svoga naroda.

S gledišta poučavanja, u kojemu nam je u središtu pozornosti čitanje u suodnosu sa svim sastavnicama školskoga predmeta Hrvatski jezik, kulturna se baština može istraživati, održavati i koristiti, izražavanjem mogu promicati njezine vrijednosti. Kulturna dobra osim umjetničkoga i duhovnoga značenja, nama najbližih značenja, imaju i povijesno, paleontološko, arheološko, antropološko i znanstveno značenje. (Visinko, 2014.: 259.)

Učenici se, preko sadržaja hrvatske kulture i običaja, upoznaju s posebnostima drugih krajeva njihove domovine, a vrlo važno je poučavati ih tolerantnosti, prihvaćanju i poštivanju kulture i običaja drugih naroda i država.

Na taj način učenici postaju svjesni članovi šire društvene zajednice koji doprinose njenom boljitku. *Kulturna interakcija i priznavanje različitosti su jedna od temeljnica interkulturalnoga odgoja i obrazovanja, a osnovni cilj obrazovanja je učiniti mladu generaciju svjesnom svojega kulturnoga identiteta, ali istodobno razviti i tolerantnije oblike*

ponašanja u svakodnevnom životu i svijest o pripadanju sve širim zajednicama i čovječanstvu u cjelini. (Žužul, 2002: 18.)

Kako su rezultati ovog istraživanja pokazali, u odabranim udžbenicima iz hrvatskoga jezika i udžbenicima književnosti, utvrđena je visoka pojavnost sadržaja hrvatske kulture i književnosti.

No, postavlja se pitanje realne mogućnosti doticanja svih sadržaja hrvatske kulture i običaja prisutnih u udžbenicima iz hrvatskoga jezika i u udžbenicima književnosti. Realnost osnovnih škola u Republici Hrvatskoj ukazuje na želju i potrebu za češćom analizom kulturnih i običajnih karakteristika hrvatskih krajeva, odnosno potrebu za višom razinom primjene načela zavičajnosti u nastavi Hrvatskoga jezika, ali isto tako i na nemogućnost ispunjenja tih želja zbog ionako visoke zasićenosti ostalim nastavnim gradivom.

Možemo reći kako je sigurno i normalno da sama satnica i nastavno gradivo onemogućuju interpretaciju svih sadržaja vezanih za hrvatsku kulturu i običaje, no ne smije se dopustiti da sadržaji hrvatske kulture i običaja u školskom sustavu Republike Hrvatske budu marginalizirani, posebno u nastavi Hrvatskoga jezika. Marginalizacijom tih sadržaja, sam bi školski sustav osiromašio svoje učenike, a u konačnici i cjelovito društvo i hrvatski identitet ali i kulturu na svjetskoj razini. Stoga učenike treba redovito poticati, u okviru svih nastavnih predmeta, na razvijanje znanja i ljubavi prema nacionalnoj kulturnoj baštini.

4. Sažetak: Običaji i kultura hrvatskih krajeva u udžbeničkoj literaturi za Hrvatski jezik

Summary: Customs and culture of Croatian regions in textbook literature for the Croatian language

Ovim radom ukazuje se na pojavnost i funkciju hrvatske kulture i običaja u udžbenicima iz hrvatskoga jezika i udžbenicima književnosti u osnovnim školama Republike Hrvatske. Naglašena je uloga sadržaja hrvatske kulture i običaja, koji se u nastavi Hrvatskoga jezika primjenjuju kao načelo zavičajnosti, a koji sudjeluju u formiranju učenika kao aktivnih članova društvene zajednice koja njeguje i čuva svoje zavičajne posebnosti. Kako bi se utvrdila prisutnost tih sadržaja u udžbenicima iz hrvatskoga jezika i udžbenicima književnosti, izabrana su četiri udžbenika iz hrvatskoga jezika i četiri udžbenika književnosti za više razrede osnovne škole, odnosno drugi i treći obrazovni ciklus. Istraživanje je obuhvatilo kvalitativnu i kvantitativnu zastupljenost sadržaja hrvatske kulture i običaja u nastavnim jedinicama odabranih udžbenika, u lingvometodičkim i književnometodičkim/literarnim predlošcima te metodičkom instrumentariju. Postavljeni su ciljevi, hipoteze i metode istraživanja, a nakon što je istraživanje provedeno, prikazani su dobiveni rezultati. Radom se želi naglasiti važnost uočavanja i analize sadržaja hrvatske kulture i običaja prisutnih u udžbenicima iz hrvatskoga jezika i književnosti u nastavi Hrvatskoga jezika jer pravilnim pristupom takvim sadržajima učenicima se osigurava bogaćenje znanja o kulturi i običajima vlastita zavičaja, upoznavanje sa zavičajnim osobinama drugih hrvatskih krajeva, a čime se potiče razvijanje osjećaja brige za vlastitu domovinu.

Ključne riječi:

Kultura, običaji, hrvatska kultura i običaji, Nastavni plan i program, udžbenik iz hrvatskoga jezika, udžbenik književnosti, načelo zavičajnosti, lingvometodički predložak, književnometodički/literarni predložak, metodički instrumentarij.

5. Literatura:

Banov, Estela. *Usmeno pjesništvo kvarnerskoga kraja*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo, 2000., str. 5.

Bežen, Ante. *Udžbenik književnosti kao književnoznanstveno, metodičko i društveno pitanje*, Napredak, 143 (1), 2002., str. 62. – 65., 66.

Bežen, Ante. *Metodička načela u oblikovanju udžbenika književnosti*. U: Bjelanović, Živko; Pilić, Šime (ur.): *Zbornik Ivana Mimice*. Split: Visoka učiteljska škola, 2003., str. 142., 144.

Bežen, Ante. *Zavičaj i zavičajnost u znanosti i obrazovanju*, Školski vjesnik, 54, (2005), str. 183., 191., 192.

Bendelja, Neda. *Načelo zavičajnosti u čitankama za osnovnu školu*. U: Brajenović, Branko; Gudelj, Zdenka, Kalčić, Mario; Turković, Vladimir (ur.): *Zavičajna književnost u nastavi*. Žminj: Čakavski sabor, 1975., str. 149.

Botica, Stipe. *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*. Zagreb: Vlast. nakl., 1995., str. 3.

Botić, Jurica. *Rijeka Krka i Nacionalni park Krka u funkciji zavičajne nastave*, God. Titius, 2., (2009.), str. 246.

Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrсни običaji: korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća: svakidašnjica, pučka pobožnost, zajednica*. Zagreb: Golden Marketing, 1997., str. 8., 11., 12.

Dobrota, Snježana; Kušćević, Dubravka. *Zavičajna baština Šibensko-kninske županije – refleksije u nastavi glazbene i likovne kulture*, God. Titius, 1., (2008.), str. 260.

Mijatović, Antun. *Kultura znanja kao mjera ljudske sveukupnosti*, Napredak 143 (1), 2002., str. 6.

Pasini, Dinka. *Kultura u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika*, Časopis za hrvatske studije, (6), 2010., str. 190.

Rosandić, Dragutin. *Za afirmaciju načela zavičajnosti u nastavi književnosti*. U zborniku: *Zavičajna književnost u nastavi*. Žminj: Čakavski sabor, 1975., str. 10. – 17.

Rosandić, Dragutin. *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga, 1986., str. 71., 298., 301., 305.

Strugar, Vladimir. *Kultura odgoj i škola – suočavanje s izazovima budućnosti*. U: Vrgoč, Hrvoje (ur.) *Škola i obilježja hrvatske nacionalnosti: jezik, povijest, kultura, vjera*. Zagreb: Hrvatski pedagoško književni zbor, 2005., str. 43.

Težak, Stjepko. *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga, 1996., str. 41. – 72., 97., 98., 100., 101., 102., 158. – 160., 234., 654.

Udier, Sanda Lucija: *Hrvatska na prvi pogled: udžbenik hrvatske kulture*. Zagreb: FFpress, 2014., str. 207. – 222.

Vrgoč, Hrvoje. Uloga škole u očuvanju i jačanju nacionalnog identiteta. U: Vrgoč, Hrvoje (ur.). *Škola i obilježja hrvatske nacionalnosti: jezik, povijest, kultura, vjera*. Zagreb: Hrvatski pedagoško književni zbor, 2005., str. 12., 13., 15.

Visinko, Karol. *Dječja priča – povijest, teorija, recepcija i interpretacija*. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 170.

Visinko, Karol. *Čitanje – poučavanje i učenje*. Zagreb: Školska knjiga, 2014., str. 259.

Žužul, Ante. *Temeljne odrednice interkulturalnog učenja i multikulturalnog odgoja*, Napredak, 143 (1), 2002., str. 18.

Udžbenička literatura:

Levak, Julijana– Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Jasmina (2014.): *Ljubičasta čitanka*, čitanka za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Zelena čitanka*, čitanka za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena(2013.): *Modra čitanka*, čitanka za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Levak, Julijana – Močibob, Iva – Sandalić, Jasmina – Skopljak Barić, Irena (2014.): *Narančasta čitanka*, čitanka za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Analizirani udžbenici iz hrvatskoga jezika su:

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Levak, Julijana (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina – Ružić, Danuška (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Rihtarić, Anđelka – Marijačić, Marina (2014.): *Volimo hrvatski*, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb.

Izvori s interneta:

<http://web.ffos.hr/>; pregledano 8. studenoga 2016.

<http://www.ffzg.unizg.hr/>; pregledano 8. studenoga 2016.

<http://www.ffri.uniri.hr/hr/>; pregledano 8. studenoga 2016.

<http://www.unipu.hr/index.php?id=189>; pregledano 8. studenoga 2016.

<http://www.ffst.unist.hr/>; pregledano 8. studenoga 2016.

<http://www.unizd.hr/>; pregledano 8. studenoga 2016.

Nastavni plan i program za osnovnu školu - MZOS 2006.,; <http://www.azoo.hr>; pregledano 9. studenoga 2016.

Priručna literatura:

Anić, Vladimir. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber 2006., str. 641.